

Marievik

Kulturhistoriskt underlag för
detaljplanearbete

och

Antikvarisk konsekvensbeskrivning av
detaljplaneförslag

Liljeholmen, Stockholm

2015-10-29

Inledning

Bakgrund

Tyréns AB har av Aberdeen Asset Management och AMF Fastigheter m fl. fått i uppdrag att svara för kulturmiljöfrågor och antikvariska aspekter i pågående detaljplanearbete för fastigheterna Marievik 15 m fl.

Förutsättningar

Start-PM för detaljplanering i området utarbetades under våren 2011 och stadsbyggnadsnämnden uppdrog 2011-05-12 åt stadsbyggnadskontoret att påbörja detaljplanearbetet. En komplettering av start-PM gjordes i mars 2013 med anledning av en inriktningsförändring för fastigheten Marievik 15. Stadsbyggnadsnämnden beslutade 2013-04-18 att stadsbyggnadskontoret arbetar vidare enligt kompletterande start-PM, daterat 2013-03-25.

I den behovsbedömning som gjordes av Stockholms stadsmuseum 2011-04-13 påpekade man vikten av att antikvariska frågor beaktas och utreds under planarbetet. Stadsmuseet föreslog att en ”fördjupad studie av områdets kvaliteter” och en ”konsekvensanalys av föreslagna åtgärder särskild med avseende på byggnadernas kulturhistoriska värden och stadsbilden” borde göras. Denna rapport avser att svara upp mot stadsmuseets redovisade behov.

Geografiska och tidsmässiga avgränsningar

Byggnader som är belägna inom planområdet och som påverkas av detaljplanen hanteras i stadsbildsanalysen. För byggnader som påverkas direkt av ändringsåtgärder görs inga antikvariska bedömningar om byggnaden ifråga är uppförd 1990 eller senare. Denna tidsgräns överensstämmer med Stockholms stads kulturhistoriska värdering och klassificering, där byggnader med bygglov fram till och med 1989 omfattas. Mer sentida byggnader än så bedöms vara olämpligt att klassificera kulturhistoriskt än så länge.

Kulturhistorisk klassificering

Vid bedömning av bygglov och åtgärder enligt Plan- och Bygglagen har Stockholms stad antagit en klassificeringskarta med kulörmarkeringar för byggnader av olika kulturhistoriskt värde. Inom planområdet finns tre byggnader som är markerade som särskilt värdefulla och markerad som gröna, den näst högsta graden. Motiveringen för grönmärkade byggnader lyder:

”Fastighet med bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.”

Dessa fastigheter bedöms därför omfattas av PBL:s förbud mot förvanskning och de generella paragraferna om varsamhet och underhåll:

PBL kap 8 § 13 (förvanskning)
En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

PBL kap 8 § 14 (underhåll):
Ett byggnadsverk skall hållas i vårdat skick och underhållas så att de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet skall anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

PBL kap 8 § 17 (varsamhet):
Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad skall utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Upplägg

Inledningsvis sammanfattas de konsekvenser för kulturvärden som detaljplanen bedöms medföra.

Rapportdelen inleds med ett historikkapitel där relevant historik för Marievik tecknas.

Därefter vidtar en beskrivning och analys av områdets karaktär och kvaliteter. Kapitlet avslutas med beskrivning och karaktärisering av de enskilda byggnaderna.

Fastigheterna benämns i texten för enkelhets skull M 22 (Marievik 22), M 27 (Marievik 27) etc.

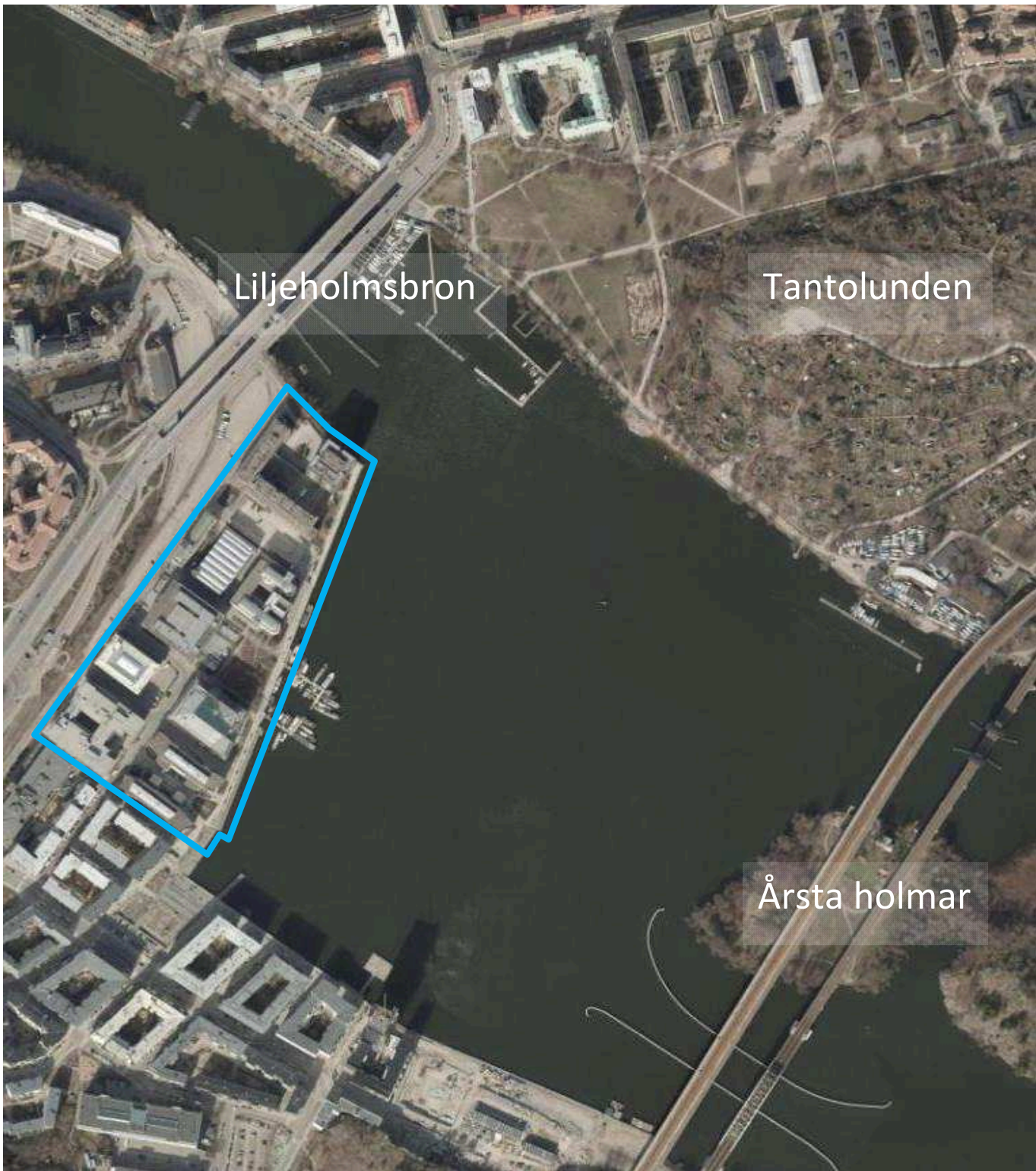
Avslutningsvis finns en bedömning av konsekvenserna för kulturvärden och stadsbild av aktuellt detaljplaneförslag. Konsekvenser för riksintresset för kulturmiljövården, *Stockholms innerstad med Djurgården*, beskrivs separat, sist i rapporten.

- AMF Fastigheter
- Aberdeen
- DB Real Estate (Newsec)
- JM
- Brostaden

Nuvarande fastighetsindelning. Norr är uppåt i bilden.
Illustration: Equator.

Ortofoto från 2014 med planområdet markerat i blått. Foto: Stockholms stad, bearbetning Tyréns.

Sammanfattning – konsekvenser för kulturvärden och stadsbilden

Planförslaget innebär stora negativa konsekvenser för kulturvärden. Planen omfattar rivning av två grönklassade byggnader och byggnadskomplex (M 29 ga:2 resp. M 15) samt nybyggnation på parkyta som bedöms vara kulturhistoriskt intressant. Därtill möjliggörs tillbyggnad av grönklassad byggnad, M 19. En gulklassad fastighet, M 22, rivs och en (M 27) byggs om- och till.

Arkitektur och 1980-talskaraktär
Från kulturhistoriskt perspektiv bedöms rivningen av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen inom M 15 vara planens mest långtgående konsekvens men även omvandlingen av 1980-talsmiljön som helhet ger påtagliga negativa följder för kulturvärden.

Rivningen av M 15 innebär att ett unikt kontorshus och ett av de viktigaste arkitektoniska verken i Stockholm från tiden kring 1980 försvinner. Byggnaderna på fastigheten är några av få exempel i staden på high-techinfluerad arkitektur och de uppvisar osedvanligt väl utförda plåtfasader.

Parkeringshuset M 29 (ga:2) är grönklassat. Byggnaden är i vissa avseenden tidstypisk och mycket välbevarad. Att parkeringshuset rivs innebär att en hotad byggnadskategori med få skyddade och klassade exempel decimeras och att de historiska sambanden i Marievik, knutna till 1980-talets verksamhetsområde, försvagas.

De båda grönklassade byggnadskomplexen som rivs har sitt ursprung i 1980-talets omvandling av Marievik. Det är den förskjutning mot ett kontorsdominerat verksamhetsområde och de arkitektoniska avtryck den avsatte som medför att det idag finns ett kulturhistoriskt intresse för miljön som helhet. Här avspeglas inte minst utvecklingen inom kontorshusarkitektur, ett betydelsefullt område inom årtiondets arkitektur och byggande. Dessa samband och uttryck försvagas. Rivningen av M 15 och parkeringshuset minskar det område som präglas av 1980-talets ideal. Parken mellan M 19 och kajen och som är särskilt omnämnd av Stockholms stadsmuseum får delvis nya funktioner. Omgestaltningen av parken innebär att dokumentvärden försvinner då ett exempel på 1980-talets landskapsarkitektur går förlorat.

I mark- och parkplanering tas dock delar av 1980-talets formspråk upp på nytt. Även om det finns kulturhistoriska intressen knutna till dagens markplanering, kanske främst till de använda materialen i anläggningarna, finns påtagliga brister såväl kvalitetsmässigt som funktionellt.

Tillbyggnaden av den grönklassade kontorsbyggnaden M 19 bedöms innebära liten negativ påverkan på kulturvärden. Byggnaden kommer att förses med skyddsbestämmelser i planen för att säkerställa dess höga kulturvärden.

Rivning av M 22 innebär att dokumentvärden kring 1900-talets stålepok i Marievik och den förvandling området genomgick under 1980- och 90-talen förloras. Det finns även vissa byggnadsteknikhistoriska och arkitektoniska värden i den bebyggelse som rivs.

Till- och påbyggnader av gulklassade M 27 (inklusive tillbyggnad av idag obebyggda M 30) ger begränsade negativa konsekvenser för kulturvärden. Byggnaden omformas kraftigt men 1980-talsdelen som rivs bedöms ha ett ringa kulturhistoriskt värde.

Verksamhetsområdet blandas upp
Planförslaget omfattar ett stort antal bostäder i vad som sedan länge är ett renodlat verksamhetsområde med 150-årig kontinuitet. Marievik har dock aldrig betraktats som ett av stadens, i kulturhistorisk bemärkelse, viktigaste industrimiljöer och stadsdelen Liljeholmen har även tidigare haft en utpräglad blandning av bostäder och verksamheter.

Påverkan på stadsbilden
Planens påverkan på stadsbilden blir störst ifråga om utvecklingen inom M 15 men även de högsta byggnaderna inom M 22 har betydelse i detta avseende. Sedd från Tantolunden på Södermalm är befintlig bebyggelse ett effektivt motiv som kommer att gå om intet och ersättas av något helt nytt. Skalförskjutningen blir påtaglig men M 15:s roll som landmärke och länk mellan inner- och ytterstad kan sägas vara kvar och förstärkas. Å andra sidan innebär den föreslagna bebyggelsen inom M 15 och M 22 att den enhetliga fronten mot Årstaängsvägen bryts upp. I områdets inre stärks gaturummen. M 19:s synlighet inskränks här av bebyggelse inom M 30.

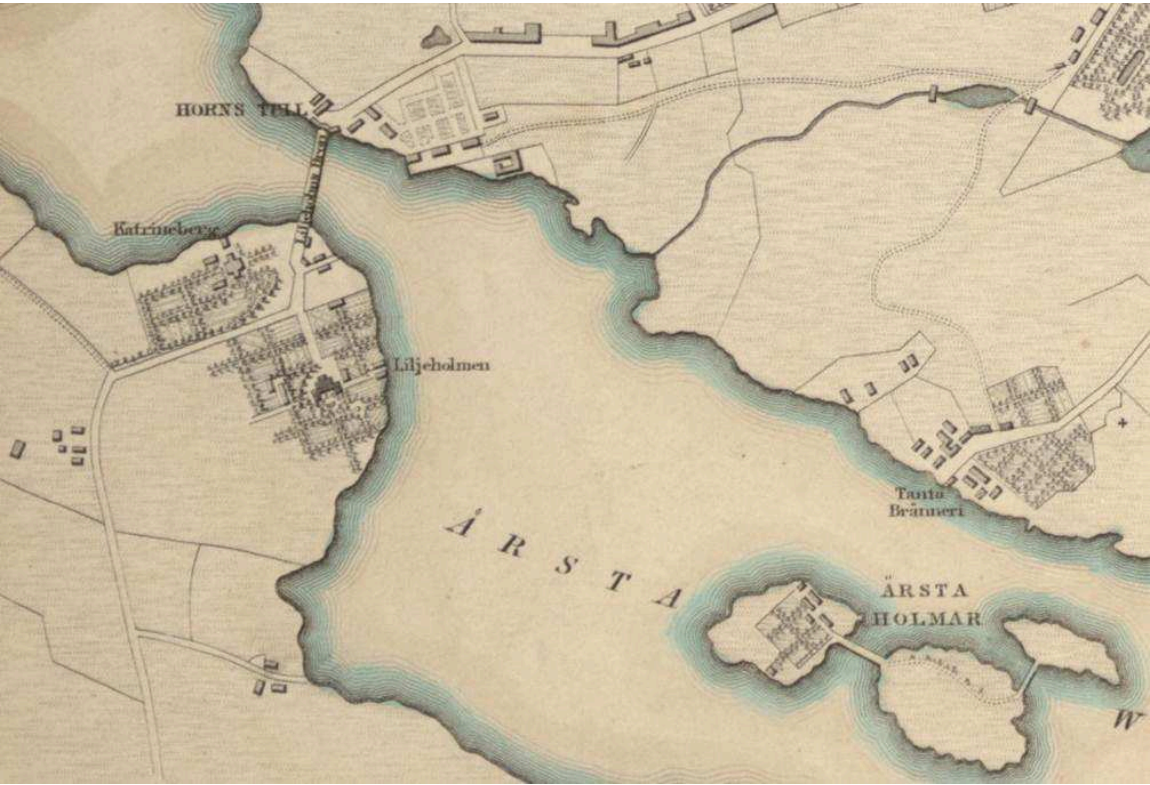
Sett på avstånd innebär ett realiserande av detaljplanen en förtätad bebyggelse med en mer enhetlig höjdskala i södra och centrala Marievik men också kraftiga förändringar i norra delen av planområdet. De nya punkthusen inom M 22 och framförallt inom M 15 ger en dramatisk påverkan på siluett och enhetlighet. Motsvarigheter till denna grupp av punkthus finns inte i Stockholm. Den högsta byggnaden föreslås bli ungefär lika hög som de högsta byggnaderna i Kista och förändrar tillsammans med de övriga höga bostadstornen stadsbilden inte endast i närområdet. Den markant ökade synligheten i staden kan vara positiv för ökad orienterbarhet men riskerar också att försvåra stadens läsbarhet. De nya byggnaderna kommer genom sin täta gruppering att skymma befintlig bebyggelse. Genom den kraftiga skalförskjutningen påverkas upplevelsen av både topografi och befintlig bebyggelse.

Riksintresse för kulturmiljövården
Riksintresset för kulturmiljövården, Stockholms innerstad med Djurgården, påverkas negativt i flera avseenden trots att planområdet ligger i ytterstaden. Stockholmska särdrag som anpassningen till naturen, stadens inlopp och siluett samt vyer från viktiga utsiktspunkter berörs av den nya gruppen höga byggnader. Södermalms siluett betraktad från innerstadens centrala delar förändras. Områden där stadens topografi är särskilt tydlig och som domineras av grönska påverkas av att nya byggnader tar plats i landskapet.

Gårdagens Marievik

Historikkapitlet syftar till att förklara hur området har vuxit fram och bebyggt. Tonvikten är lagd på 1900-talet och särskilt fokuseras på utvecklingen under 1980-talet. Anledningen till detta är att försöka tolka tankarna bakom dagens Marievik och se de samband och strukturer som gör att verksamhetsområdet idag betraktas som kulturhistoriskt intressant.

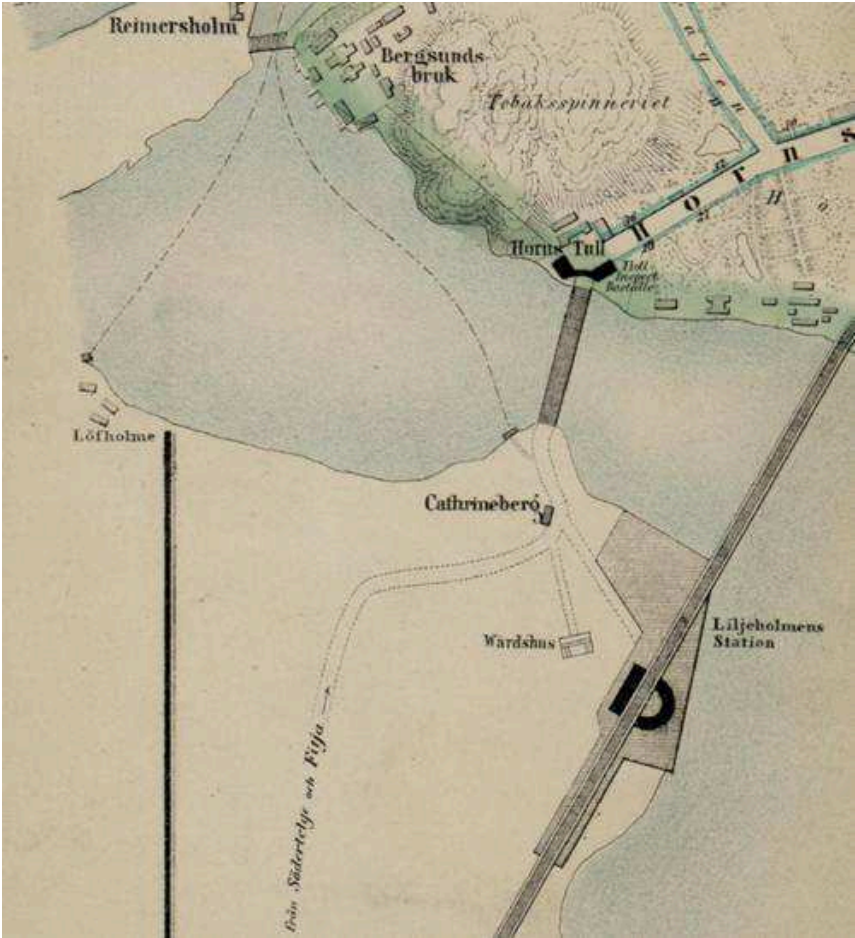
1836 års karta, utsnitt Hornstull och Liljeholmen. Trakten präglades av malmgårdar och mindre herrgårdsanläggningar. Merparten av marken tillhörde Årsta gård. Från Stockholmskällan.

Liljeholmen - industristadsdelen

Liljeholmen brukar räknas till de tidigast industrialiserade områdena i Stockholmstrakten. Marken var strategiskt belägen intill staden men utom dess juridiska inflytande. Med färre regleringar än i staden och med goda kommunikationer var förutsättningarna för etablering här utmärkta. Under 1800-talets andra hälft växte det kring Mälarens, Årstavikens och Trekantens stränder fram omfattande industriella produktionsanläggningar. I dess spår följde en på många sätt undermålig bostadsbebyggelse för den växande arbetarbefolkningen. Även efter att Brännkyrka inkorporerats i Stockholms stad 1913 fortsatte området att vara attraktivt för utrymmeskrävande näringsidkare. Först de sista decennierna har en, förvisso kraftfull, förskjutning mot kontorsarbetsplatser och bostäder ägt rum.

Järnvägen

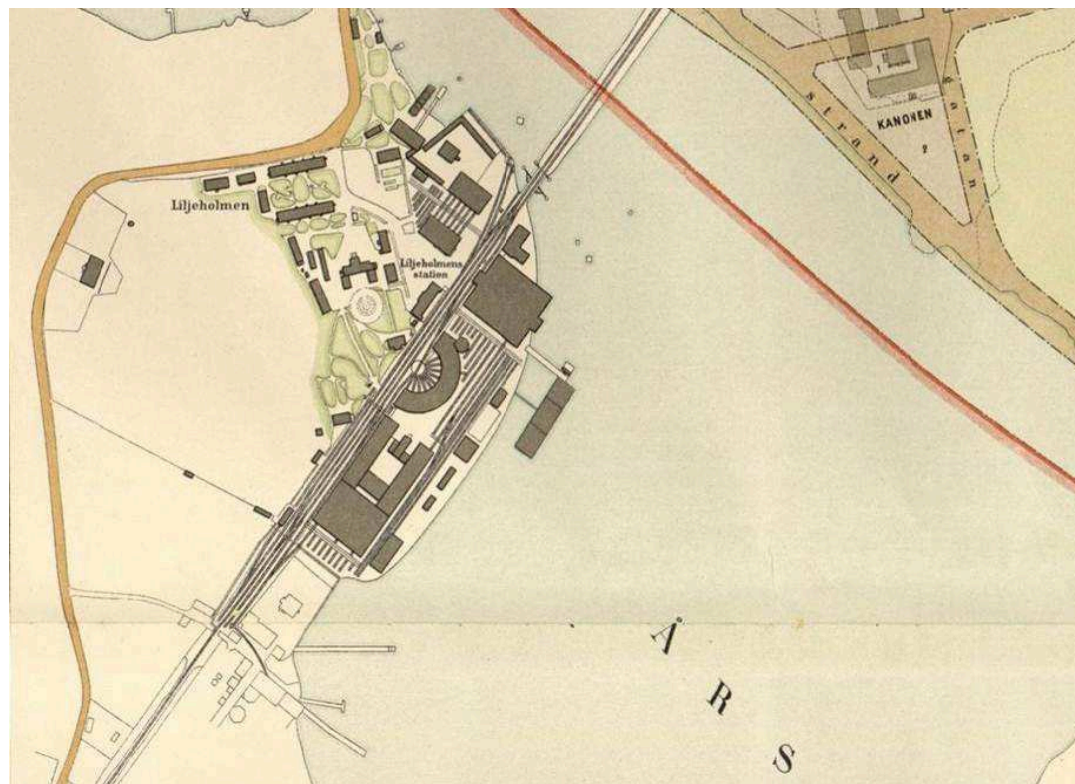
En starkt bidragande orsak till Liljeholmens dragningskraft var 1857 års beslut att Västra stambanan skulle dras via Liljeholmen. Bygget gick fort. 1860 gick tågen fram Till Södertälje. 1862 kunde man kliva på i Liljeholmen och åka ända till Göteborg central. Spåret gick på en bank över Årstaviken och fortsatte in till Södra Bantorget, nuvarande Medborgarplatsen.

1867 års stockholmskarta (Vägvisare inom Stockholm av Thure von Mentzer, från Stockholmskällan) visar hur järnvägsverkstäderna etablerats i blygsam skala intill järnvägsbanken.

För Marievik fick järnvägen än större betydelse. Landremsan öster om spåret i Liljeholmen togs i anspråk av Statens Järnvägar som verksamhetens huvudverkstad. De första verkstadsbyggnaderna uppfördes 1860-62. Man fick snabbt ökade lokalbehov och gjorde utfyllnader i vattnet för att kunna expandera. Massorna kom från sprängningar som gjordes i det då betydligt mer kuperade området.

År 1906 arbetade 324 personer på verkstaden. En karta från 1926 redovisas hur man längst i norr reparerade vagnar och längre söderut låg lokomotivverkstaden.

1899 års karta visar en kraftig expansion av verkstadsverksamheten. Notera hur landsvägen rundar Liljeholmsberget. (Generalstabens litografiska anstalt, i Stockholmskällan).

I och med inledningen av 1930-talet började järnvägsepoken gå mot sitt slut. När järnvägen lades om till den nybyggda Årstabron 1929 blev stambanospåret genom Liljeholmen avskuret från järnvägsnätet och Liljeholmens station i princip en överloppsbyggnad. Spåret hade emellertid ännu en viktig funktion som industrispår. Från Liljeholmens många fabriker kunde gods fraktas i vagnar som kopplades på det nationella järnvägsnätet i Älvsjö och därifrån gick vidare ut i landet.

Bangården och Liljeholmsbron under brons uppförande 1928. Foto: Gustaf W:son Cronquist. I Stockholmskällan.

1940 års karta som visar den nya strukturen i området efter Hammarbyledens invigning. Kajer har anlagts i södra delen av Marievik. Från Liljeholmsbron går vägtrafiken rakare och närmare Marievik. Karta från Stockholmskällan.

Liljeholmens drastiskt minskade betydelse för järnvägen innebar att man 1931 flyttade SJ-verkstäderna till Hagalund och Tomtebodan. 1959 revs Liljeholmens stationshus och numera finns endast en byggnad kvar från järnvägstiden bevarade, just väster om Liljeholmsbron. På bronns östra sida går ännu spåret som ursprungligen var Västra stambanans infart mot Stockholm. En sträcka av spårdragningen trafikeras av Tvärbanans spårvagnar mellan hållplatserna Årstadal och Liljeholmen. Industrispåret har än idag betydelse för stadsdelens utveckling, nu mer som hinder än som motor.

Transporter till lands och sjöss

Även sedan betydelsen av järnvägen minskat kom nya och förbättrade kommunikationer att sätta sin prägel på området och dess utveckling. Under 1920-talet genomfördes en stor infrastruktursatsning söder om Södermalm. Den s.k. Hammarbyleden innebar att fartyg kunde gå mellan saltsjön och Mälaren i en ny farled genom att passera nya öppningsbara broar vid Danvikstull, Skanstull (med sluss) och Hornstull. Tidigare hade man varit tvungen att passera Slussen vilket satte hämsko på utvecklingen. Med den nya sjötransportleden öppnades nya möjligheter för industri- och lagerverksamhet längs stränderna i Årstaviken och Hammarby sjö. Kajer anlades på flera håll och industriområden växte till, inte minst i Södra Hammarbyhamnen och Årstadal.

Liljeholmen har länge varit viktig även för landsvägsförbindelser. Från slutet av 1600-talet passerade huvudvägen från de södra landskapen in till Stockholm Liljeholmen och Hornstull.

1928 stod den nya Liljeholmsbron färdig, ritad av Carl Bergsten och byggd vid närbelägna Bergsunds mekaniska verkstad. Den nya bron placerades i ett östligare läge än sina föregångare. Landsvägen rundade ännu höjden där församlingshuset är beläget men under 1930-talet drogs vägen om med en rakare sträckning, närmare Marievik. När Södertäljevägen breddades i början av 1950-talet byggdes en ny bro intill den befintliga.

Flygfoto från 1931 med Liljeholmens stationshus i förgrunden. Över stambanan går två broar. Hitom SJ:s tegelbyggnader ligger det lilla trähus som sannolikt givit upphov till namnet Marievik. Foto Oscar Bladh, bild från Stockholmskällan.

Lennart af Petersens dokumenterade år 1954 hur Liljeholmsbron dubblerats. I Marievik syns Stockholms galvaniseringsfabrik på platsen för dagens M 15. Bild i Stockholmskällan.

Ny verksamhet i Marievik

För Marieviks del gav de förbättrade transportmöjligheterna till sjöss och avflyttande SJ-verkstäder i kombination med bevarad spårsträckning helt unika förutsättningar. Här hade man på samma tomt möjlighet att lasta och lossa på såväl järnväg och fartyg. Detta inbjöd till godshantering och från 1930-talet och närmare 50 år framåt kom området att domineras av stålgrossister.

På tomten längst i norr bedrevs annan stålrelaterad industri. Här tog *Stockholms galvaniseringsfabrik AB* över SJ:s lokverkstad 1939. Fabriken flyttade från närbelägna Liljeholmsvägen men behövde större ytor och lockades av de goda transportmöjligheterna. Fabriken hade ett tag 450 anställda och låg kvar på platsen till 1966 då man flyttade verksamheten till Järfälla.

I södra delen låg från 1880 till 1936 Liljeholmens kalkbruk, ägt av Karta och Oaxen och senare av Skånska cementgjuteriet. En ny fabrik för tillverkning av mur- och putsbruk uppfördes 1947 vid Lövholmen men från och med 1936 var alltså även kalkbrukets tomt tillgänglig.

De stålgrossister som verkade i området och kom att sätta sin prägel på det var Söderberg & Haak och Odelberg & Olson.

Söderberg & Haak AB (S & H) bildades 1866 av Per Söderberg (smidesmästare vid Garpenbergs bruk) och Leonard Haak. Bolaget inriktade sig på grossistsverksamhet inom järn och kom att göra en typisk resa för en stockholmsk verksamhet i takt med att verksamheten växte: Man tvingades eller sökte sig utåt till mer perifera lägen. Från början inrymdes företaget vid Köpmantorget. År 1891 kunde ett nytt storlager tas i bruk i ett f d sockerbruk vid Söder mälärstrand. När lagerverksamheten hade nya expansionsbehov flyttade man till Marievik.

Under bröderna Ragnar och Torsten Söderbergs ledning bildades systerbolaget Ratos (Ragnar och Torsten Söderberg) 1934. År 1947 gjordes Söderberg & Haak om till dotterbolag till Ratos och under moderbolagets Ratos ledning fusionerades Söderberg & Haak 1976 med konkurrenten AB Odelberg & Olson (inom Tibnorinvest-koncernen) till Tibnor AB. Sedan 1979 ingår Tibnor i SSAB.

Söderberg & Haak dominerade södra delen av Marievik. På nuvarande Marievik 14 uppförde man 1945-47 det s.k. Klockhuset och på 27 det s.k. Butikshuset. I övrigt bestod upplagsområdet av enklare lagerbyggnader. På 1950-talet omtalas upplagsområdet som Europas största rörlager. En stor traverskran betjänade lastning och omlastning.

Mellan galvaniseringsfabriken och Söderberg & Haak fanns från 1935 den senare firmans konkurrent *AB Odelberg & Olson*. Rörelsen startades 1884 av Anders Olson och John Odelberg. Man ägnade sig åt agentur- och grossistverksamhet och hade begränsade lagermöjligheter i kontorshuset vid Apelbergsgatan i Stockholm city. Flytten till Marievik 1935 inbegrep inte kontoret. Liksom S & H uppförde man vid Årstaängsvägen en rejäl kontors- och lagerbyggnad i tegel, i detta fall i mitten av 1950-talet. Mot vattnet vidtog enklare magasinsbyggnader och upplag utan tak. Genom uppköp och fusioner blev grannarna och konkurrenterna samlade i samma koncern och under slutet av 1970-talet disponerades hela området av Tibnor. När Stockholms stadsmuseum inventerade Tibnors område 1979 arbetade här ca 70 grovarbetare förutom kontorspersonalen.

Stållager och traverskran i Marievik. Ytorna närmast vattnet dominerades av öppna upplag för större gods. För mindre artiklar uppfördes lagerbyggnader. Foto Lennart af Petersens, 1959. Bild i Stockholmskällan.

Två foton som Lennart af Petersens tog från Årstabron 1962 visar hur Marievik har en låg siluett och saknar "vattenfront". Foton från Stockholmskällan.

Staden planerar för industri

Det sågs länge som självklart att Marievik var ett verksamhetsområde eller mer snävt ett industriområde. Denna funktionsseparering av staden var helt i enlighet med den funktionalistiska stadsbyggnadsdoktrin som var förhärskande i Stockholm.

Under 1930-40- och 50-talen utarbetades stadsplaner, motsvarande dagens detaljplaner, för Marievik. Den som fått störst betydelse och som fortfarande gäller för delar av de södra fastigheterna inom planområdet fastställdes 1943. Planen är strikt när det gäller användning: Här ska man ägna sig åt industriell verksamhet. De enda bostäder som får finnas är de som är nödvändiga för egendomarnas skötsel. I gengäld var planen mer flexibel när det gäller byggandet: Byggnader som behövdes för verksamheten fick uppföras efter behov så länge de inte översteg en hushöjd på 22 meter. Indragna takvåningar möjliggjordes också.

Dessa planer var anpassade för stålgrossistverksamheten och såväl Söderberg & Haak som Odelberg & Olson byggde och utvecklades fram till sammanslagningen på 1970-talet.

År 1976 dominerar området av den breda Södertäljevägen. Klockhuset M 14 och M22 är tydliga i bebyggelsefronten mot Årstaängsvägen. Foto Peter Gullers, i Stockholmskällan.

Det nya kontorsområdet

Grossistverksamheten vid Liljeholmen avvecklades under 1980-talet. Söderberg & Haak och Odelberg & Olson ägde ännu marken. Förvaltnings AB Stancia AB var Ratoss fastighetsbolag och man påbörjade 1983 en utveckling av området.

Under 1970-talet hade skett en omsvängning i synen på äldre bebyggelse och bevarande. Parallellt med att inventera bebyggelsen i stadskärnan gjorde Stockholms stadsmuseum också en inventering och kulturhistorisk klassificering av stadens industribebyggelse 1979. Bland många legendariska stockholmsindustrier stod den relativt sentida bebyggelsen i Marievik sig slätt och indelades därför i den lägsta bevarandeklassen.

Förutsättningarna fanns för en rejäl omdaning av området. När 1980-talet inträdde var stadsplanerna för Marievik från 1935, 1943 och 1952.

M 15 först ut

Sedan 1979 pågick planarbete och projektering av ny byggelse inom Marievik 15, tomten längst i norr. Denna tomt ägdes av Dagens Nyheter och låg utanför Ratoss/Stancias innehav, Stockholms galvaniseringsfabrik hade avflyttat 1966 och här låg vägen öppen för en helt ny inriktning tidigare än på resten av fastigheterna.

Planen (Pl 6989, fastställd av länsstyrelsen 1980-06-04) som utarbetades var uttalat ett första steg i en utveckling av Marievik. Stadsbyggnadskontoret påpekade i planbeskrivningen hur den nya bebyggelsen på fastigheten skulle få en vägledande roll eftersom Ratoss stod i begrepp att ”förnya huvuddelen av sin bebyggelse”. Ett exempel var byggnadshöjden mot Årstaängsvägen där den nya L-formade byggnaden inom M15 sågs som normerande. Den anslöt till taklifthöjden på M 22, Odelberg & Olsons kontor. Som högsta byggnadshöjd tilläts +32 för byggnadsvolymen vid Årstaängsvägen och +41,7 för punkthuset. Utöver detta fick utrymmen för ventilation och hissmaskinrum tillkomma.

Vidare kan man se att staden hade en ambition om en strandpromenad längs kajen – man såg inte längre ett behov av regelrätt hamnverksamhet. och att man månade om stadsbilden, både från vattensidan och från Södertäljevägen. Kvalitetsambitionerna för M15 var höga ifråga om fasadmaterial och dess betydelse i stadsbilden fordrade ”att stort avseende skall fästas vid huskroppens (punkthusets) detaljutformning och takets avslutning, där särskilt siluetten kommer att få en framträdande roll i grannskapet”. Stadsbyggnadskontoret var tydligt på den punkten – M 15 ansågs ha en stadsbildsmässig särställning i området.

Det industriella innehållet och dominansen har varit påtagligt långt fram i tiden och inriktningen är påfallande stark långt in på 1980-talet. I planen för M 15 påtalade man hur Marievik var ett i regionen centralt arbetsplatsområde. M 15 skulle utnyttjas för 2/3 industri och endast 1/3 var kontor. Det totala antalet arbetande inom fastigheten tänkte man sig var 1080 personer.

Planen för M15 inbegrep även en lång bit av Årstaängsvägen för att möjliggöra breddning och betydligt högre standard. Järnvägens roll som transportmedel sågs nu som begränsad, anpassningen av vägstandarden var för att möjliggöra tung trafik i området. Planen hanterade även kort hur man tänkte sig trafikföring och varuförsörjning i området med tre huvudentréer från Årstaängsvägen och två inlastningszoner mellan fastigheterna.

Det var alltså fråga om en separering av flöden där gående och de som kom med taxi skulle angöra byggnaderna vid Årstaängsvägen och de som kom med egen bil och transporter till fastigheterna skulle längre in i området.

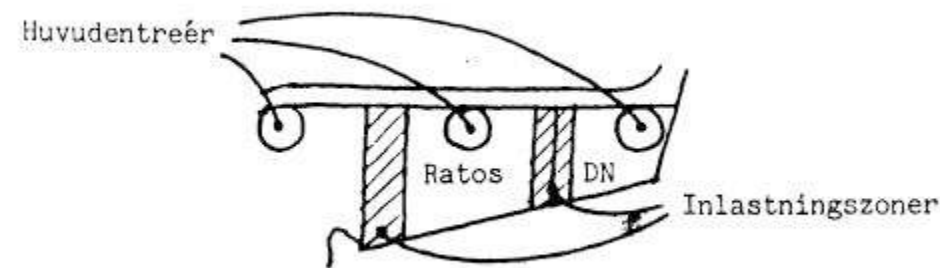
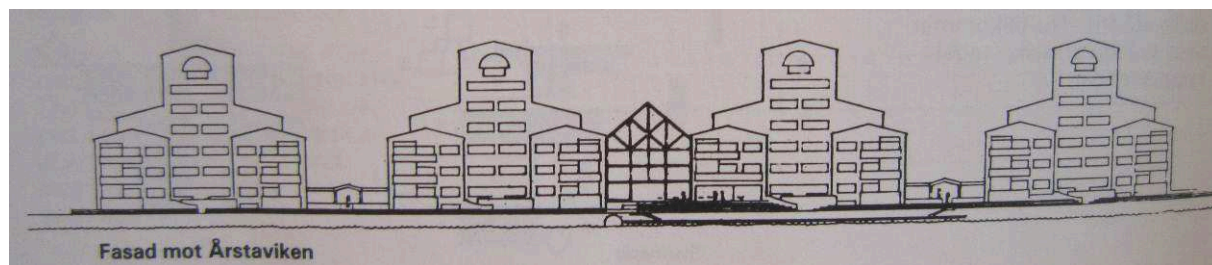
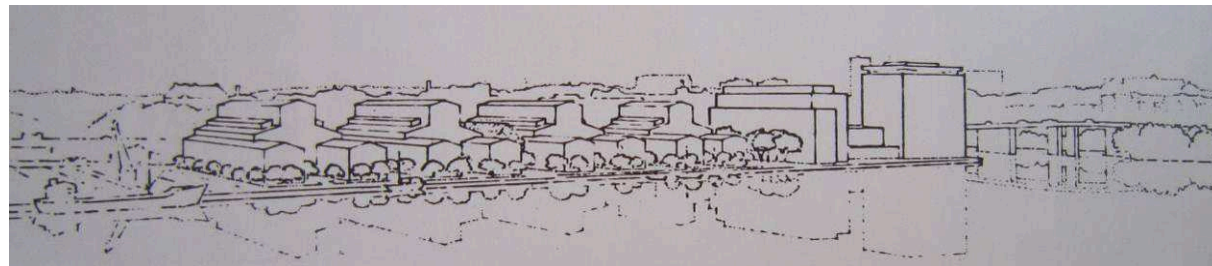

Illustration ur 1980 års planbeskrivning.

Ifråga om parkering bedömde man för M15:s del ett behov av ett parkeringstal om 0,4 per anställd. I framtiden såg man möjligheter att Dagens Nyheter och Ratos kunde uppföra en gemensam parkeringsanläggning.

Nästa etapp

Under tiden M15 uppfördes genomförde Ratos en arkitekttävling för utveckling av sitt område. Lite är känt om denna men i Arkitektur 6/1983 visas det förslag som torde ha vunnit tävlingen; Carl Nyréns.

Carl Nyréns tävlingsförslag från 1980 visar en industri- och kontorsbebyggelse med fyra stora volymer med tydliga gavelmotiv. Centralt finns en galleria.

Nyrén berättar att en av tävlingsförutsättningarna var att få in så mycket kontorsyta som möjligt och han löste detta genom att låta industribyggnaderna gå över i smalare kontorsflyglar mot vattnet och förlägga kontorsytor i de avtrappande högre delarna.

Att projektet inte realiserats 1983 sägs i tidningen bero på låg efterfrågan på denna typ av lokaler i Stockholm. Men 1983 påbörjades omvandlingen av Ratos tomt. En av Söderberg & Haaks hus, det s.k. Varuhuset M 27, byggdes detta år på med tre kontorsvåningar. I övrigt dröjde det till mitten av 1980-talet innan utvecklingen av Ratos fastighetsbestånd kom igång på allvar.

Stadsplan P1 8088 fastställdes av länsstyrelsen i maj 1986. Den hade arbetats fram av arkitekt Robert Reuterhäll på Axelsson & Borowski Arkitekter 1985 och omfattade i huvudsak dåvarande Marievik 8, den centrala delen av Marievik.

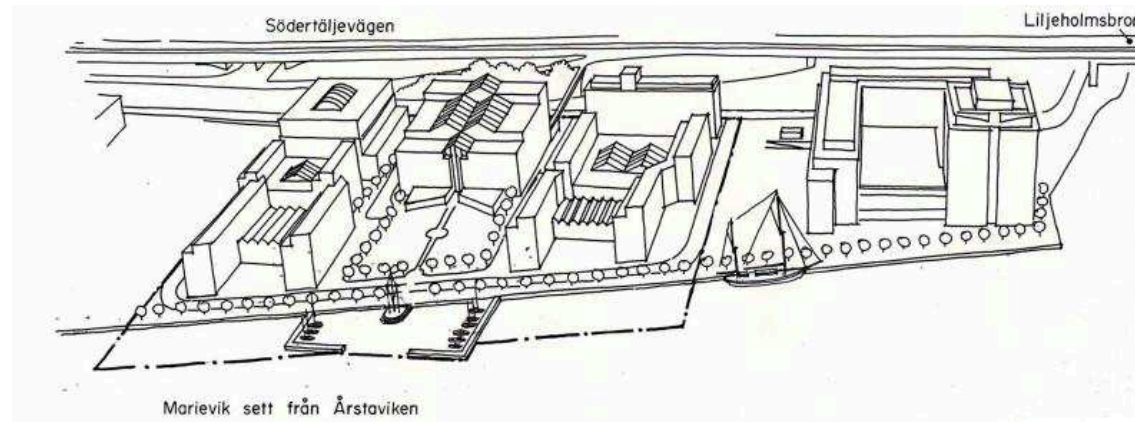
Mycket av planens innehåll och intentioner känns igen från planen för M15. Fortfarande planerade man i huvudsak för industri, man trodde även nu på förhållandet 2/3 industri och 1/3 kontor. Återigen framhölls hur det synliga läget ställer stora krav på bebyggelsens utformning och hur vattenkontakten mellan Södertäljevägen och Årstaviken ska vidmakthållas genom öst-västliga stråk. Huvudentréer förutsattes orienteras till Årstaängsvägen och man fortsatte att planera för ett sammanhängande promenadstråk längs kajen.

Befintliga 1940- och 50-talsbyggnader, M 22 och M 27, förutsattes bevaras och gavs nybyggnadsrätt. Liksom i planen för M15 skulle M 22:s taklifthöjd bestämma höjden på ny bebyggelse. Högsta byggnadshöjd definierades till +30 m för planerade byggnader. Över denna nivå fick endast hissmaskinrum nå.

Några nyheter förslogs också. Hit hör en fritidsbåtshamn vilket understryker att hamnfunktionens dagar var över. För rekreation skulle en centralt belägen friyta anläggas. Eftersom man förutsåg en framtida avstyckning på flera fastigheter skulle denna friyta och övriga kommunikationsytor utgöra en gemensamhetsanläggning eller stamfastighet.

I denna plan sägs även något om markplaneringen. Man skulle eftersträva hög kvalitet på markytsskikt och plantering på den centrala friytan och längs kajen borde "trädplanteringar och markbehandling samordnas med Marievik 15 så att ett enhetligt uttryck i stadsbilden åstadkommes". Ett nytt inslag i stadsbilden man öppnade för var glasade gångbroar över de öst-västliga stråken, men helst inte på bekostnad av siktlinjerna från Södertäljevägen.

När det gäller trafik tänkte man sig nu att kunna använda inre delen av kajen för att kunna köra runt den nya bebyggelsen. På så vis skulle man slippa anlägga stora vändytor. In- och urlastning förutsattes ske från de öst-västliga stråken mot M 15 och bebyggelsen söder om planområdet. Parkeringsnormen för denna plan var 0,3 istället för 0,4 som gällde för M15.

På plankartan från 1986 (Pl 8088) finns denna illustration som ger en god bild av hur man föreställde sig utvecklingen inom Marieviks centrala delar.

Det i efterhand mest intressanta med planen är från kulturhistorisk synpunkt den illustration som pryder plankartan och som visar ett perspektiv över planområdet. Här märks ett närapå klassiskt angreppssätt med axlar och betoning av mitten i ett slags centralperspektiv. M 19 ligger som huvudbyggnad med förgård vid Årstaängsvägen och restaurang ut mot en allékantad park. Övrig bebyggelse formerar sig som underordnade flygelbyggnader. Småbåtshamnen lånar drag av en sjögård från 1600-talets adelspalats och slottsanläggningar.

På illustrationen syns också ett av 1980-talets arkitektoniska huvudmotiv: den glasade ljusgården, här redovisade som sadeltak på takytorna.

Det byggdes efter denna postmodernistiska plans intentioner åren fram till 1990. Huvudnumren var M 19 och Vita Huset M 23 samt parken på den centrala friytan. M 22 byggdes också om i samband med att dess vinkelbyggda lagerdelar revs. Men den södra flygeln, M28 närmast vattnet byggdes inte förrän i början av 2000-talet. Norr om friytan byggdes under 1980-talets sista år ett parkeringshus mellan den ombyggda M 22 och det nyuppförda Vita Huset.

Utvecklingsarbetet bedrevs av Ratos fastighetsbolag Stancia som börjat förädla fastigheterna genom en påbyggnad av M 27 år 1983. För allt arkitektarbete under denna expansion på 1980-talets andra hälft svarade det stockholmsbaserade kontoret Axelsson & Borowski, senare verksamma under namnet DOM & Borowski.

1990- och 2000-talet

1992 redovisas Stancias och Dom & Borowskis fortsatta intentioner för Marievik. Stora ytor i områdets södra del var då ännu obebyggda. Förenklat kan man säga att Marievik i nuvarande tappning byggts norrifrån och successivt utvecklats söderut. På dispositionsplanen från 1992 visar man två likartade huspar mellan Årstaviken och Årstaängsvägen. Ett gångstråk leder mellan husen och medger genomsikt från väst till öst. Husparet närmast vattnet, M24 och M 25 byggdes på detta vis i mitten av 1990-talet. Det andra husparet (M26, Millenniumhuset) byggdes inte förrän 1998-2000 och då i en justerad variant av samma tema med en gång mellan huskropparna. Någon ny detaljplan för dessa etapper av Marieviks utbyggnad upprättades inte – planen från 1943 är mycket generell och gäller än.

Av intresse från 1992 års dispositionsplan är att man tänkte sig en utveckling av parkeringshuset M 29. Man planerade för en svängd byggnadsdel på den stora ytan mellan M 15 och M 22/29. Sannolikt hade dessa planer redan funnits några år eftersom befintligt P-hus ramssystem är dimensionerat för betydligt fler bilar. Denna etapp av parkeringshuset realiserades aldrig. Istället uppfördes den befintliga parkeringsanläggningen inom M 15 åren 1993-94.

I början av 2000-talet uppfördes Vin & Sprints kontorshus M28. Ungefär samtidigt påbörjades det stora stadsutvecklingsprojektet i Årstadal. Under de senaste åren har dess av bostäder dominerande bebyggelse krupit allt närmare planområdet.

Namnet Marievik

Som sista punkt i historikkapitlet avhandlas namnet Marievik. Var kommer det ifrån? På kartor från 1930-talet, finns ännu namnet Marievik utsatt vid en liten byggnad med närmast kvadratisk plan. Byggnaden är även utritad på stadsplanekartan från planläggningen av södra delen av området, 1943. På 1926 års karta var byggnaden benämnd Maryvik. Det var mycket vanligt att byggnader från 1800-talet och även tidigare gavs namn efter byggherrens hustru. Sannolikt var Maryvik eller Marievik ett bostadshus uppfört i trä. Många bostadshus i Liljeholmen och närbelägna Årstadal hade liknande namn. Något fotografi som visar byggnaden på nära håll har inte påträffats. På flygfotot från 1931 på sidan 6 kan byggnaden anas mellan kalkfabriken och järnvägsverkstäderna.

Dagens Marievik

Anledningen till att denna antikvariska undersökning görs är att det inom tre av fastigheterna i planområdet finns byggnader som bedöms ha särskilt kulturhistoriskt värde. I samtliga motiveringar till det kulturhistoriska värdet poängterar stadsmuseet att ”värdena förstärks av omgivningen; tillsammans med grannbyggnaderna bildas här en sammanhängande och representativ bebyggelsemiljö från 1980-talet.” Skrivningen visar att det finns kulturhistoriska värden i det sätt byggnaderna samverkar och även i utrymmet mellan byggnaderna. Detta kapitel syftar till att undersöka och analysera denna bebyggelsemiljö.

Analysen bottenar i en förförståelse för att det är 1980-talets miljö som står i fokus. Det är 1980-talet som definierar kulturvärdena i Marievik, tillsammans med kvarvarande byggnader från stålhanteringen. Järnvägsepoken är mest synlig utanför planområdet med bevarade spår öster om Liljeholmsbron och bevarad bebyggelse väster om bron.

Stadsbilden

Planområdets avgränsning

Planområdet är synnerligen väl avgränsat i alla väderstreck utom i söder och överensstämmer till stora delar med det område som benämns Marievik.

Årstaviken och kajen utgör en tydlig gräns i norr och öster. I väster är det Årstaängsvägen som bildar en nästan lika tydlig gränsdragning. Kontrasten är stor mellan den relativt kompakta bebyggelsen öster om vägen och de parkeringsytor och järnvägsspår som dominerar området fram till broarna och Södertäljevägen. Motorleden och Liljeholmsbroarna bildar en tydlig barriär.

I söder möter de flerbostadshus som det senaste decenniet uppförts i Årstadal-Sjövik abrupt. Här finns också Klockhuset M 14 som historiskt och funktionellt hör till Marievik men som inte omfattas av detaljplaneförslaget. Mellan M 15 och M 22/M 29 är avståndet stort. Detta stora glapp i bebyggelsestrukturen medför att M 15 blir något av en solitär i området.

Intressant är att både en liten stump av den bank som stambanan gick över till Södermalm på finns kvar på Marievikssidan och även gångvägen till en gångbro som under delar av 1900-talet ledde över järnvägsspåren och Årstaängsvägen är bevarad men nu slutar i ett staket. Marievik har tidigare varit bättre integrerat med omvärlden. Förbättringar har dock vidtagits i söder i samband med byggandet av de nya stadskvarteren där. I norra delen finns det dock stora brister eftersom den som ska till eller från Marievik rör sig under broarna alternativt får använda trappan från den östra bron. De flesta gående kommer idag från Liljeholmstorget med tunnelbanestation och tvärbanehallplats. Även då passerar man under Södertäljevägen och sedan ska ett industrispår och Årstaängsvägen korsas innan man är framme. Att komma till Marievik via kajen från Sjövikstorget blir allt viktigare i takt med att bostadsbebyggelsen utvecklas söder om planområdet.

Utsikt från nya Årstabron.

Synlighet

Marieviks läge direkt invid Årstaviken gör att området delvis är synligt på stora avstånd. Årstaviken formerar ett stort landskapsrum. Från Tantoområdet, Drakenbergsparken och promenadstråket längs vattnet på södermalmssidan avtecknar sig planområdets vattennära byggnader mot himlen. Endast få bakomliggande byggnader, däribland punkthusen på Nybohovsberget, är synliga. I detta avseende skiljer sig Marievik från bostadskvarteren i Årstadal där byggnaderna ramar in av högre belägen skog och bebyggelse på Nybodaberget.

Dalgången med Årstaviken genomkorsas av broar över Årsta holmar och vid Skanstull. Från dessa broar är Marievik synligt men bebyggelsen är inte alls så dominant som från vattennivån. Från nya Årstabron utgör Marievik sista utposten mot innerstaden då man färdas söderifrån och vattenfronten är storslagen. Härifrån uppfattas dock de högre liggande bostadshusen i Nybohov och på Liljeholmsberget som ett högre liggande bebyggelsesikt.

Utsikt från Skanstullsbron.

Från Skanstullsbron vid Gullmarsplan skärmas Marievik av från betraktaren genom Årstabroarna och Årsta holmar. Punkthuset på M 15 syns emellertid väl. Samma byggnad fungerar som ett riktmärke från andra håll i staden. Från utsiktspunkter på höjder i söder och väster, som Nybohov och Nybodaberget, framträder större delar av Marieviks byggnader.

Från Liljeholmsbron dominerar M 15 över bebyggelsen och man kan också uppfatta det stora avståndet till närmaste bebyggelse väster om Södertäljevägen. När man kommit över till Liljeholmssidan blir den enhetligt höga bebyggelsefronten mot Årstaängsvägen slående. M 19:s indragna läge blir också tydligt.

Vy från Liljeholmsbron.

Många människor närmar sig Marievik från Liljeholmstorget och dess tunnelbanestation och tvärbanehallplats. Även härifrån upplevs Marievik bestå av en ganska jämn enhetlig bebyggelse men med stor variation i vad gäller form och material. Härifrån uppfattas inte M15.

Från Södertäljevägen kan man uppleva att Marieviks byggnader ligger placerade i en struktur som påminner om ett rutnät och man får glimtar av vattnet och Årstabron. Tydligast blir detta i det breda gattet mellan M 15 och grannfastigheterna i söder.

Att Marievik av många endast upplevs i hög fart, främst från Södertäljevägen, kan ha påverkat att man här tillåtit mycket och stor reklam på fasaderna. Detta är viktigt för upplevelsen nattetid men signalerar också att man närmar sig tullen och innerstaden.

Marievik sett från centrala Liljeholmen.

Struktur och plan

Väl inne i området finns en tydlighet med Årstaängsvägen och kajen som tydliga ramar och de öst-väsliga stråken som ger en rytm. Man tror sig befinna sig i en traditionell stadsstruktur med allmänna gator och privat kvartersmark men ägoförhållandena, att all mark är kvartersmark och alltid varit så, ger en rad konsekvenser för tydligheten i området. Ett exempel är att alla byggnader har adress Årstaängsvägen och att de öst-väsliga stråken saknar gatunamn, något som avsevärt försvårar orienteringen om man inte är väl bekant med området.

Stråket genom Millenniehuset M 26 och M 24/M 25 har tydlig karaktär som huvudstråk för fotgängare. Hit kommer de flesta som tar sig till Marievik per kollektivtrafik och både genom portikmotivet, skalan, markbeläggningen och lokalerna i bottenvåningen signaleras att passagen genom huset är till för gående. Däremot är inte övergången över Årstängsvägen samordnad med portiken.

Inga riktiga gator

I resten av området är det mindre tydligt hur fotgängare ska bete sig. Gatorna är inte gator i traditionell bemärkelse med tydliga trottoarer och övergångsställen. De öst-väsliga stråken är avsedda främst som laststråk och angöring till parkeringsgarage under byggnaderna. Trottoarer finns på sina håll men kan tvärt ta slut vilket för med sig att gående rör sig även på körytorna. Gaturummen är raka men smalnar av, breddas, övergår i vändplaner, parkeringsfickor, garageinfarter och lastplatser. Utskjutande delar av byggnader spärar siktlinjer. Gatumiljön är minst sagt händelserik. Tydligt är alla de rundade avslut som finns i slutet av trottoarer, vid hörn, planteringar och infarter och som är anpassade till att underlätta för biltrafik i den förhållandevis täta miljön.

"Gågata" genom M 26.

Marieviksgatan har bitvis karaktär av stadsgata.

Gatumiljön mellan M 22 och M 19 är karaktäristisk för området. Trottoarer upphör plötsligt och gröna inslag förefaller ibland slumpmässigt placerade.

Antalet garageportar är många vilket är naturligt då man eftersträvat att i huvudsak lösa parkeringen genom att bygga garage under byggnaderna. I och med att Marievik av staden betraktats som ett industriområde har man vid bygglov ställt krav på att byggnaderna ska vara anpassade för industriell användning. Stadsbyggnadskontoret skriver 1987 att industriell verksamhet är avsedd huvudanvändning i området och nya byggnader ska vara välförsörjda med inlastning och anordningar för varudistribution. Bjälklagshöjder och bjälklags bärförmåga måste också dimensioneras efter lätt industri.

Garageportar med tillhörande körytor är framträdande inslag i gatubilden. Här M 23 till vänster och M 19 till höger.

Flera lastkajer finns inom planområdet. Det är också vanligt med buskplanteringar mellan byggnad och trottoar. Här M 25 i förgrunden. Lastkajen finns på M 28.

De underjordiska parkeringsanläggningarna och kraven på lastplatser har påverkat bebyggelsemiljön påtagligt. Eftersom större delen av området utgörs av utfyllnader i Årstaviken som gjorts sedan mitten av 1800-talet finns påtagliga problem med grundförhållanden och uppträngande vatten. Detta har medfört att man inte kunnat gräva ned garagen så djupt som normalt. Följden av att garagen endast är ”halvt” nedgrävda är att byggnadernas bottenvåningar ligger högt och att entréerna i vissa fall ligger upphöjda och nås med trappor eller ramper. Nivåskillnaderna gör också att det behövs stödmurar på sina håll. Lastplatserna med lastkajer, stora portar och skärmtak dominerar vissa miljöer.

Garageinfart till M 23 intill det upphöjda parkeringsdäcket på M 15. Planteringar mjukar upp intrycket.

M 25: Byggnad och gata möts med trappor, räcken och stödmurar. Detta är vanligt i Marievik.

Platsbildningar

Det finns några väldefinierade platser inom planområdet. Hit hör friytan/parken vid M 19 och en mindre park mellan kajen och M 24/M 25. Marieviksgatan som är ett tydligt gaturum mellan de nybyggda bostadshusen direkt söder om planområdet mynnar i ett stort och omslutet rum. Några entréer vetter mot platsen som främst används för angöring och markparkering.

Platsbildning där Marieviksgatan når fram till M 19, M 27 och M 28.

Mellan M 15 och grannhusen i söder är avståndet stort. Den breda ytan upptas till större delen av ett parkeringsdäck som genom sin höjd någon meter över markytan också illustrerar grundläggningsförhållandena. Detta stora glapp i bebyggelsestrukturen medför att M 15 blir något av en solitär i området.

Mark och planteringar

Vid sidan av asfalterade ytor finns ett starkt kännetecken för markytorna i Marievik; Betong i en mångfald av format, utföranden och kulörer. Under 1980- och 90-talen arbetade man mycket med betong i landskapsarkitekturen före det att granit och annan natursten som anses mer beständig än betongen fick en renässans. Trots den låga åldern på markbeläggningarna finns med anledning av den kraftiga tillbakagången av betonganvändandet under senare år en tydlig historisk dimension i Marieviks markytor. Man har använt sig av betongplattor och betongsten i olika format och former som antingen kombinerats ihop i mönster eller också ligger som enhetliga ytor. Precis som mycket annat i miljön i Marievik kan det tyckas slumpmässigt när en typ av beläggning slutar och övergår i en annan.

Även kantsten och stödmurar är huvudsakligen av betong, liksom lastkajer och vissa trappor. Det finns också en tydlig skillnad mot de byggnader som uppförts under sent 1990-tal och 2000-talet. Vid de senare finns större inslag av natursten och även räcken, ledstänger etc. har mer samtida prägel. Vid Pernod Ricard-huset, M 28, kan man se exempel på denna uppgradering av materialval med gråmålat stål och granit.

Det finns en mångfald av betongplattor och betongsten inom planområdet, något som är karaktäristiskt inte minst för 1980-talets landskapsarkitektur.

Stödmurar är ofta utförda av prefabricerade betongelement.

Ett annat fenomen som var betydligt vanligare i 1980-talets miljöer än idag och som det finns många exempel på i Marievik är planterade eller kullerstensbelagda ytor intill fasader. Längs fasaderna på M 19, M 23 och M 29 är detta särskilt tydligt. Tätt planterade marktäckande buskar, delvis vintergröna, eller gräs täcker de ytor som inte belagts med stor kullersten.

Kullerstensyta invid M 19

De täta gaturummen är till viss del planterade med träd som kantar trottoarer och vägbanor. Ofta är det endast plats för små och relativt få träd. Detta gör att planteringarna känns slumpmässiga och inte konsekventa. Även belysningsarmaturerna uppvisar en stor variation som ytterligare förstärker intrycket av att området vuxit fram utan större samordning.

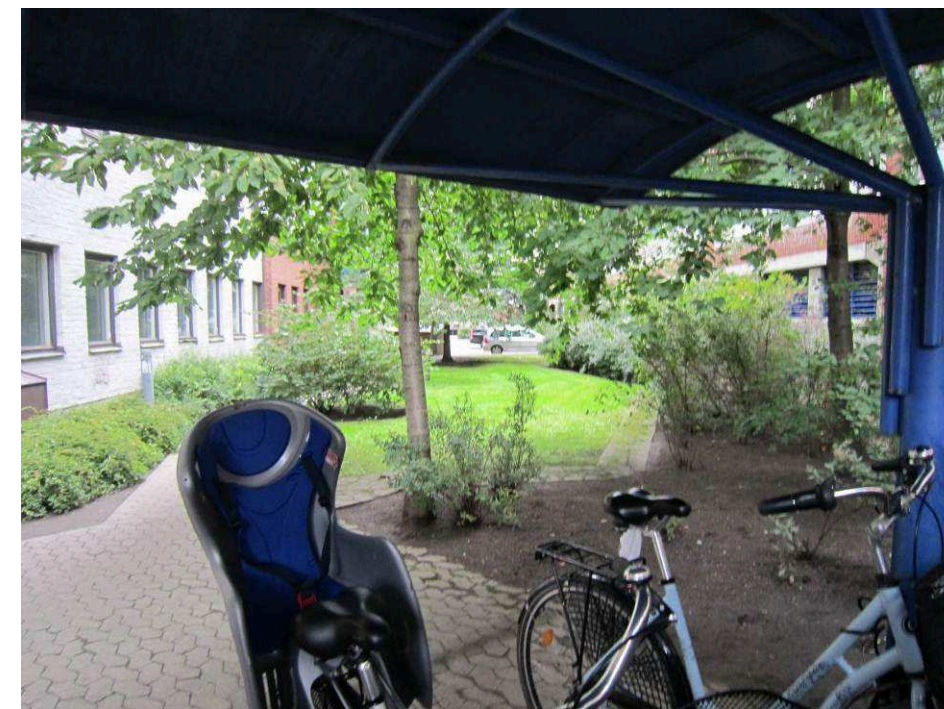
M 27: Buskar längs fasad och några mindre träd svarar för grönskan längs gatan.

Kring M 15 är markplaneringen i hög grad medveten och sammanhållen. Byggnadernas rustika betongsocklar har sin motsvarighet i kraftiga platsgjutna murar och räcken. Utanför restaurangen finns en sluttande parkyta med pilträd, buskar och kullersten.

Mellan Odelberg & Olsonhuset M 22 och parkeringshuset (M 29) anlades en liten park 1989-90, planerad av landskapsarkitekt Carl-Erik Månsson. Här finns ett koncentrat av Marieviks markplanering på liten yta: Betongsten, gräs, marktäckande låga buskar och enstaka mindre lövträd.

Frodig grönska i parken mellan M 22 och parkeringshuset.

Parken mellan M 24 och M 25 har karaktär av finpark. Gradängar upp mot byggnaderna ger en lätt monumentalitet. Runt en centralt placerad signalstolpe finns sittplatser och jämnhöga häckar.

Parken vid M 24, M 25 och kajen.

Friytan - Parken

Friytan öster om Modecenter anlades som park enligt intentionerna i 1986 års plan. Parken har en strikt, formaliserad karaktär men fick aldrig den betoning av mittaxeln som syns på planillustrationen. Istället försköts tyngden mot söder vilket ger en tydlig asymmetri. Med den cafépaviljong, en enkel byggnad med fristående takkonstruktion på stålstomme, som uppfördes med tillfälligt bygglov år 2000 i parkens norra hörn förefaller detta logiskt. Parkens disposition bygger på cirkeln som återkommer på flera sätt. Dominerande är de svängda häckar som avgränsas av gångar belagda med betongsten. Nära M 19:s restaurang finns en antydning till amfiteatermotiv med svängda gradängar i granit. Närmare vattnet står lövträd och bänkar i en tätare mer omsluten del med flera mindre rum. Närmast kajen är grönskan tät och skärmar av siktlinjerna. Växtligheten är mångfacetterad med flera sorters lövträd och buskar.

Inte heller motivet med alléer blev lika tydligt som på planillustrationen men framförallt i söder är allén påtaglig där den leder mot kajen och förlängs ut på sjögårdens brygga.

Huvudintrycket av friytan är en välbearbetad finpark där man lämnat den funktionalistiska parkarkitekturens enkelhet och istället strävat mot en tätare struktur med historiska förtecken. Användandet av denna grönyta har inte satts i första rummet. Detta är kulturhistoriskt intressant och det finns starka 1980-talskännetecken, främst hur man använt sig av betongsten och hur hårdgjorda ytor möter häckar och buskar.

Strikt uppbyggnad och tydliga kontraster mellan planterade och hårdgjorda ytor präglar parken öster om M 19.

M 19 möter parken med sin lågdel. Betong används genomgående till gångtor och kantstöd.

Flera gånger uppvisar betongsten med rutmönster.

Rak axel i parkens södra del.

I parkens södra del finns rundlar, flera träd och lite högre buskar som skapar rumslighet.

Cafépaviljongen i nordöstra hörnet.

Kajen

Nedanför friytan ligger den sjögårdsliknande småbåtshamn som realiserades enligt planen. Idag har den karaktär av privat, näringsinriktad marina och är inte välkomnande för vanliga besökare. Bryggorna och båtarna känns inte som en integrerad del av Marievik. Kajzonen är annars öppen och inte alls uteslutande. Kajen är tämligen hög och domineras av materialet betong, både i kajkonstruktionen och markbeläggningen. De körytor som finns nedanför vissa byggnader inkräktar inte på fotgängarnas utrymme. Här liksom på andra håll i området finns en stor variation i möblering av rummet. Planteringskar, bänkar och belysningsarmaturer ser olika ut på olika sträckor av kajen.

Marieviks vattenfront sedd från Sjövikstorget.

Vandrar man norrut syns Högalidskyrkan tätt inpå Marieviks bebyggelse. Går man runt huset är ytan knapp där gångvägen tar av tvärt mot väster. Om man istället rör sig söderut vidtar snart en sträcka där man förbättrat tillgängligheten till vattnet genom att bygga trädäck likt i andra sentida sjönära bostadsområden i Stockholm. Däcket mynnar i det stora nyanlagda Sjövikstorget.

Konstverk

Inom området, främst i den södra delen som domineras av 1990-talsbebyggelse, finns ett antal stora skulpturer och skulpturgrupper med varierande form och uttryck.

Kajzonen är delvis öppen för biltrafik. Högalidskyrkan är ett viktigt fondmotiv.

Brygganläggningen nedanför parken.

Skulptur i väl synligt läge vid M 26.

Analys

Marieviks största betydelse i stadsbilden är kanske som port till Stockholm när man närmar sig staden med tåg söderifrån. Bebyggelsefronten på kajen är storslagen men den kuperade topografin väster om Marievik gör att höga byggnader i Liljeholmen, Gröndal och på Reimersholme skymtar över kontorsbyggnadernas tak. Även från Södertäljevägen är funktionen som brohuvud till innerstan betydelsefull.

Staden har visat intresse för stadsbilsfrågorna och områdets funktionalitet trots att man haft ovanligt små egna intressen i området. De strävanden som dominerar planbeskrivningarna från 1979 och 1986 är genomsiktlighet från Södertäljevägen mot Årstaviken, enhetlig takfotshöjd längs Årstaängsvägen och en tydlig struktur med personentréer vid Årstaängsvägen och effektiva, rejäla lastzoner i de öst-västliga stråken.

Dessa ambitioner är tydliga i befintlig miljö även om laststråken inte är fullt så påtagliga som just trafikzoner. Planteringar och fotgängare som rör sig oregelbundet över ytorna mildrar den karaktären. Stadens tydliga direktiv om industriell användning har ändå medfört att lastkajer och lastportar är ett karaktärgivande inslag i gatumiljön. På många sätt har trafikmiljön likheter med den bristfälligt omhändertagna situationen för fotgängare i industriområden som Västberga och Högdalen.

Någon rutnätsstad har aldrig varit en uttalad vision och Marievik uppfattas heller inte så. Inte ett byggnadskvarter är det andra likt ifråga om fotavtrycket och det finns inget nord-sydligt stråk i områdets mitt. Ändå finns mycket som påminner om en traditionell stadsstruktur med parker och gator. Att all mark är privatägd har dock inneburit att man inte riktigt känner igen sig, det finns betydande brister ifråga om tydligheten.

Miljön är tät med gott och väl stenstadshöga byggnader (takfotshöjder om 25-30 meter och indragna takvåningar upp till 35 m) och smala gaturum. Siktstråken påverkas av byggnadernas utskjutande delar och länkande delar i luften. Ett undantag finns från dessa karaktärsdrag, nämligen i det breda gattet mellan M 15 och resten av fastigheterna. M15 kan därför trots ambitionerna i planen från 1980 ändå inte sägas kommunicera särskilt väl med resten av byggnaderna. Intrycket av en solitär förstärks av byggnadens mer modernistiska gestaltning och dess solida markplanering.

Kulturvärden

Den södra delen av planområdet domineras av 1990-talsbebyggelse och lämnas utanför de kulturhistoriska resonemangen.

I planområdet finns självklara fokuspunkter för det kulturhistoriska intresset i form av den klassicistiska dispositionen, den tidsenliga finparken och i M 19 som ett byggnadsverk med stora egenvärden. Det bebyggelsehistoriska intresset för 1980-talets byggande har inte varit stort hittills och det finns få översikter och sammanställningar. Det står dock klart att kontorshus och kontorsdominerande verksamhetsområden var en av årtiondets viktigaste arkitekt- och byggnadsuppgifter. Här skedde en kraftig utveckling, inte minst i områden som Kista, Globen och Marievik.

I Marievik är situationen speciell såtillvida att det är ett enda arkitektkontor med Mischa Borowski i spetsen som svarat för huvuddelen av bebyggelsens struktur och utformning. Kontoret utarbetade själv den kulturhistoriskt intressanta planen från 1980-talets mitt och svarade sedan för projektering av de enskilda byggnaderna. Byggnaderna håller arkitektoniskt hög klass och här finns en gedigen känsla i fasader och detaljer. Inte minst har man framgångsrikt använt sig av exklusiva betongkvaliteter och kombinerat med plåt och glas på ett lyckat sätt.

Det finns emellertid många inslag i miljön runt byggnaderna som idag uppfattas som mindre lyckade, inte minst i ”gatumiljöerna”. Delar av planteringarna och markbehandlingen, inte minst användandet av betongsten och planterade eller kullerstensbelagda ytor närmast fasad, framstår dock som tidstypiska och kulturhistoriskt intressanta inslag.

Spårområdet mellan Årstaängsvägen och Södertäljevägen är delvis ianspråktaget för parkering. De öppna ytorna skapar en barriär och gör att bebyggelsen i Marievik upplevs som tydligt avgränsad åt detta håll.

Byggnaderna

Detta kapitel behandlar de byggnader som ingår i planområdet. Även två byggnader som ligger utanför inkluderas då den har betydelse för de historiska dimensionerna i Marievik och uppfattas som någorlunda integrerade delar av området. De byggnader som grönklassats av stadsmuseet eller som i planförslaget avses rivas eller på annat sätt förändras påtagligt beskrivs utförligare. Byggnader uppförda efter 1990 beskrivs kortfattat.

M 14, Klockhuset (Urhuset)

Ursprunglig funktion:	Lagerbyggnad
År:	1945-47
Byggherre:	Söderberg & Haak
Arkitekt:	Blomgren & C:o Ingeniörsfirma
Nuvarande funktion:	
Kulturhistorisk klassificering:	Gul

Historik

Byggnaden som fått sitt nuvarande namn av den snurrande klockan på taket kallades tidigare Järnhuset. Det uppfördes som lagerbyggnad med pelarstomme åren efter andra världskrigets slut av Söderberg & Haak. Delar av äldre byggnader ingick i komplexet. Byggnaden fungerade länge som stållager.

Klockhuset har genom åren ändrats ett flertal gånger i en etappvis fastighetsutveckling. Bland annat svarade DOM Borowski för omfattande fasadändringar kring 1990. År 1997 byggdes huset på med nya våningar.

Karaktärsbeskrivning

Klockhuset tas endast upp i denna rapport med anledning av sin betydelse som koppling bakåt till stålhanteringstiden. Fastigheten ligger utanför planområdet men hör historiskt och funktionsmässigt samman med verksamhetsområdet. Parallellerna med M 22, Odelberg & Olsons hus, är tydliga. Dessa två byggnader var tongivande i Marievik före 1980-talet. Klockhuset har en mer uttrycksfull exteriör än M 22 men har i gengäld påverkats av påbyggnader. De nya våningarna är emellertid gestaltade på ett sätt som respekterar den äldre byggnadsvolymen.

Klockhuset har delvis uttrycksfull tegelarkitektur och har byggts på med nya våningar som tydligt skiljer sig i material och fönstersättning mot ursprungsbyggnaden. I förgrunden tvärbanans spår.

M 15

M 15 med punkthus och omgivande "L-huset" fotograferade från Tantolunden/Drakenbergsparken på Södermalm.

Ursprunglig funktion:	Kontors- och industrifastighet
År:	1979-82
Byggherre:	Dagens Nyheters AB
Arkitekt:	Berg-Thelaus Arkitekter SAR, Anders Berg och Erik Thelaus
Nuvarande funktion:	
Kulturhistorisk	
Klassificering:	Grön
Motivering:	Kontorskomplexet i fastigheten Marievik 15 uppfördes 1980 efter ritningar av Anders Berg och Erik Thelaus. Anläggningen har arkitektoniska och arkitekturhistoriska värden. Det är en tidstypisk, välbevarad och välgestaltad byggnad, som är närmast monumental i skala och utformning. Arkitekturen präglas både av modernistiska drag och av influenser från tidens nya hi-techarkitektur och postmodernism. Fasaderna karaktäriseras av ett spel mellan mörkt tegel och blankt aluminium (rostfritt stål förf anm), mellan indragna och uppskjutande volymer. Den grafiska prägeln understryks av de raffinerade rutmönstren som bildas av mönstrat tegel och aluminiumkassetter.

De medvetet formade detaljerna är viktiga, t.ex. de enhetliga entréerna med tunga skärmtak, punkthusets snedställda hörnfönster, sockelns dekorativa betong. Punkthusets expressiva krön med "mäsvingetak" har en särskild betydelse och bidrar till anläggningens funktion som landmärke vid Årstaviken. Utomhusmiljöerna, inklusive ljusgården, är tidstypiska och välgestaltade, med ett konsekvent val av markbeläggning, växtlighet och belysningsarmaturer. Byggnadens fasadutsmyckning i färgglad emalj har konstnärliga värden.

Värdena förstärks av omgivningen; tillsammans med grannbyggnaderna i Marievik 19 och 29 bildas här en sammanhängande och representativ bebyggelsemiljö från 1980-talet.

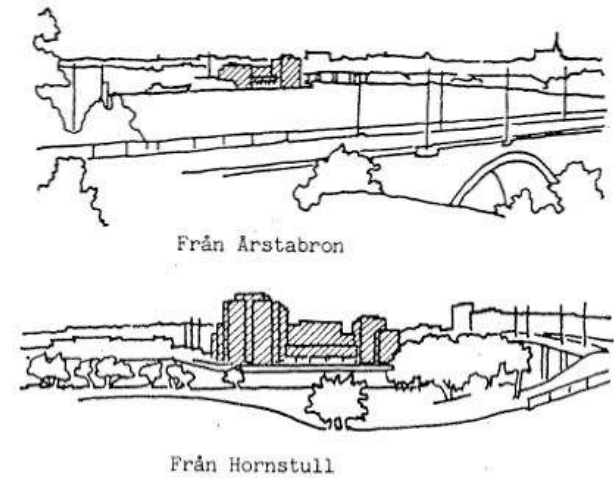
Historik

Längst norrut i Marievik, på platsen för SJ:s lokverkstad och senare Stockholms galvaniseringsfabrik uppfördes området största byggnadskomplex i början av 1980-talet.

För DN arbetade den erfarne arkitekten Erik Thelaus ungefär samtidigt med till- och påbyggnader av företagets fastighet i Marieberg på Kungsholmen. Han hade flera uppdrag för tidningar och tryckerier vilket kan vara en sannolik förklaring till att han fick förtroendet i Marievik. Anders Berg hade gedigen erfarenhet av industri- och kontorsprojektering i bl. a Kista, som "husarkitekt" för Scania i Södertälje och inte minst som arkitekt till Pripps monumentala och numera blåklassade anläggning i Ulvsunda.

För detta projekt gjorde de båda arkitekterna gemensam sak. Bygglovets lämnades in 1979 och redovisade ett 12 våningar högt kontorspunkthus ute på udden. Som ett L formerade sig en åttavåningsvolym med industri- och lagerlokaler längs Årstaängsvägen och mot söder. Byggnaderna var ett par våningar högre än vad man angav i planen.

Udden vid Marievik markeras med ett fristående punkthus på 10 våningar. Hushöjden är avpassad så att huset närmar sig horisontens höjd på långa avstånd ¹⁾ och konkurrerar där ej med kyrktorn och andra karaktäristiska siluetter. På kortare avstånd, ²⁾ från Hornsplan, Liljeholmsbron, Årstaviken och Tanto kommer däremot byggnaden att uppfattas som en tydlig markering i stadsbilden.

Illustrationer och ett utdrag ur planbeskrivningen från 1979-80.

Byggnadshöjderna var en viktig fråga för staden och såväl punkthusets maximala höjd som takfotshöjden längs Årstaängsvägen ägnades uppmärksamhet i planbeskrivningen. Som högsta byggnadshöjd tilläts +32 för L-huset och +41,7 för punkthuset. Skillnaden mellan L-huset och punkthuset är inte särskilt stor.

De två byggnaderna knöts samman av en två våningar hög förbindelsebyggnad med entré, servicelokaler, butiker, restaurang och lager. Norr om den norrvända entrén bildades en skyddad plats med rondell, en omhändertagen och formell yta för besökande. I källarplan under hela fastigheten rymdes 240 bilar. Bygglovet omfattade i huvudsak stommen, hyresgäster var inte bestämda även om det finns uppgifter som säger att hela fastigheten var ämnad för Ericsson.

L-byggnadens indragna teknikvåningar innehöll luftbehandling. Högst upp i punkthuset, vid de kännetecknande måsvingarna delades ytan mellan två fläktrum och kontor. Det fanns även en teknisk våning direkt över bottenvåningen i båda husen. Att det var värmeåtervinning på frånluften i byggnaden speglar att byggnaden uppfördes efter oljekrisen i mitten av 1970-talet och de strängare byggreglerna som då infördes. De relativt små fönstertyorna har samma förklaring.

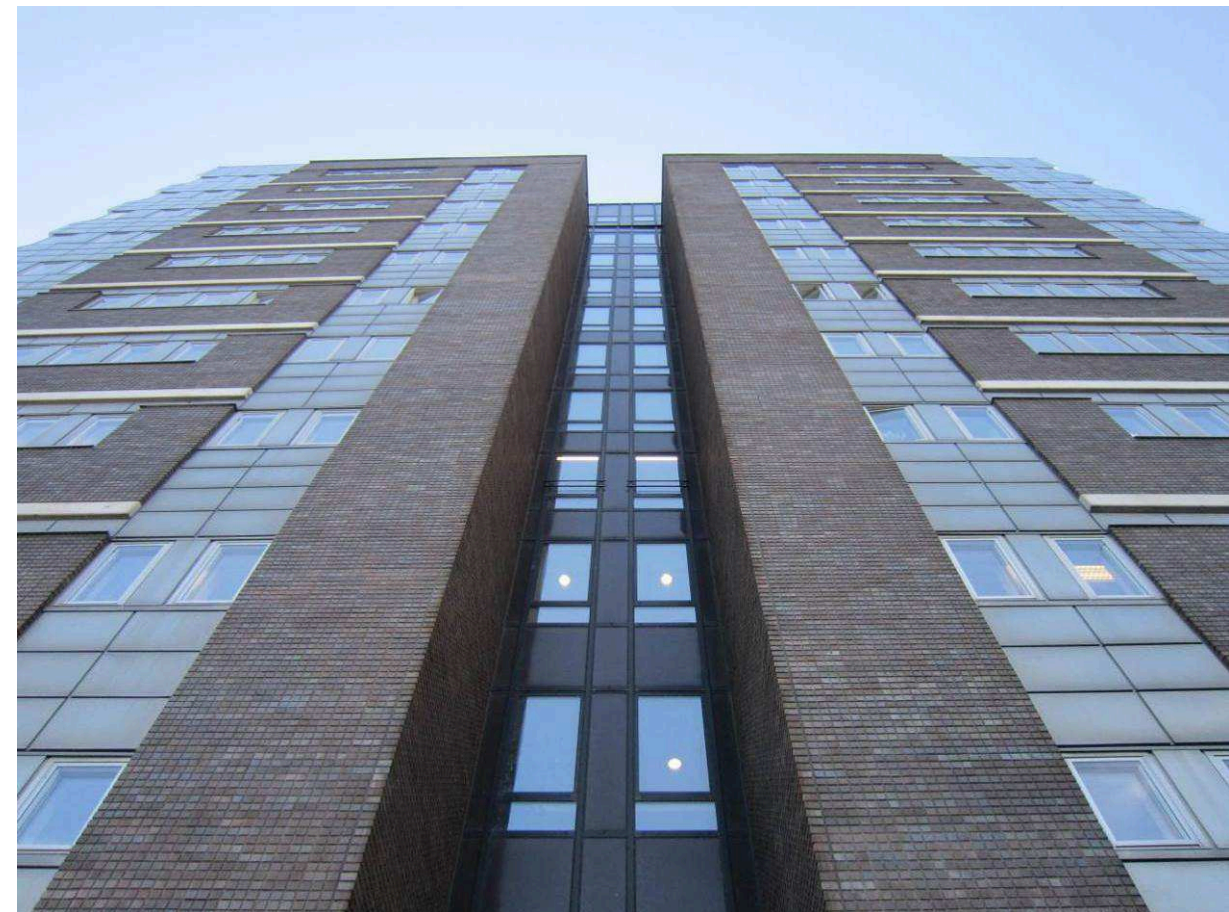

Effektfullt möte mellan fasadmaterialen och sockelns "ruffa" betong.

Fasaderna

Arkitekterna tänkte sig fasader i ljusa, släta betongelement ovan en sockel av huggen, räfflad betong. Stora delar av fasaderna skulle kläs i naturanodiserade aluminiumkassetter och samma material men som panel skulle täcka in teknikvåningarna. På höghuset skulle takvåningen täckas med mörkanodiserat aluminium.

Endast delar av detta förverkligades. Staden verkade för en uppgraderadering av fasadmaterialen. Aluminiumkassetterna ersattes av rostfritt stål och betongelementen av ett specialtegel: mörkbrunt med sintrad yta och tack vare två vertikala spår i varje sten åstadkoms ett tätt rutmönster över fasaderna. Fogbruket pigmenterades i samma kulör som teglet vilket tillsammans med spåren i tegelstenarna gör att det är svårt att utläsa fasaderna som ett murverk i traditionell bemärkelse.

Punkthusets indrag präglas av lättare glasfasader.

De två dominerande materialen tegel och rostfri plåt grupperas olika på de olika volymerna. Punkthusets fasader har en mönstrad karaktär där teglet omsluter fönstren och inramar den indragna slits som finns centralt på samtliga fasader. Plåten markerar istället hörnen och smala band in mot mitten förstärker byggnadens vertikalitet.

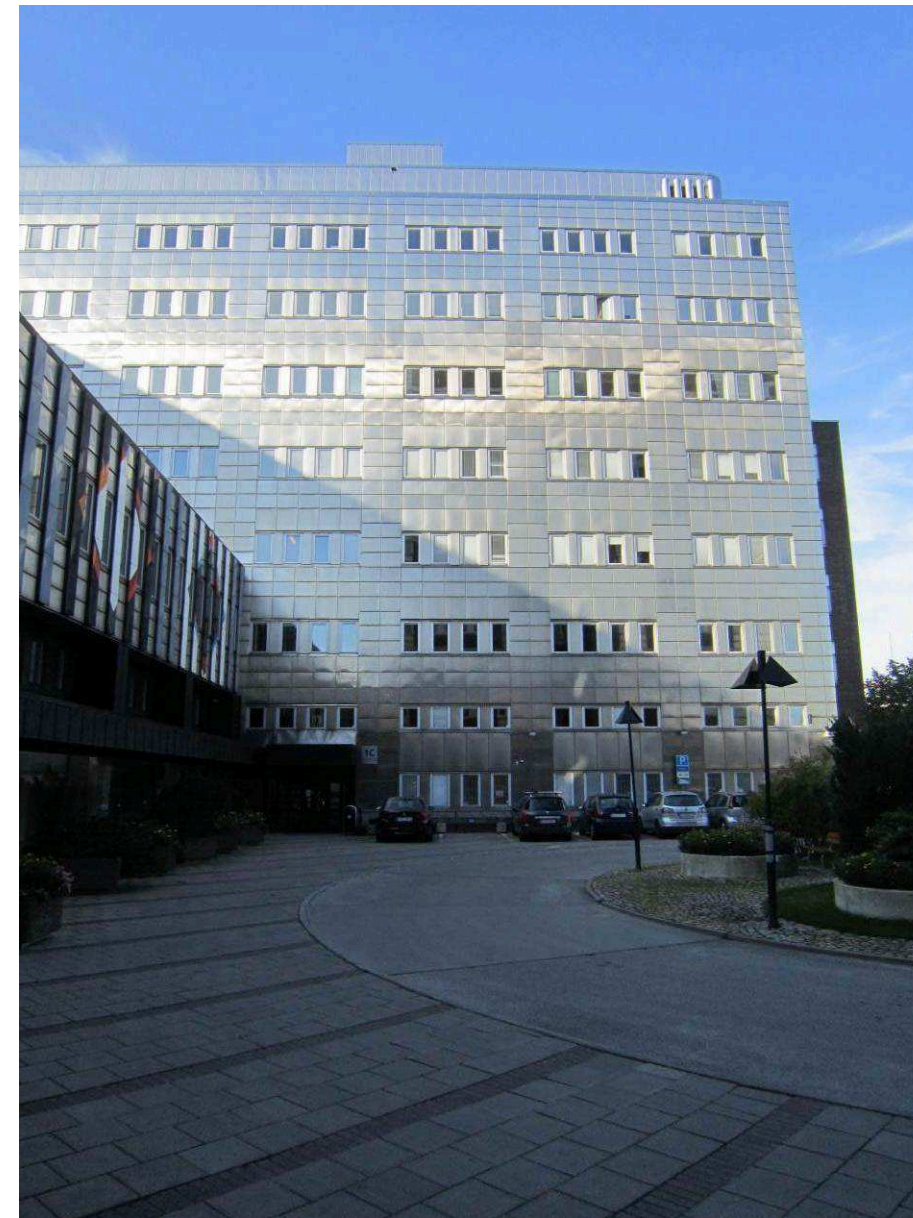
På L-huset är greppen tydligare. Här domineras fasaderna utåt mot omgivningen av teglet. De två översta våningarna och fasadpartierna över entréerna är indragna och klädda med plåt. De rostfria kassetterna återfinns också i utfackningarna där fönstren sitter regelbundet grupperade. In mot anläggningens inre är fasaderna släta och helt klädda i rostfri plåt. På gavlarna möts de båda materialen konsekvent med de lägre delarna i tegel och de högre i plåt.

Fönstren är enluftsfönster med utsida av naturanodiserat aluminium. Dörrar och partier är utförda i mörkbruna aluminiumprofiler.

Förbindelsebyggnadens karaktär som servicenav avspeglas i den helt uppglasade bottenvåningen. Däröver karaktäriseras byggnaden av en låg våning i mörkbrunt aluminium men framförallt av rostfri plåt som rytms av färgstark emaljerad plåt. Mot kajen ligger lunchrestaurangen med uteplatser invid en grönskande sluttning.

Huvudentrén i lågdelen vars fasader pryds av emaljkonstverk.

L-husets fasader mot kvarterets inre är helt klädda med kassetter i rostfritt stål.

I bygglovhandlingarna anges att punkthuset helt skulle fyllas av kontor medan vinkelbyggnadens samtliga plan etiketteras industri. Några av de nedre bjälklagen dimensionerades för stora laster och den södra längan inrymde höglager. Stora lastportar och lastkajer indikerar att byggnaden anpassades för tung användning.

Från 1985 (då fastigheten ägdes av Hufvudstaden) finns relationsritningar efter att flera plan nyligen inretts för hyresgäster. Tyvärr omfattar ritningarna endast några våningsplan. Bland hyresgästerna märks Optikerförbundet, Telub, ÅVS Aluminium, Tele-Larm, och Bonnier Data. Förutom kontorsytor fanns verkstäder, laboratorier och datahallar.

Karaktärsbeskrivning och kulturhistoriskt värde

M 15 är Marieviks dominant. Läget på udden har utnyttjats till att skapa ett landmärke som inte liknar mycket annat i Sverige. Punkthuset är karaktäriserat som ”stubbe”, ”stabbigt” och ”kompakt” men formen och materialbehandlingen är intresseväckande. Likaså drar takavslutningen med ”måsvingarna” ögonen till sig. Vinkelbyggnadens skala och de stora ytorna klädda med rostfri plåt signalerar också att projektet på många sätt är unikt. Att punkthuset med sina varierade och vertikalt betonade fasader omsluts av det silverskimrande L-et som helt saknar vertikalitet framstår som det främsta och bärande motivet i kompositionen.

Till skillnad från de postmodernistiska byggnaderna från andra hälften av 1980-talet längre söderut i Marievik är M 15 stadigt förankrad i modernismens tankesätt och uttryck. Detta yttrar sig i:

- Ett tydligt spel mellan höga och låga byggnadsvolymer
- Satsningen på påkostade, beständiga fasadmateriäl som kräver ett minimum av underhåll
- Modultänkande och enhetlighet i fönstersättning
- Öppet redovisande av teknikutrymmen

Ett annat inslag som kommit att förknippas med modernismens stadsbyggande och som allmänt anses som en brist är slutna, ”döda” bottenvåningar. I fallet M 15 är det tydligt eftersom anläggningen endast öppnar sig och är välkomnande mot gårdsbildningen i norr.

Anläggningen förefaller - trots ambitionerna i stadsplanen – vara planerad som en egen värld och samspelet med resten av Marievik är bristande.

På samma sätt är den högkvalitativa, omsorgsfullt utarbetade markplaneringen på fastigheten ett starkt kännetecken för kontorsanläggningar från den modernistiska epoken. Runt M 15 är marken mycket välkött och rik på bevarade inslag både växtmässigt och i inslag som planteringskärl, bänkar och belysningsstolpar. Höjdpunkter är rondellen vid huvudentrén och det lilla atriet i förbindelsebyggnadens inre.

Byggnaden är projekterad i en tid då postmodernistisk arkitektur spirade utomlands och även här hemma förlorade den utskällda modernismen mark. Stadsmuseet påpekar i sin motiveringstext till grönklassningen hur det i M 15 finns inslag av postmodernism och High-techarkitektur. Höghuset har ett postmodernistiskt anslag med materialväxlingen som är ”omotiverad” och som framhäver och betonar fasadernas indragna mittpartier. Även emaljkonsten på fasaderna är uttryck för en vilja att åter kunna tillåta utsmyckning av fasader. Det hade länge varit ”bannlyst” inom arkitekturen men blev vanligare under 1980-talet.

Mellan kajen och lågdelen finns välkötta planteringar.

High-techarkitekturen som man internationellt kan tala om från 1970-talet och framåt har aldrig varit tydligt framträdande i Sverige och här finns få kända exempel. Ofta präglas stilinriktningens byggnader av en tydlig exponering av stommen, utanpåliggande ventilationskanaler etc. Materialet stål är en viktig beståndsdel i high-techarkitekturen och i fallet M 15 är det nog främst de stora fasadytorna i rostfritt stål och i någon mån höghusets fasadbehandling samt måsvingarna som gör att begreppet känns relevant. Inte minst är det precisionen i M15:s rostfria fasader - plåtklädda fasader lämnar ofta mycket övrigt att önska i detta hänseende – som är iögonfallande. Utan precision är det svårt att tala om high-tech.

Rundeln vid huvudentrén har en välbevarad modernistisk karaktär.

Från kulturhistoriskt perspektiv är M 15 arkitekturhistoriskt och arkitektoniskt intressant. Mycket få byggnader från det sena 1970-talet och tidiga 1980-talet är uppmärksammade i den svenska arkitekturhistorien. Byggandet hade länge varit enormt högt och det fanns tendenser till en ”baksmälla” efter att miljonprogrammet stod färdigt. Det försvårar jämförelser. Oavsett detta är M 15 ett genomarbetat projekt där kvaliteten och omsorgen om detaljerna är slående. Alltifrån markplaneringen till ytbehandlingen av sockelns betongelement och valet av armaturer präglas av noggrannhet.

Byggnadsteknikmässigt är främst fasadmaterialen av intresse. Konstruktionsmässigt är byggnaderna typiska för sin tid men inte innovativa. Den bärande stommen med kärna runt hisschakten, pelare (endast 4 per plan i punkthuset) och ytterväggar är av prefabricerad betong. Även bjälklagen är utförda med prefab-element (HDF-bjälklag). Skanska byggde i totalentreprenadform.

M 15 var först ut i omvandlingen av Marievik men dess betydelse ur stadsplaneringshistorisk synpunkt i ett större perspektiv är begränsat. Förutsättningarna i Marievik med den begränsade ytan mellan trafikled och vatten får anses alltför specifika för att utvecklingen här skall vara representativ.

Denna kartläggning av M 15 har inte lyckats klarlägga tankarna bakom bygget. Skulle Dagens Nyheters tryckeri flyttas hit? Eller lät DN utveckla fastigheten på spekulation för att sedan sälja den? Var hela fastigheten egentligen ämnad för Ericsson?

Det kulturhistoriska värdet hade varit starkare om byggnaderna uppförts skräddarsydd för en särskild verksamhet. Å andra sidan blev det allt vanligare under 1980-talet att kontorsbyggnader inte längre uppfördes för en specifik hyresgäst. Istället blev byggnaderna mer generella och den utvecklingen är inte avslutad.

M 19 – Modehuset

M 19 med förplats mot Årstaängsvägen.

Ursprunglig funktion:	Modecenter, grossistverksamhet för modevaror
År:	1987-91
Byggherre:	Förvaltnings AB Stancia (Odelberg & Olson, Ratos)
Arkitekt:	Axelsson & Borowski (Mischa Borowski, Christer Persson)
Nuvarande funktion:	Kontorshus
Kulturhistorisk klassificering:	Grön
Motivering:	Byggnaden Marievik 19 i Liljeholmen uppfördes 1988 - 91 efter ritningar av Axelsson & Borowski arkitekter AB, vilka vid samma tid uppförde flera välgestaltade byggnader i området. Byggnaden har arkitektoniska och arkitekturhistoriska värden som ett mycket välbevarat och väl gestaltat exempel på 1980-talets mer exklusiva kontorsarkitektur. Byggnaden är till sin utformning både strikt och varierad, elegant och imponerande, med ett markerat rutverk av släta infärgade betongelement som ramar in stora glasytor, och med postmoderna inslag, exempelvis vid den utskjutande entrédelen. Anläggningens kvaliteter förstärks av den ytterst välbevarade och tidstypiska parkanläggningen mot vattnet. De miljöskapande värdena är betydande; tillsammans med grannbyggnaderna i Marievik 15 och 29 bildas här en sammanhängande och representativ bebyggelsemiljö från 1980-talet.

Historik

Huvudnumret i 1986 års stadsplan för centrala Marievik var M19, Modecenter. Byggnaden uppfördes 1987-91 som ett varuhus där modegrossister kunde exponera sina varor för butiksägare etc. Här kunde de känna på och granska varorna i en butikslik miljö med samma typ av belysning som i sina egna butiker. Byggnaden i sig blev en del av presentationen av varorna och den utformades med en stor, glastäckt och anslående ljusgård. Sannolikt var det byggnadens kommersiella funktion som gjorde att man valde att placera den som huvudbyggnad i den klassicistiskt inspirerade stadsplanen. Genom att dra in byggnaden från Årstaängsvägen och låta besökare och hyresgäster få fria vyer över den nya parken och Årstaviken fick M 19 en särställning.

Även gestaltningsmässigt gjordes en kraftfull satsning. Byggnaden gavs ett mycket påkostat yttre och en avancerad form som signalerar exklusivitet. Mest påtaglig är byggnadens karaktär av uppglasat skelett. Samtida, högaktuella byggnadsmaterial som reflekterande, blåtonat glas, rostfritt stål och tunna aluminiumprofiler gör att byggnaden låg i frontlinjen materialmässigt. Samtidigt är associationerna till äldre arkitektur mycket starka.

Skelettliknande stålstommar som möjliggjorde uppglasade fasader började byggas i USA under 1800-talets andra hälft. Stålet doldes av naturstensbeklädnader som gärna ornamenterades. I Europa fick tekniken sitt genombrott kring sekelskiftet 1900 och kom därmed att förenas med jugendarkitekturen. Inte sällan kom detta radikala byggande att användas i varuhusbyggnader. Även i Stockholm finns några exempel på denna arkitektur. Ett exempel är Forum för levande historias byggnad på Stora Nygatan 10-12 (Milon 11).

Möjligen har Axelsson & Borowski arkitekter AB medvetet gjort kopplingar till USA och kontinentens varuhus när de gestaltade Modecenter. Målsättningen var hög i projekteringen. Ett exempel är hur man fick vända sig till Danmark för att kunna få de betongelement som klär in stålstommen levererade. De brunpigmenterade elementen med bl. a glimmer som ballast skulle efterlikna natursten.

Mot parken lät man en låg byggnadsdel med restaurang i bottenvåningen och kafeteria en våning upp löpa ut. I källaren anordnades ett parkeringsgarage.

I början av 2000-talet gjordes en ombyggnad av den centrala ljusgården. Utvändigt har byggnaden inte ändrats nämnvärt sedan uppförandet. Byggnaden har tidigare varit förbunden med grannhusen med hjälp av gångbroar men de är numera rivna.

Större delen av M 19 hyrs idag av modeföretaget H&M. Det finns därmed en kontinuitet i användningen även om Stockholms Modecenter flyttat till Järla i Nacka.

Karaktärsbeskrivning

M 19 utstrålar kvalitet, hög finish och exklusivitet. Känslan av kvalitet finns även kvar när man står alldeles intill byggnaden och granskar detaljutförandet, något som är mycket ovanligt i byggnadsbeståndet från 1980-talet. Det finns en utomordentlig omsorg i gestaltning och utförande och M 19:s värde som byggnadsteknikhistoriskt dokument är stort.

Arkitekturen är intressant och ger många associationer. M 19 är på många sätt en främmande fågel men här finns även många tidstypiska inslag. Byggnaden bör betraktas som ett av de bästa exemplen på hur man under 1980-talet gärna använde sig av glasfasader. Även motivet med en inglasad hall i byggnadens hela höjd är representativt för det sena 1980-talet. Det inglasade rummet framstår i

efterhand som ett av de absolut starkaste uttrycken för 1980-talsarkitekturen och ljusgården i M 19 har stora kvaliteter även om den senare byggts om.

Mot parken visar den låga restaurangdelen ett tydligt postmodernt formspråk med en stark betoning av mittaxeln och anspelning på ett klassicistiskt triangelgavelmotiv. Denna lilla gest är en utomordentligt stark tidsmarkering.

I Marievik är M 19 tillsammans med M 15 de starkaste karaktärerna. Det finns uppenbara kopplingar till den några år äldre grannanläggningen i valet av brun fasadbeklädnad, inslag av rostfri plåt och svarta metallprofiler i glaspartierna. Kvadraterna i M 15: s fasadtegel är tydligt avspeglade i mötet mellan betongelementen. Även i angreppssättet - ett verkligt genomarbetat projekt - finns likheter mellan de två märkesbyggnaderna i området.

Fasaderna är uppbyggda med kvadraten som genomgående tema. Lågdelen har en friare form.

Skärmtaket vid huvudentrén.

Fasaderna är rikt uppglasade.

Hörnen är delvis indragna.

Fasadfack med aluminiumkonstruktioner.

En våning har dragits in.

Betong, rostfritt stål, aluminium och glas.

Entréparti med kraftfulla draghandtag.

M 22 – Odelberg & Olsonhuset

M 22 är ett 1950-talshus som ändrades påtagligt i början av 1990-talet. Fasad mot Årstaängsvägen.

Ursprunglig funktion:	Kontors- och lagerbyggnad
År:	1954-56
Byggherre:	Odelberg & Olson
Arkitekt:	Torsten Frendin
Nuvarande funktion:	
Kulturhistorisk klassificering:	Gul

Historik

Odelberg & Olsons enda bestående avtryck i Marievik är ett kontors- och lagerhus från mitten av 1950-talet. Huset uppfördes på platsen för ett lokstall från 1800-talet. Bygglov söktes år 1954 och byggnaden stod färdig 1956. Från det året finns en ändringsritning som visar hur man ursprungligen tänkt sig fasaderna klädda med emaljerad plåt, tegel och puts men hur man av någon anledning istället valde att endast använda sig av rött fasadtegel. Man bestämde sig också för att ersätta målad takplåt med koppar.

Byggnaden uppfördes i sju hela våningar och indragen takvåning och med en lägre vinkeldel mot öster. Vinkeldelen var lageryta i sin helhet och hade en tydlig industrikaraktär med sågtandstak och fönsterband. Bottenvåningen i båda volymerna dominerades av lastkajer in mot gården. Infart till gården gjordes genom höghusets södra del, där huvudentrén idag är belägen. Denna portik byggdes över ett järnvägsspår som gick från kajen och kopplade på stambanan Även i Högdalen disponerades

stora ytor som lager. Det fanns även två lägenheter och personalmatsal för arbetarna i de lägre delarna. Högre upp var det kontor på ömse sidor om en mittkorridor. I vindsvåningen rymdes matsalar och gästrum samt terrasser. Trapphuset glasades upp mot Årstaängsvägen och tilläts bryta taklisten vilket gav plats för fläktrum högst upp.

År 1989 söktes rivningslov för lagerbyggnaden. Anledningen var att man behövde plats för etapp 2 av parkeringshuset på M 29 (ga:1). Lovet söktes av Axelsson & Borowski som året efter (nu under namnet DOM & Borowski) lämnade in ombyggnadsritningar för den kvarstående byggnaden.

Lagerbyggnaden som revs grep om norra gaveln och när byggnaden revs krävdes nya fasader. I huvudsak höll man sig till befintlig karaktär då man murade upp nya fasader av tegel och upprätthöll fönstersättningen från befintlig byggnad. Mot öster byggdes emellertid nya burspråk och de lastkajer i bottenvåningen som inte längre behövdes ersattes av fönsterpartier. En annan stor förändring var att man byggde en ny huvudentré i portiken mot Årstaängsvägen – inga tåg eller lastbilar behövde längre kunna köra igenom byggnaden. Den nya entrén utformades med ett svängt metall- och glasparti krönt av blå emaljerade plåtar. Ritningarna som signerats av Jan Andersson innehöll tydligt postmodernistiska inslag som aldrig realiserades. Hit hör bland annat runda fönster. Den ursprungliga huvudentrén vid Årstaängsvägen sattes igen med ett glasparti.

Efter ombyggnaden i början av 1990-talet fungerade byggnaden som kontorshus med utställningslokaler. Senare under 1990-talet gjordes några hyresgäst Anpassningar, både med cellkontor och storrum. År 1998-2000 byggdes delar av byggnaden om till skollokaler. Hösten 2011 fanns här både gymnasieskola och kontorshyresgäster.

År 2005 slammades huvuddelen av byggnadens fasader vita. De delar av fasaderna som nyuppförts efter rivningen av lagerdelen lämnades oputsade.

Karaktärsbeskrivning och kulturhistoriskt värde

Byggnadens exteriör domineras av två uttryck: Den släta väggskivan längs Årstaängsvägen med regelbunden fönstersättning och det uppglasade trapphuset som med sin raka frontespis ger en monumentalitet åt arkitekturen. Även en sekundär trappa vid norra gaveln exponeras i fasaden genom avvikande fönstersättning. Det eleganta koppartaket uppfattas på avstånd. Så långt behåller byggnaden sin modernistiska karaktär. 1950-talsprägel är dock tydligt försvagad genom att teglet färgats vitt och genom det tydliga tillägget med ny huvudentré i den forna portiken.

Vid gavlarna, särskilt den norra, och fasaden in mot gården är ombyggnaden kring 1990 än tydligare. Tegelfasaderna samt burspråk och stora fönsterpartier i bruneloxerat aluminium avslöjar att något hänt. På gårdssidan hittar man även exempel på att många ursprungliga fönster i ädelträ bytts ut mot nya av brunlaserat furu.

Invändigt finns grunddragen i byggnadens disposition bevarade genom korridorer, trapphuset och hisshallen. Takvåningen som inrymde matsalarna har en fin rymd med välvt innertak och i den inre entréhallen pryds en av väggarna av ett konstverk i färgat glas och smide i form av bl. a balkar, rördetaljer och armeringsjärn speglar Odelberg & Olsons verksamhet.

Byggnaden var ursprungligen exempel på en gedigen modernistisk kontorsbyggnad med påkostade och beständiga material såsom sockel av grythytteskiffer, fönster av ädelträ och koppartak. Det stora

fönsterpartiet i trapphuset med ursprungliga aluminiumprofiler och ursprungliga isolerglas är ett tidigt exempel på denna konstruktion och har ett byggnadsteknikhistoriskt värde. Takvåningen har arkitektoniska kvaliteter tack vare den välvda formen. Det anslående konstverket i entréhallen som symboliserar Odelberg & Olsons verksamhet har ett konstnärligt värde och är av lokalhistoriskt intresse.

Rivningen av lagerdelen har naturligtvis påverkat det kulturhistoriska värdet negativt. Byggnaden tappade en del av värdet som exponent för stålhanteringen som dominerade Marievik i 50 år. I detta sammanhang, med flera kulturhistoriskt intressanta 1980-talsbyggnader i grannskapet, hade ombyggnaden och tilläggen från tiden kring 1990 kunnat bedömas uppväga en del av detta. DOM & Borowskis ombyggnad åren kring 1990 är inte på något sätt illa gjord. Man förhöll sig tämligen varsamt till den befintliga byggnaden samtidigt som man gjorde tillägg präglade av samtiden. Samtidigt finns heller inte de kvaliteter som man laddade sina nyuppförda hus med.

Sammanfattningsvis delas stadsmuseets bedömning att byggnaden har ett visst kulturhistoriskt värde. En bättre bibehållen 1950-talsarkitektur hade medfört att byggnaden varit ett tydligare minne från stålhanteringsperioden. Samspelet med övriga byggnader från den epoken, Söderberg & Haaks tegelbyggnader Klockhuset och Varuhuset, försvagades genom den vita slamningen från 2005.

Fasad mot gården. Vid rivningen av lagerdelen lagades fasaderna på detta sätt på 1990-talet.

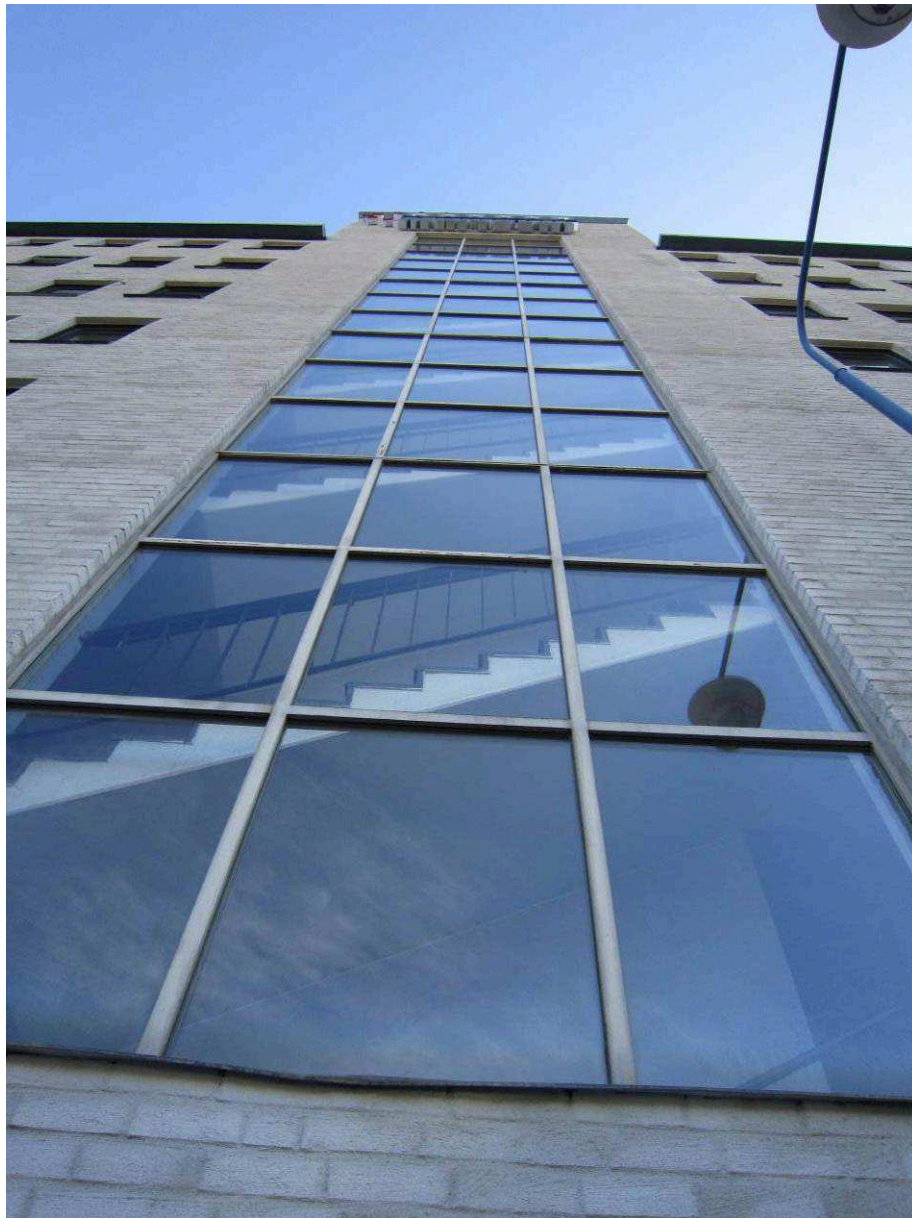
Sett från M 15 framgår hur nya fasaddelar mot gården gavs avvikande form.

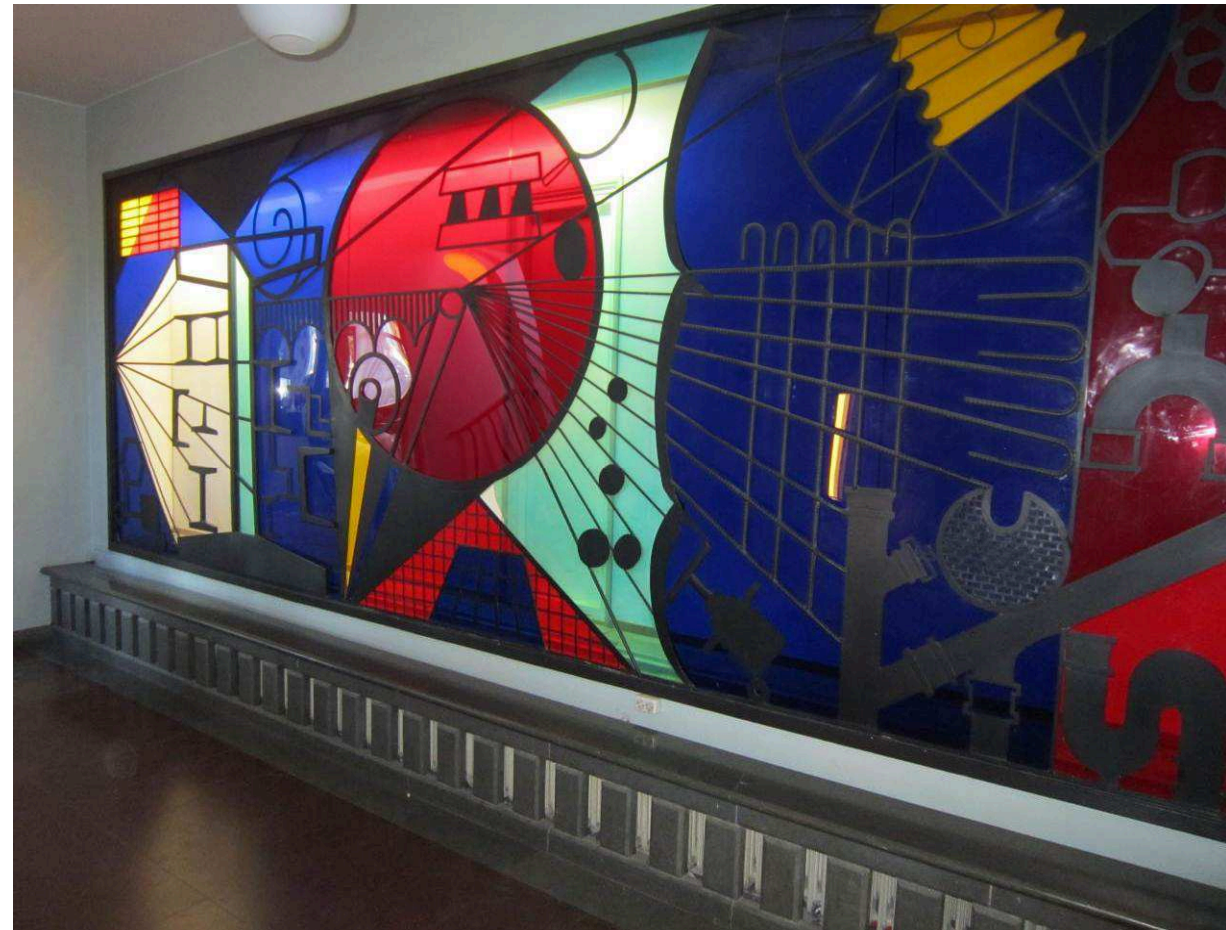
Ny huvudentré togs upp i söder i samband med 1990-talsombyggnaden.

Ursprungliga fönster i övre raden och mer sentida vippfönster nederst i bild.

Det uppglasade trapphuset mot gatan är byggnadsteknikhistoriskt intressant.

Den konstnärliga utsmyckningen i bottenvåningen visar Odelberg och Olsons verksamhet som grossist av stål.

I trapphuset syns satsningen på gedigna och beständiga material.

M 23, Vita Huset

Funktion: Kontors- och industrihus
År: 1986-88
Byggherre: HB Ateneum-Stancia (HB Utsikten)
Arkitekt: Axelsson & Borowski. (Ansvarig Mischa Borowski, handläggande Christer Persson)
Kulturhistorisk klassificering: Gul

Historik

Byggnaden ritades under 1985, bygglovet lämnades in i februari 1986 och byggnaden stod färdig i början av 1988.

Bygglov gavs innan planen (Pl 8088) vunnit laga kraft. Stadsbyggnadskontoret bedömde att projektet var välgörande för området genom sina slanka byggnadskroppar som skapade en öppenhet i öst-västlig riktning. Husets uppbyggnad och detaljutformning samt att inga teknikutrymmen fanns ovan tak ansågs bidra till att byggnaden skulle bli ett positivt inslag i stadsbilden och uppfylla den då ej ännu antagna planens intentioner för området.

Byggnaden kallades Vita Huset från början uppfördes som kontors- och industrihus med 9 våningar samt parkering och skyddsrum i källaren. Till största delen skulle huset ursprungligen användas av BPA Byggproduktion AB med lager, personalutrymmen och kontor. Det märks i bygglovansökan hur sökanden får pressa sig för att hävda att det är frågan om industriell användning – det finns en tydlig riktning mot att efterfrågan på kontor blir allt starkare under 1980-talets gång.

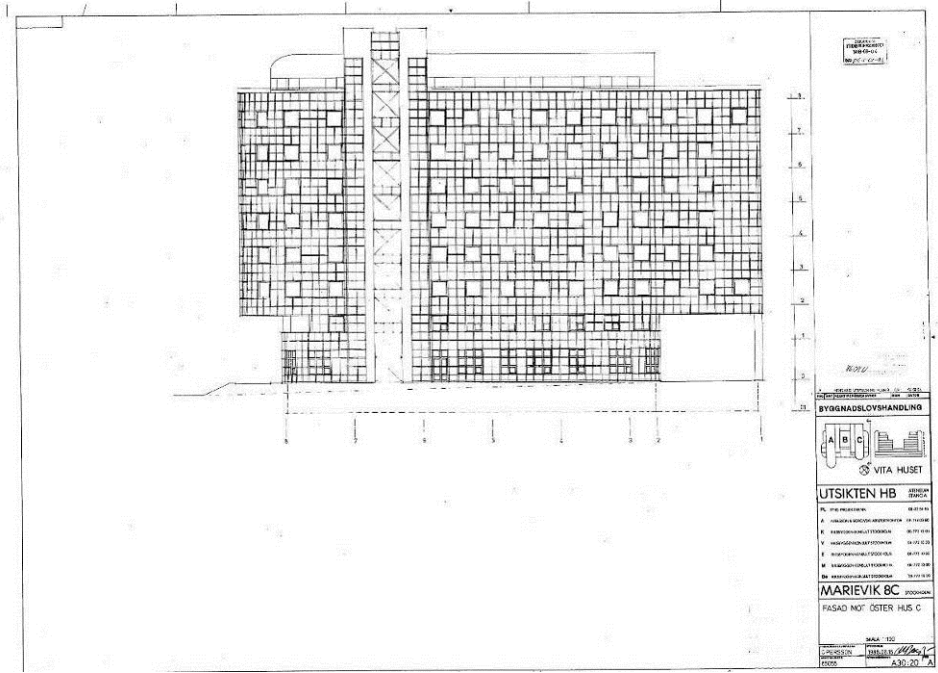
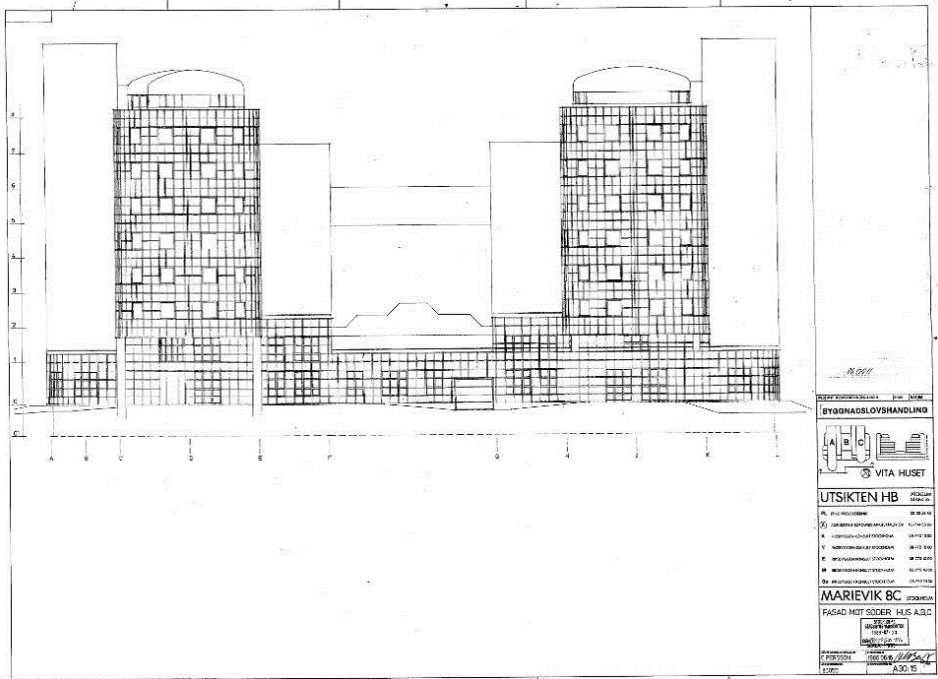
Den genomsiktlighet som man avsåg och som lovordades av staden uppnåddes genom att byggnaden formerade sig med två höga flyglar och med en lägre länkande del i mitten. Genom denna uppbyggnad blev projektet vägledande för resten av utbyggnaden av Marievik. Såväl M 24 och M 25 samt M 28 byggdes enligt detta förfarande på 1990-talet. På samma sätt som M 24 och M 25 binds ihop av en förbindelsegång på de övre våningsplanen fanns en förbindelsegång mellan Vita Husets norra och södra flyglar.

Såväl genomsikten som förbindelsegången försvann i början av 2000 -talet då rummet mellan flyglarna byggdes igen. M 23 delas idag av flera kontorshyresgäster, däribland ISS, lokaltidningen Mitt i och PAR.

Karaktärsbeskrivning

Byggnaden har ett starkt eget uttryck och får genom sina rundade former och utskjutande hisstorn en skulptural framtoning. Denna verkan var än mer påtaglig före tillbyggnaden gjordes 2002. Fasaderna domineras av kvadraten: Huvuddelen av fasaderna utgörs av rutindelade betongelement som i sin tur är indelade med 4 x 4 ingjutna kvadratiska klinkerplattor. I hisstorn och låga delar vid mark återkommer den kvadratiska indelningen, här med aluminiumprofiler kring färgade glasskivor. Glasskivorna går i olika gröna nyanser som var vanliga i 1980-talets byggande och samma nyanser återkommer i band som artikulerar kakelfasaderna. Hisstornen och de indragna takvåningarna som är klädda i rostfri plåt bidrar till att det även går att applicera begreppet high-techarkitektur på Vita Huset.

Tillbyggnaden är stramt utformad i grålackerade profiler och kassetter samt glas. Mot väster har man på ett elegant sätt fyllt ut det tidigare öppna utrymmet med hjälp av en glasfasad.

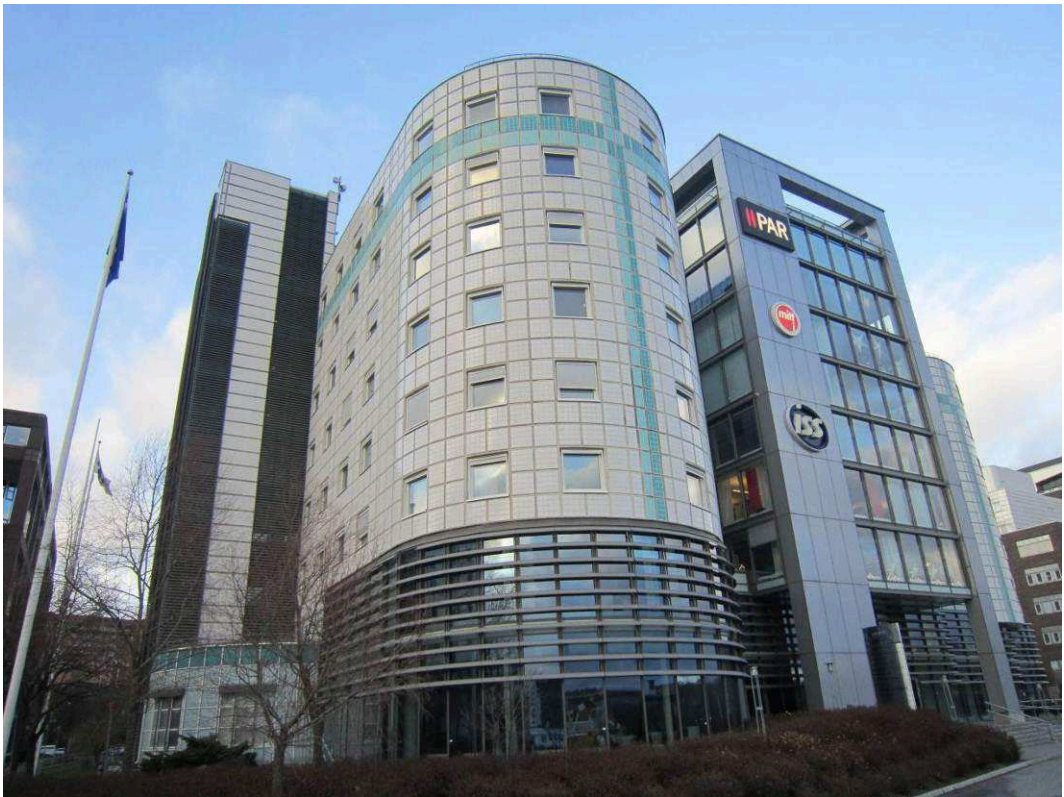
Bygglovritningarna från 1986 illustrerar tydligt byggnadens skulpturala form och kvadraten som återkommande motiv. Ritningar i Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

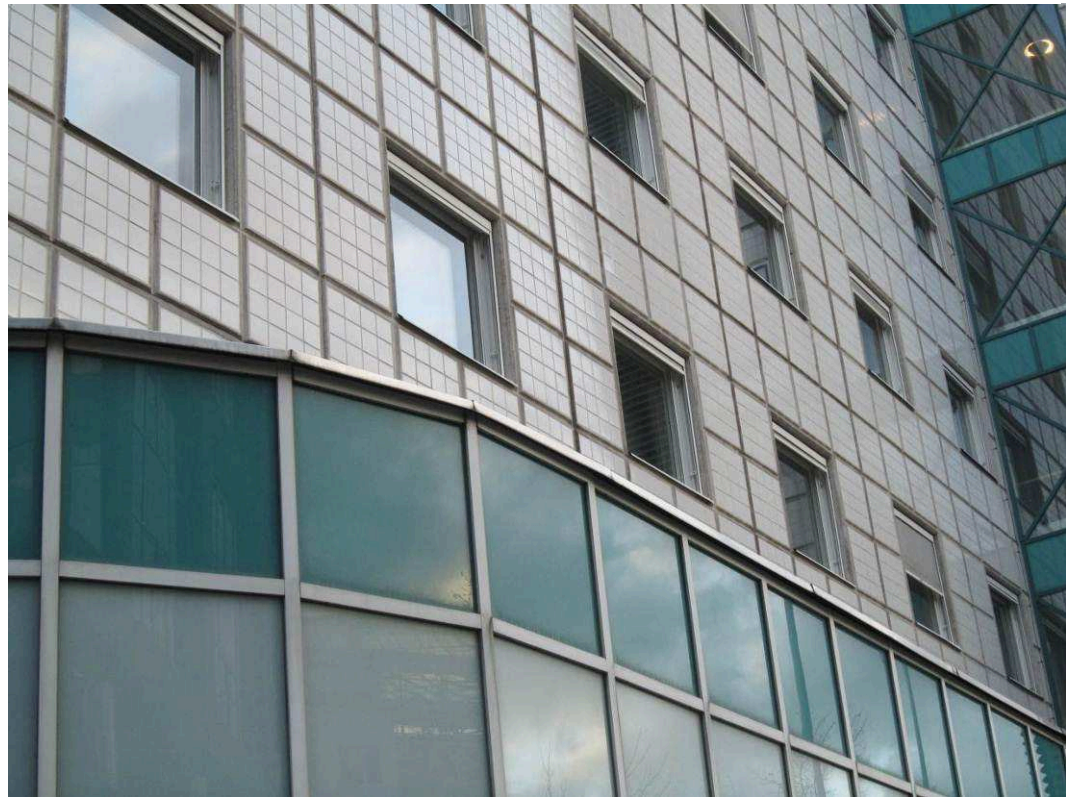
Fasader mot park och kaj.

Efter tillbyggnaden är volymen sluten mot väster. Foto från parkeringsanläggningen inom M 15.

Här illustreras tydligt skillnaden i formspråk mellan den svängda ursprungliga delen och tillbyggnaden från början av 2000-talet.

Fasadernas rutmönster.

M 24, Signalhuset

Ursprunglig funktion: Industribyggnad
År: 1991-94
Byggherre: Stancia AB. (Söderberg & Haak anges som fastighetsägare)
Arkitekt: DOM Borowski Arkitekter AB genom Ueli Uhlmann
Nuvarande funktion:
Kulturhistorisk klassificering: Ej klassat

Historik

Signalhuset byggdes som utvecklingsverkstad och laboratorium för EB Signal AB.

Byggnaden uppfördes i sju våningar och källare. Fasaderna utformades likt M19 med slipade betongelement, här i en grå stenimiterande färgskala.

Byggnaden hyrs idag av Bombardier.

Karaktärsbeskrivning

Signalhuset måste betraktas i sitt sammanhang – den är förbunden med M 25 genom en förbindelsegång och husen speglar varandra på många sätt. Ett tydligt exempel är huvudentréerna som är varianter på samma tema. Här och i de röda pelare och lisener som pryder botten- och takvåningarna finns tydliga, lekfulla postmodernistiska inslag i arkitekturen. Fasaderna är annars strikta.

M 24 har släktskap med bl. a Vita Huset på så sätt att fasaderna domineras av kvadrater. Byggnaden är välbevarad sedan uppförandetiden.

Även M 24 har rutindelade fasader. Röda pelare och pilastrar talar ett postmodernistiskt språk.

Byggnadsvolymen är intrikat med en svängd grundform, utskjutande delar och burspråk.

Precist detaljutförande.

Huvudentrén har en uttrycksfull form.

M 25, Rena huset

Ursprunglig funktion: Industri- och kontorshus
År: 1994-95
Byggherre: Söderberg & Haak genom fastighetsbolaget Stancia.
Arkitekt: Nowak Sundberg Arkitekter AB
Nuvarande funktion:
Kulturhistorisk klassificering: Ej klassificerad

Historik
Byggnaden uppfördes för ABB Signal.

Idag finns flera hyresgäster här, däribland CEMENTA. I bottenvåningen ligger en restaurang.

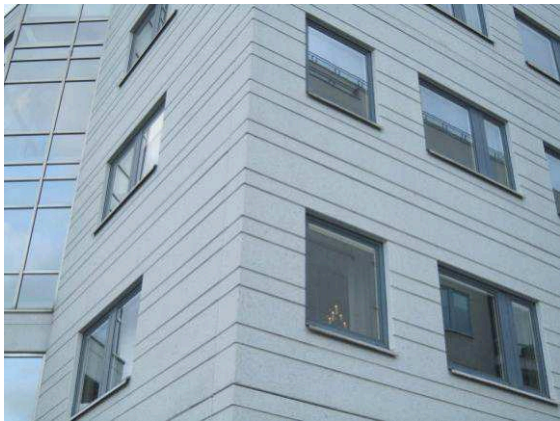
Karaktärsbeskrivning
Byggnaden har tydligt släktskap och samverkar med M 24. De är länkade av en högt placerad, glasad gång och kopplas även ihop utformningsmässigt till form och återkommande inslag som röda pelare och lisener. M 25 har bandade fasader av slipade, ljus pigmenterade betongelement. Fönstersättningen är mer varierad och inte lika sträng som på M 24.

M 25 har stora likheter med systerhuset M 24. En gångbro förenar byggnaderna.

Till skillnad från enluftsfönstren på M 24 uppvisar M 25 en rikare variation i fönsterformer.

M 25 har bandverkan i fasaderna, ränder istället för rutor.

Även huvudentrén har likheter med M 24.

M 26, Millenniehuset

Ursprunglig funktion:	Affärs - och kontorshus
År:	1998-2000
Byggherre:	Prifast
Arkitekt:	Rombus Arkitekter
Nuvarande funktion:	Affärs - och kontorshus
Kulturhistorisk klassificering:	Ej klassificerad

Historik

Förhandsbesked för byggnaden, eller byggnaderna som det då handlade om, gavs redan 1992. Då svarade DOM Borowski för ritningarna och husen hade likadan form som M 24 och M 25. Ansökan gällde då industri- och kontorshus.

Nytt lov söktes 1998, nu med rubriceringen affärshus/kontorshus. Byggnaden gavs en något annorlunda form än de tidigare förslagen men fullföljde tanken om ett skyddat stråk med genomsikt mot Årstaviken. Förbindelser mellan den norra och södra delen placerades några våningar över mark men är här mycket mer påtagliga än mellan M 24 och M 25. Byggnaden är på det hela taget inte lika slank som sina grannbyggnader vid kajen.

Det sena 1990-talets stadsbyggande med strävan mot öppnare, mer aktiverade bottenvåningar resulterade i betydligt mer uppglasning och fler lokaler än tidigare byggnader i Marievik. Även högre upp på fasaderna finns stora glaspartier. Det huvudsakliga fasadmaterialet, slipade betongelement i ljust brun nyans med ljus ballast, har tydligt släktskap med de något äldre grannhusen. Här kombinerades det även med partier av teakpanel.

Karaktärsbeskrivning

Byggnaden har med sitt stramare formspråk, stora fönsterytor, glaspartier och teak en tydligt mer samtida karaktär än övriga byggnader inom planområdet, M 28 undantagen.

Det strategiska läget där många människor passerar till och från tunnelbanan har utnyttjats till ett rikt service- och butiksutbud som också bidrar att M 26 skiljer ut sig från övrig bebyggelse.

M 26 har en öppen utformning mot omvärlden och en viktig roll som entré till Marievik.

Fasadernas materialverkan skiljer ut sig mot de lite äldre kontorshusen.

Gångstråket som fortsätter genom fastigheten.

Återhållet formgivna fasader med regelbunden fönstersättning växlas med mer uppglasade delar.

M 27, Varuhuset

Ursprunglig funktion:	Lagerbyggnad
År:	1943-45 (med äldre delar)
Byggherre:	Söderberg & Haak
Arkitekt:	Blomgren & C:o Ingeniörsfirma
Nuvarande funktion:	
Kulturhistorisk klassificering:	Gul

Historik

År 1943 lät Söderberg & Haak göra en omfattande om- och påbyggnad på en av lokverkstäderna som SJ nyligen lämnat. Med bevarad grund, yttermurar och gjutjärnskolonner som göts in i betong reste man en byggnad i fyra våningar som dimensionerades för att byggas på med ytterligare en våning i framtiden. Byggnaden skulle fungera som förrådsmagasin för järn, stål och metaller.

Byggnadens vidare öden är okända fram till 1983-84 då Ratos lät bygga på byggnaden med tre våningar kontor. Detta kan sägas vara startskottet för Ratos/Stancias fastighetsutveckling i Marievik. De tre våningarna ritades av Bo Möller Arkitektkontor AB och byggdes på ett sätt som gjorde att de avvek tydligt från den befintliga byggnaden. Med lätta fasader av ljusa skivor är skillnaden stor mot de äldre tegelfasaderna. Kontorsvåningarna formerade sig runt en liten innergård. I samband med påbyggnaden gjordes ändringar även i bottenvåningen, bl. a tillkom lastkaj och skärmtak.

Under andra hälften av 1990-talet lät dåvarande ägaren Prifast göra ett flertal ändringar, såväl in- som utvändigt. Den ursprungliga byggnadsvolymen var sliten och smutsig efter flera årtionden som stållager och fönstren var små. Nya fönster och metallglaspartier togs upp och 1999 gjordes en tillbyggnad inne på den högt belägna ljusgården. Ändringarna har fortsatt även efter år 2000, med byte av samtliga fönster och ny entré.

I norr finns en lägre utskjutande del som är en rest från äldre byggnadskomplex. Vid upprustning av byggnaden föresatte man sig att använda befintliga murar som fasad men teglet var i alltför dåligt skick varför man lät uppföra en ny fasadmur utanför den äldre. Därav finns en skillnad i tegelkvalitet mellan denna del och resten av byggnaden.

Byggnaden har idag många hyresgäster, däribland Handelsbanken.

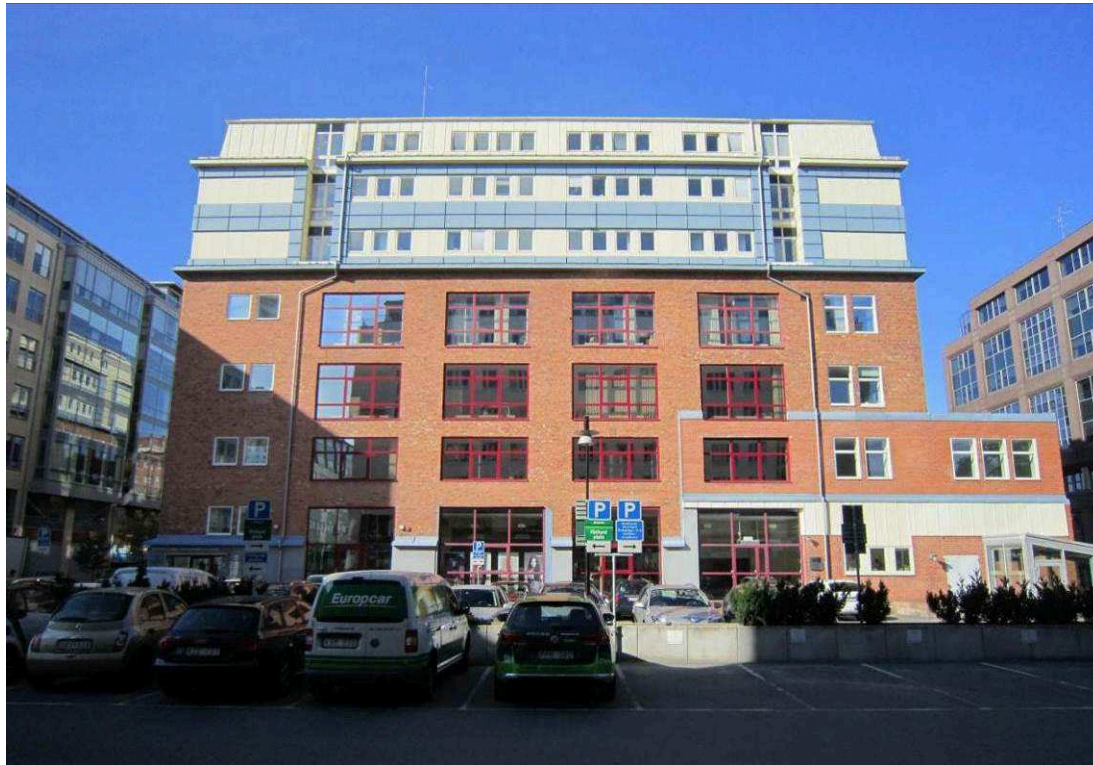

Byggnadsvolymen har två tydliga delar med 1940-talets röda tegel och påbyggnaden från 1980-talet.

Karaktärsbeskrivning

Byggnadens exteriör är starkt påverkad av såväl påbyggnaden som de senaste decenniernas många fasadändringar. Alla fönster- och fönsterpartier samt entréer är utförda med metallprofiler, inga ursprungliga snickerier finns kvar. M 27 står trots detta tack vare de ursprungliga fasaderna av rött tegel med fina schatteringar som en tydlig exponent för en äldre epok i Marievik. Inte minst är det intressant att delar av en SJ-verkstad ingår i byggnadsstommen. Fasaderna och pelarstommen har visat sig robusta och värda att utveckla. Påbyggnaden från 1980-talet kan inte sägas tillföra arkitektoniska eller övriga betydande kulturhistoriska värden. Arkitekturen saknar helt den noggrannhet i materialval och detaljbearbetning som präglar Axelsson & Borowskis byggnader från andra hälften av 1980-talet. Påbyggnaden har tvärtom en närmast provisorisk karaktär och man har här brottats med tekniska problem.

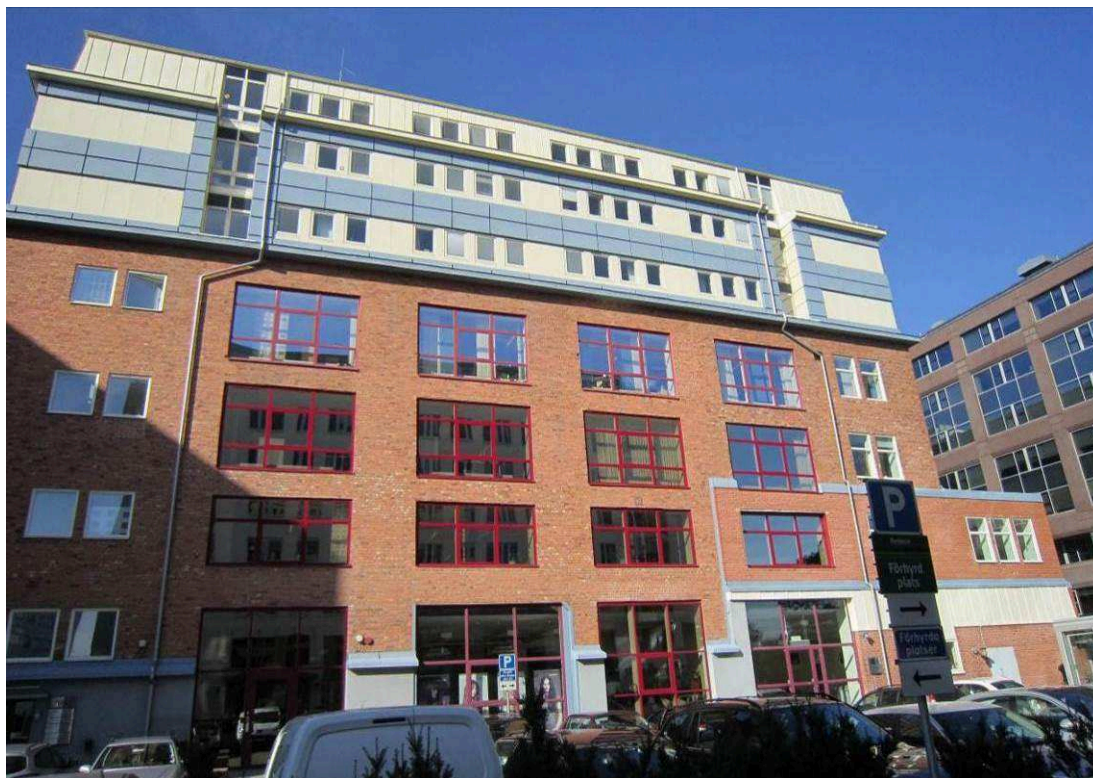

Fasad mot platsbildningen i öster.

Lågdelen tegel har mer jämnbränd yta än huvudvolymens.

Stora färgstarka fönsterpartier visar hur byggnaden ändrat funktion från lager till kontor.

Nya fönster och fönsterpartier har förändrat byggnadens karaktär.

M 28, Pernod Ricard (F d Vin & Sprit)

Ursprunglig funktion:	Kontors- och industrihus
År:	2000-2003
Byggherre:	Drott
Arkitekt:	DOM Arkitekter genom Gunnar Ahlberg
Nuvarande funktion:	
Kulturhistorisk klassificering:	Ej klassificerad

Historik

Först i början av 2000-talet uppfördes den östra flygeln till M 19 enligt intentionerna i detaljplanen från 1986. Innan byggnaden realiserades användes marken för ytparkering.

Projektet kallades Storseglet och är en kontorsbyggnad med nio våningsplan och en källarvåning med garage. De två övre planen är indragna från fasadlivet. Översta planet rymmer teknikutrymmen. Byggnaden gavs ljusa putsfasader, varierad färgsättning och stora glasparter bryter upp fasader och hörn. På norra fasaden övergår glaspartiet över entrén till ett glastak.

Storseglet byggdes ursprungligen för ett dataföretag som skulle hyra största delen av byggnaden. Den tilltänkta hyresgästen fick emellertid ändrade behov. I huset satt istället Vin & Sprit innan ut försäljningen till Pernod Ricard. Det franska företaget sitter kvar i byggnaden men det finns även andra hyresgäster.

Karaktärsbeskrivning

Byggnaden har en karaktär som tydligt placerar den efter 1980-talet. Putsfasader och plåtklädda fönster förekom även på 1980-talet men proportionering, fönsterstorlek och de stora glaspartiernas sentida konstruktion och profilering ger en samtida karaktär.

Volymen är skarpskuren och kubisk i jämförelse med de några årtionden äldre grannbyggnaderna. Detta intryck är tydligast från områdets inre. Mot kajen och Årstaviken är karaktären mer fri. Skalan överensstämmer väl med områdets karaktär och tack vare den ljusa färgsättningen blir M 28 och M 23 ett tydligt flygelmotiv på ömse sidor om M 19 och parken.

Fasad mot parken i norr.

Burspråk och indrag ger variation. Foto från kajen.

Mot platsbildningen i väster är byggnaden stramt formad.

M 29 (ga:1), Parkeringshuset

Fasad mot norr. Materialverkan är tydlig.

Ursprunglig funktion:	Parkeringshus
År:	1989-91
Byggherre:	Stancia
Arkitekt:	Axelsson & Borowski Arkitekter AB genom Mischa Borowski och Jan Andersson
Nuvarande funktion:	Parkeringshus
Kulturhistorisk klassificering:	Grön
Motivering:	Parkeringshuset på fastigheten Marievik 29 uppfördes på 1980-talet. För ritningarna stod Axelsson & Borowski Arkitekter AB, vilka vid samma tid uppförde flera byggnader i området.
	Byggnaden är välgestaltad, det är ett exempel på en förhållandevis vardaglig byggnadstyp som fått en estetiskt genomarbetad arkitektur.

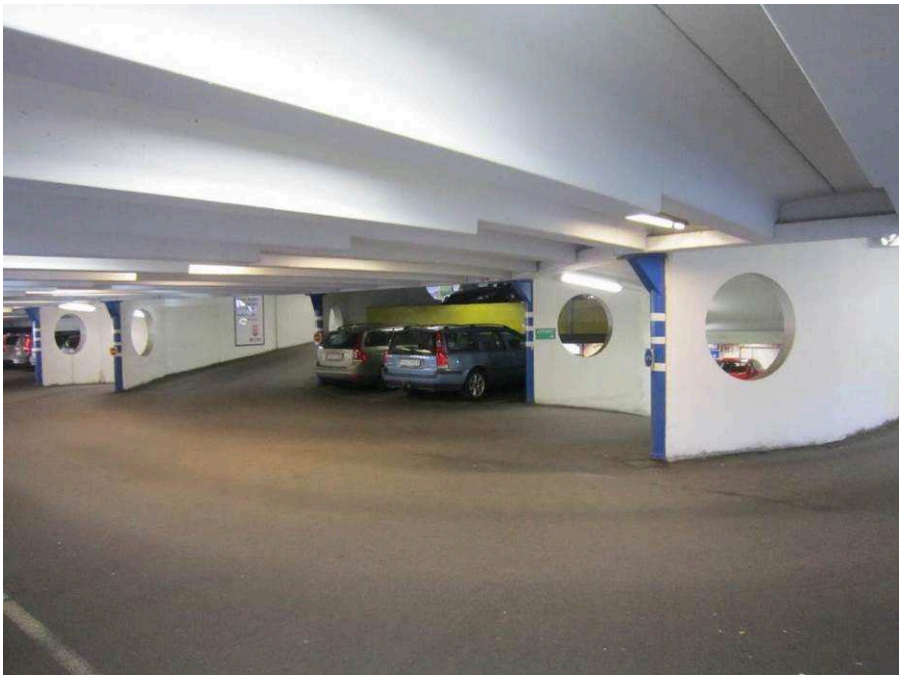
Utformningen är expressiv men sammanhållen, med få, välvalda fasadmaterial som tegel och formgjuten betong, och med ett påtagligt grafiskt formspråk som understryks av fasadöppningarna. Parkeringshusets strängt kvadratiska volym artikuleras genom de ut- och uppskjutande trapphusen, och det sätt som den rampen bildar en bågform i fasad. När det gäller de enskilda delarna kan man notera trapphusens dekorativa mönstermurning samt takets rader av välvda bågar i plåt.

Värdena förstärks av omgivningen; tillsammans med byggnaderna i Marievik 15 och 19 bildas en sammanhängande och representativ bebyggelsemiljö från 1980-talet.

Historik

Axelsson & Borowski Arkitekter AB ritade parkeringshusets första etapp 1989. Denna del av byggnaden skulle rymma 284 bilplatser och etapp 2 skulle stå färdig två år senare. Byggnaden var svaret på skrivningar i stadsplanen från 1986 (Pl 8088) om nya parkeringsanläggningar. Byggandet förutsatte att man rev vinkeldelen av M 22. Man tänkte sig en fortsatt etapp 3 på grannfastigheten M 15 som då ägdes av Hufvudstaden. På alla bygglovritningar från 1989 är etapp 3 inritad på M 15. Någon tredje etapp blev det aldrig fråga om. Istället uppfördes på M 15 en låg parkeringsanläggning några år in på 1990-talet.

Parkeringshuset byggdes med totalt sex våningar, varav en är till hälften belägen under mark och benämns källarplan. Byggnaden uppfördes med halvplansförskjutning och sluttande plan mot öster. Med anledning av det framtida större antalet bilar som etapp 3 skulle medföra byggdes en snabb spiralramp som skulle ge hög kapacitet. Rampen hade annars inte behövts i ett så pass litet parkeringshus som projektet slutade i. Rampen placerades i den södra delen och från södra gaveln kragade en gångramp ut över gatan.

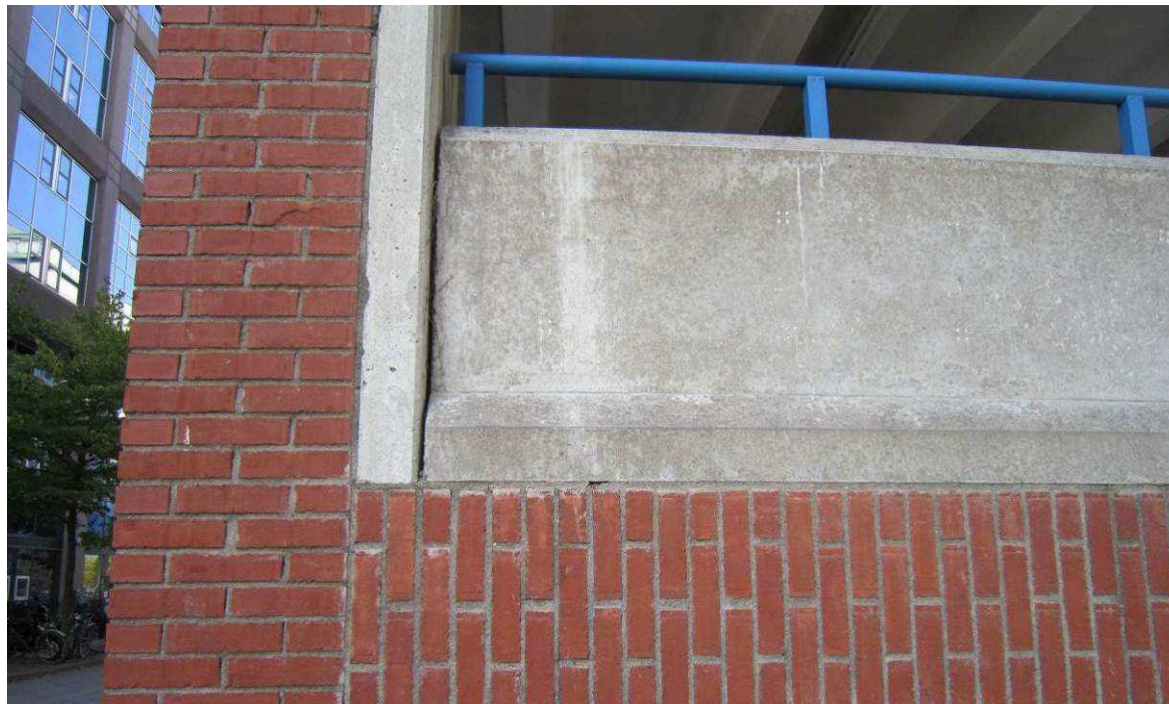
Ramper i byggnadens inre.

Källarplanet är större än byggnadens planmått, parkeringsytan närmar sig M 22. Inkörningen placerades i sydvästra hörnet och här ställdes ett hiss- och trapphustorn. I östra delen integrerades en nätstation i bottenvåningen.

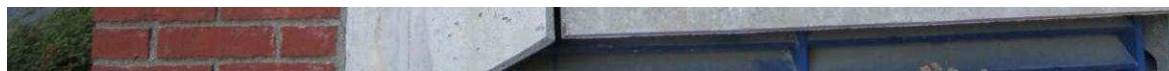
Byggnaden är en betongkonstruktion med tätt placerade balkar. Väggar och fasader utgörs av förtillverkade element med ytskikt av rött tegel och slät betong. Fönster, dörrar och räcken tillverkades av aluminium eller stål som lackerades i klarblå kulör. Trapphuset hade oputsade tegelväggar och förtillverkade trapplopp. Byggnaden täcktes med ett okonventionellt tak av bågformig korrugerad plåt. Tanken på ett tak föddes under byggandet när man insåg att snöröjning annars skulle bli ett problem.

När byggnaden projekterades började skaderapporter från parkeringshusen från 1960-talet komma. Betongen visade sig inte kunna stå emot vägsaltet. I Marievik använde man för första gången bromatta som tätskikt.

Parkeringshuset var tidigare förbunden med en gångbro till M 19.

Ofärgad betong, rött tegel och blålackerat aluminium är de material som ger exteriören sin karaktär.

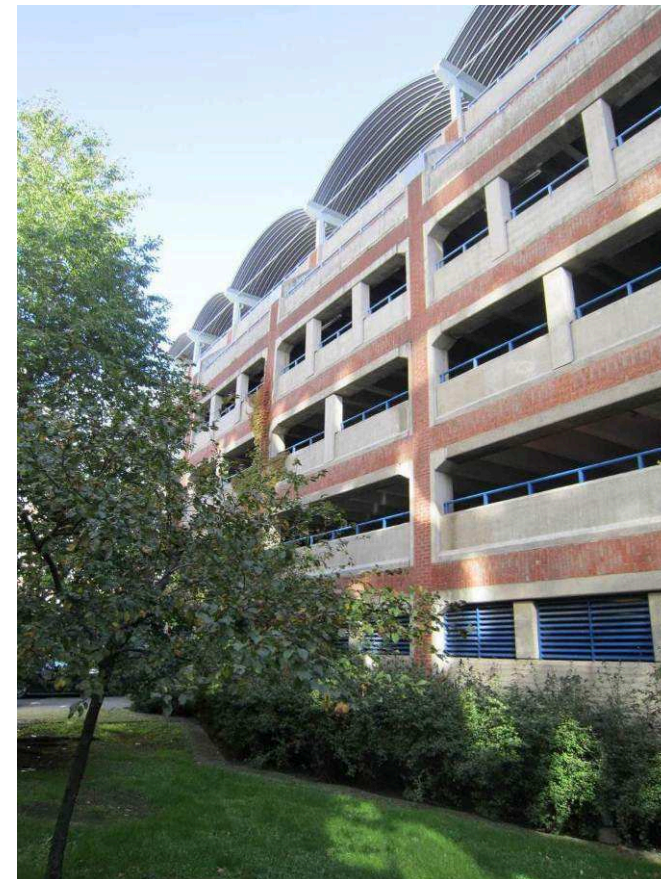

Karaktärsbeskrivning och kulturhistoriskt värde

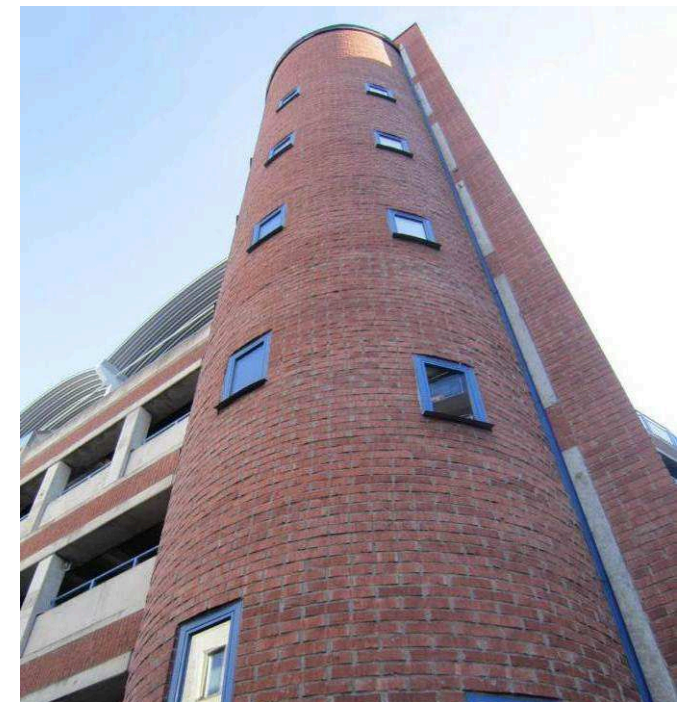
Endast 20 år har gått sedan P-huset stod färdigt och byggnaden är i stort oförändrad sedan byggnadstiden. Utifrån kännetecknas byggnaden av att ingen fasad är den andra lik, även om fasadelementen har en enhetlig utformning. Arkitekturen är tidstypisk såtillvida att

materialkombinationen och skalan känns igen från andra samtida parkeringsanläggningar. Taket med det upprepade bågmotivet torde dock vara mindre vanligt.

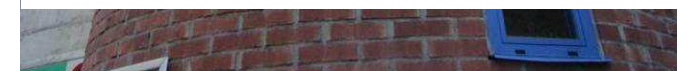
Byggnaden ger ett gediget intryck men är påfallande enkel i jämförelse med Axelsson & Borowskis övriga 1980-talsbyggnader. Den saknar den materialmässiga förfining och finish som kännetecknar grannbyggnaderna. Det kan tyckas naturligt när byggnadsuppgiften är att lösa förvaring av bilar. Men här finns heller inte övriga kännetecken som binder samman byggnaderna i Marievik såsom exempelvis kvadraten, den återfinns endast i byggnadens planform. Följden av denna skillnad i karaktär och kvalitet gör att byggnaden inte uppfattas som en integrerad del av kontors- och industriområdet.

Det bågformade taket och grönska invid västra fasaden.

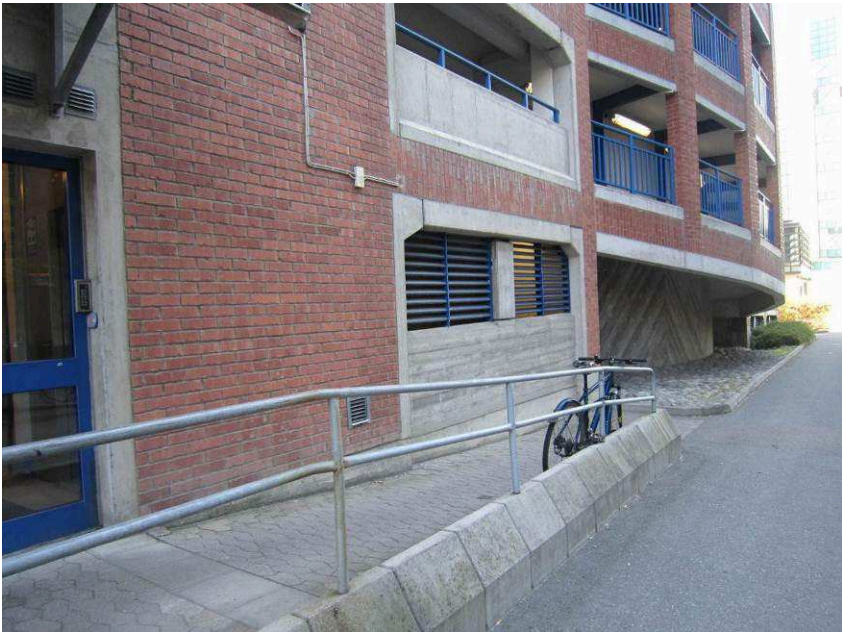

Trapphuset är markerat med fönsters som följer trapploppen.

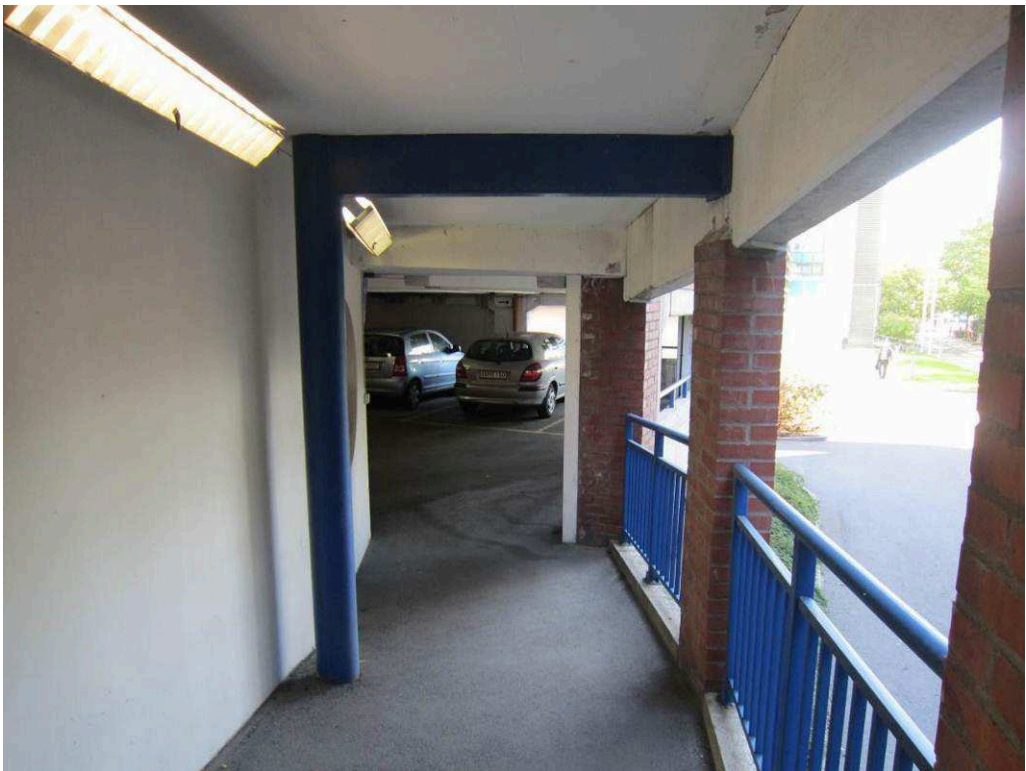

In- och utfart samt personentré är belägna med kort avstånd till huvudentréerna i M 22 och M 19.

Gatumiljön med stödmurar, kullersten och buskar.

Gång från hisshall till parkeringsytor.

Interiör i trapphuset

Hisshallen och trapphuset.

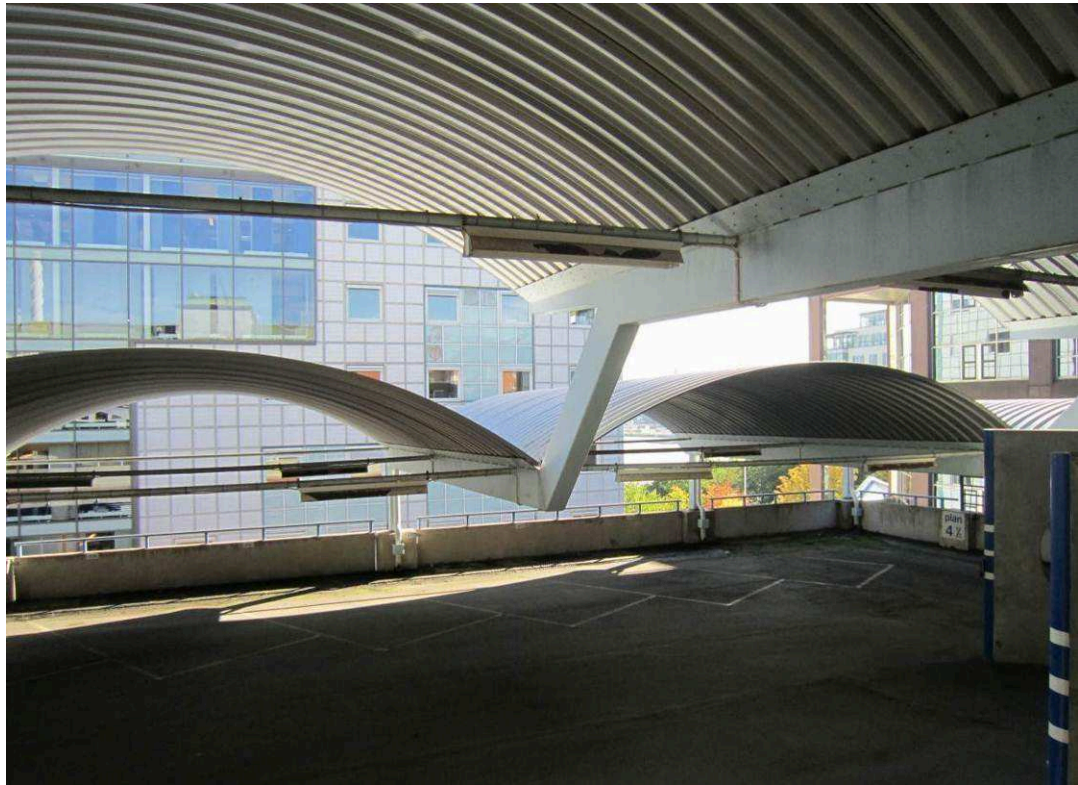

Översta parkeringsdäcket.

Rampen kantas på översta plan av ofärgade betongelement.

Översta däck med välvat tak i två nivåer.

Konsekvenser av detaljplaneförslaget

I detta kapitel redovisas de konsekvenser för kulturvärden som förslaget till detaljplan bedöms medföra. Även effekter på stadsbilden belyses. Inledningsvis beskrivs de enskilda förändringarna. Därefter behandlas markplanering, siluett och andra övergripande ändringar. Se även sammanfattning av konsekvenser på sidan 3.

- AMF FASTIGHETER
- ABERDEEN
- DB REAL ESTATE
- JM
- BROSTADEN

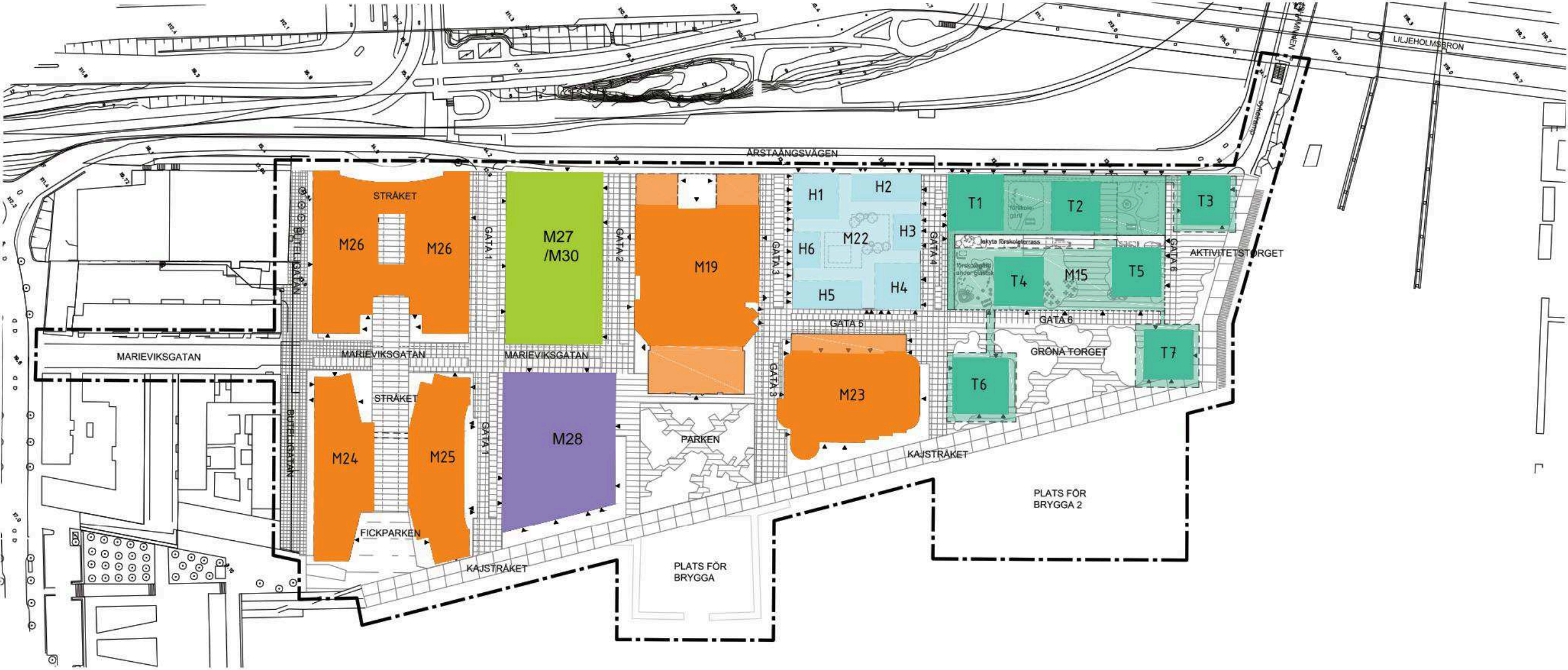

Illustration över planförslaget med fastighetsbeteckningar och benämning av byggnader. Observera att norr är till höger i bilden. Illustration: Equator.

Rivning av befintlig bebyggelse och uppförande av nya byggnader inom M 15

Pågående detaljplanearbete i Marievik, en del av stadsutvecklingsområdet Liljeholmen, visar tydligt att M 15 har ett strategiskt läge men att fastighetens frånvändhet från sin närmiljö utgör ett problem för den stadsmiljö man avser skapa tillsammans med andra berörda fastighetsägare.

Ur ett fastighetsägarperspektiv uppvisar M 15 en rad brister varav flera är knutna till fastighetens disposition. Hit hör bl a en betydande andel mörka ytor som är svåra att hyra ut, teknikutrymmen placerade lågt i byggnaderna och problematiska entréförhållanden. Stora delar av anläggningen är uppförd för industriellt ändamål, vilket var ett krav från staden när fastigheten planlades. Ända sedan 1980-talet har det funnits en vikande marknad för denna typ av lokaler i området. Lokalerna som är anpassade för lätt industri finns det alltför låg efterfrågan på och inget tyder på att den utvecklingen kommer att vända. Dessa ytor betraktas inte heller som goda kontorslokaler.

Efter ett omfattande utredningsarbete och parallella arkitektuppdrag med både inhemskt och utländskt deltagande föreslås nu att befintlig bebyggelse, med undantag för delar av grundläggning och stomplan, rivs. Istället uppförs sju punkthus som ovan en gemensam plattform reser sig alltifrån 12 till 34 våningar (högsta plushöjd ca 137 m). Flera av byggnaderna förbinds med en inglasad byggnad som rymmer offentliga och kommersiella funktioner. Även mot gatorna och kajen tillskapas kommersiella lokaler. Punkthusen fylls av bostäder. Fasaderna föreslås i detta tidiga skede utgöras av material som kan reflektera solljuset ned till marken.

Två punkthus uppförs fristående nära kajen. Mellan byggnaderna skapas en sluttande parkyta som möter den glasade förbindelsebyggnaden. Takträdgårdar föreslås på några av punkthusen. Nivåskillnader inom kvarteret och mot omgivningen överbryggas med ramplösningar.

Konsekvenser för kulturvärden

Rivning av all bebyggelse inom fastigheten bedöms ge påtagligt negativa konsekvenser för kulturvärden.

Främst är det förlusten av M 15 som exempel på tidig postmodern arkitektur med high-techinfluenser som är problematisk. Kontors- och industrikomplexet torde vara ett av Stockholms mest intressanta arkitektoniska verk från tiden kring 1980, dessutom med en för tiden exceptionell materialkvalitet i fasad. M 15 uppvisar nämligen några av Stockholms kvalitativt sett bästa plåtfasader. Den omfattande och tekniskt väl utförda fasadbehandlingen i rostfri plåt är kulturhistoriskt värdefull som ett av de främsta exemplen i staden på användning plåt i arkitekturen och byggandet. Rivning av förbindelsebyggnaden innebär att emaljkonsten på fasaderna går förlorad eller flyttas till nya sammanhang.

Punkthuset är till sin form och gestaltning ett unikt kontorshus. Punkthusformen är ovanlig för kontorshus och det höga punkthuset är som helhet ingen vanlig husform under 1970- eller 80-talen. Denna unicitet är stark och samtidigt är M 15 representativ för senmodernismens kontorshus ifråga om kommunikationsytor, fönstersättning och markplanering.

De negativa konsekvenserna kopplade till arkitektoniska värden som uppstår vid en rivning förstärks av att anläggningen exteriört sett är välbevarad och dessa sammanhang är tydligt åskådliga idag.

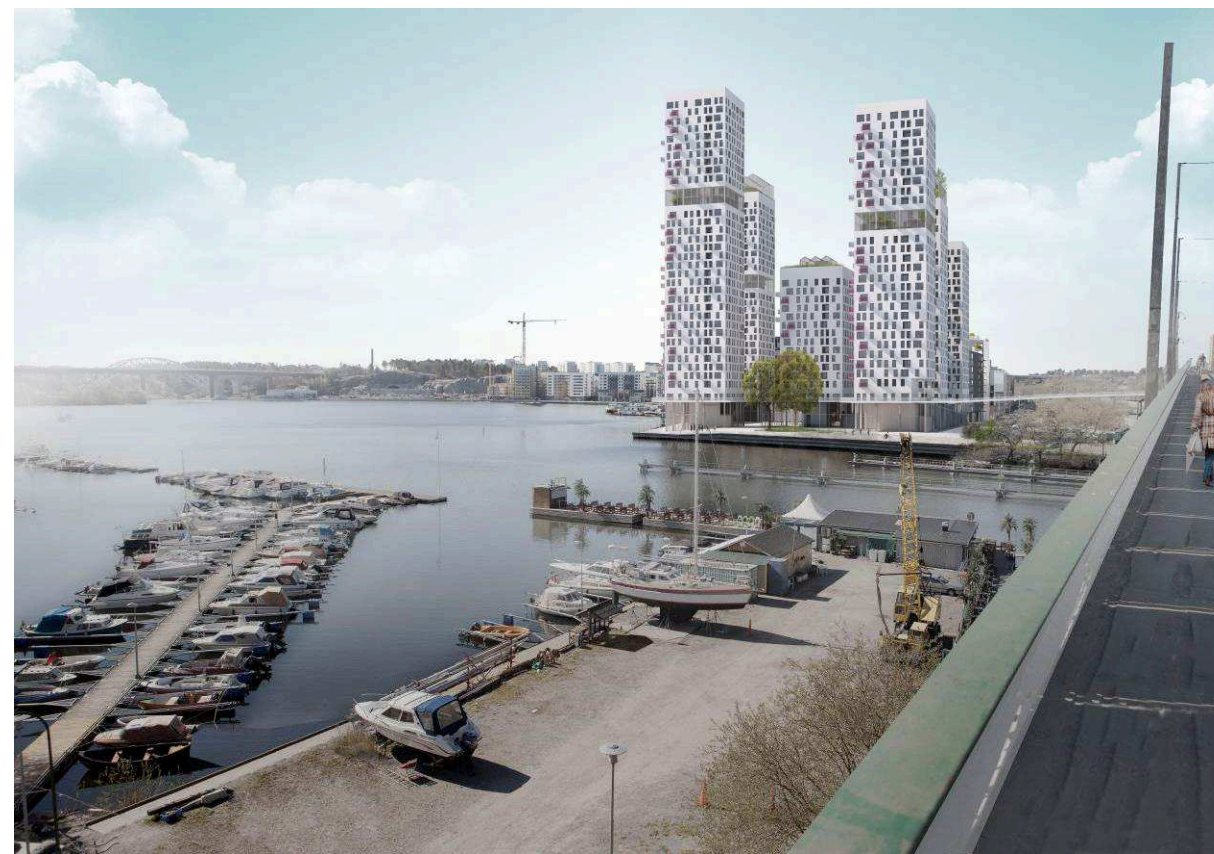
M 15 är starkt bidragande till att det finns ett kulturmiljöintresse i Marievik. M 15 var en uttalad startpunkt på den utveckling av Marievik från tungt industri- och upplagsområde till 1980-talets lättare industri- och kontorspark som fortsatt att växa fram under 1990- och 2000-talen. M 15 satte tonen såväl

innehålls- som volymmässigt. Miljön från 1980-talet har kulturhistoriska värden och rivningar av enskilda delar i denna bebyggelse försvagar den kulturhistoriskt intressanta helheten i Marievik.

Här i Marievik åskådliggörs den snabba utvecklingen av kontorshusarkitekturen under 1980-talet på ett utmärkt sätt. Byggandet av kontorshus var ett betydelsefullt och prestigefullt fält inom arkitektur och byggande på 1980-talet. Kontorshusarkitekturen framstår i efterhand som ett av de områden inom den svenska arkitekturen där det hände väldigt mycket under årtiondet. Det finns ett stort kulturhistoriskt intresse i skillnaden mellan M 15 från det tidiga 1980-talet och exempelvis Globenområdet från årtiondets senare del. Även M 19 kan trots att det inte är ett renodlat kontorshus sägas illustrera samma språng från det M 15 representerar. Dessa pedagogiska delar av kulturvärdet skulle försvagas vid en rivning av M 15.

1980-talsprägel i området försvagas även på andra sätt då byggnadsmassan från perioden minskas och dras tillbaka från norra Marievik. Här innebär förlusten av den tidstypiska och ovanligt välbevarade landskapsarkitekturen inom M 15 ytterligare negativa konsekvenser. Ny markplanering inom fastigheten kan inte sägas återknyta till befintlig.

Då det till största delen är bostäder som kommer att uppföras som ersättning för det som rivs avslutas en 150-årig epok som arbetsplats här på Marieviks nordliga udde. Med hänsyn till övrig planerad inblandning av bostäder i Marieviks centrala delar bedöms det bli stora konsekvenser för Marievik som ett verksamhetsområde. Även Liljeholmens betydelse för Stockholms industrihistoria påverkas i viss mån.

Föreslagen bebyggelse med ny broanslutning till Liljeholmsbron. Illustration: SeARCH/Brunnberg & Forshed

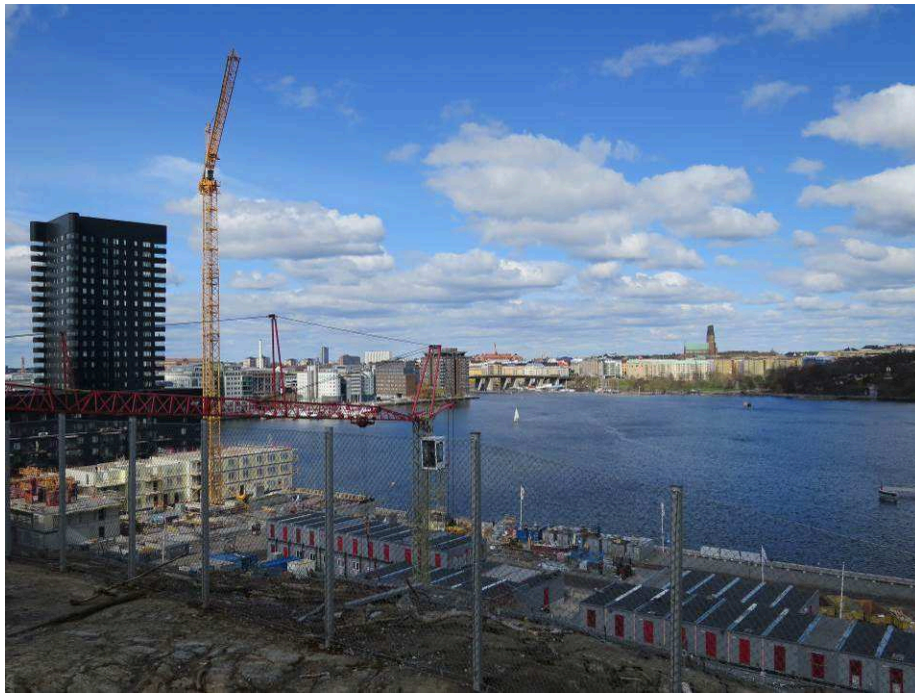
Konsekvenser för stadsbilden

Från stranden i Tantolunden/Drakenbergsparken utgör befintlig bebyggelse inom M 15 med punkthuset omgivet av ett L eller V ett effektivt stadsbildsmotiv. Denna kvalitet försvinner vid en rivning.

Punkthuset har idag en roll som dominant och i viss mån signaturbyggnad för området men också som landmärke på gränsen mellan inner- och ytterstad. Dessa funktioner förloras i nuvarande tappning men kommer att återetableras i ny skala och nytt formspråk.

Planerna har alltsedan sent 1970-tal gått ut på att skapa en volymmässigt relativt enhetlig bebyggelse i Marievik. Vid gestaltningen av befintlig bebyggelse inom M15 har man arbetat med medvetna skillnader mellan högt och lågt men inom strama tyglar. L-husets höjd samspelar någorlunda väl med resten av Marievik och den bebyggelsehöjd som eftersträvades under 1980-talet. Den massiva, slutna och i viss mån enhetliga bebyggelsefronten mot Årstaängsvägen, vilken identifierats som ett viktigt karaktärsdrag i området, påverkas mot den större öppenhet som förslaget medger.

Den föreslagna bebyggelsen inom M 15 kommer i viss mån att arkitektoniskt samspela med andra nya inslag i Marievik som omfattas av planförslaget. Som helhet innebär dock den nya bebyggelsen inom M 15 något helt annat än vad som hittills byggts i Marievik och det finns inga egentliga motsvarigheter i Stockholm. Även om det på många håll sedan länge finns och planeras enstaka höga byggnader i innerstadens kantzoner finns inte den typen av sammanhållna men i höjd varierade grupper av punkthus som här föreslås. Såväl planform som byggnadshöjd och formspråk innebär nya inslag i området och en helt annan exploateringsgrad. På Liljeholmskajen, med tydligt visuellt samband till Marievik, har dock uppförandet av en grupp om fyra höga bostadshus i kajnära läge påbörjats. Dessa byggnader kommer att förskjuta skalan vid det gemensamma vattenrummet.

Ett av fyra höga bostadshus vid Liljeholmskajen är redan inflyttat.

M 15:s befintliga 1980-talskaraktär går helt om intet. Den anknytning som görs till befintlig bebyggelse på platsen består i att den högsta av de nya byggnaderna föreslås placeras i det hörnläge som nuvarande punkthus har. Därmed kommer manifestationen av udden att bestå och förstärkas. Den funktion befintlig bebyggelse har som portal mellan inner- och ytterstad genom sin byggnadshöjd kommer likaså att bli tydligare.

Se vidare under kapitlet Marievik sett på avstånd (s.57 ff.) och Påverkan på riksintresset (s.65 ff.).

Föreslagen bebyggelse sedd från Tantolunden. Illustration: SeARCH/Brunnberg & Forshed

Tillbyggnad av M 19

I detaljplanen skapas byggrätter för två tillbyggnader mot Årstaängsvägen. Tillbyggnaderna placeras som flyglar symmetriskt på ömse sidor om en mittaxel som leder in till den centralt placerade huvudentrén till byggnaden. Flyglarna planeras att sträcka sig fram till fastighetsgräns och följa befintligt fasadliv i sidled. Höjden (1-2 vån) motsvarar befintlig byggnads visuella bottenvåning som i själva verket omfattar två plan. I anslutning mellan flyglar och befintlig byggnad görs ett litet indrag. Flyglarna föreslås i hög utsträckning glasas upp och tänkbar användning är café eller kontor.

Konsekvenser för kulturvärden

Tillbyggnaderna innebär att förplatsen vid Årstaängsvägen till övervägande del byggs igen. Platsen domineras idag av en asfalterad angöringsväg till huvudentrén, två sidoordnade rader markparkeringsplatser samt grönska i form av marktäckande låga buskar i rabatter med kantstöd av betongelement och några lövträd. En bred entrézon är belagd med stora kvadratiska plattor fram till Årstaängsvägen. Närmast fasad finns en upphöjd yta belagd med kullersten.

Hur förplatsen ursprungligen var tänkt har inte klarlagts. Sannolikt är dess nuvarande uppbyggnad nära överensstämmande med ursprunget. Klart är att de ambitioner och den formvilja som finns i parken på andra sidan byggnaden inte har sin motsvarighet här. Vegetation och markbeläggning är förvisso tidstypisk men tydligt anspråkslös. Förplatsen har idag endast ett slags bruksvärde, platsen hjälper inte till att förhöja den arkitektoniskt och arkitekturhistoriskt intressanta byggnaden.

Byggnadens fasad mot Årstaängsvägen har en tydlig betoning av mitten vilket är ett karaktärsdrag och en del av det kulturhistoriskt intressanta i denna postmodernistiska arkitektur. Genom att tillbyggnaderna sidoordnas byggnadens mittparti blir fasadens centrala del opåverkad och det skärmtak som omnämns i stadsmuseets motivering kan bevaras intakt.

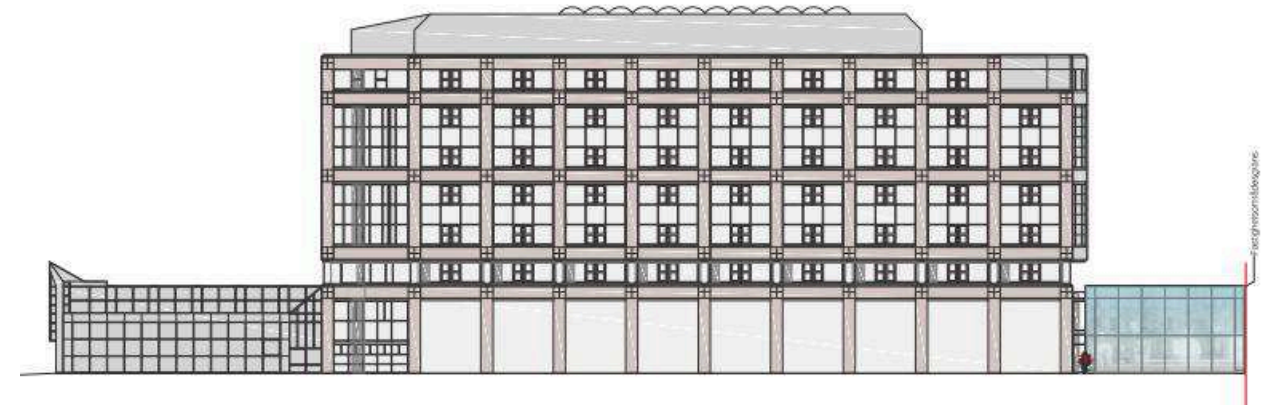
Påverkan på byggnaden kommer istället att uppstå i anslutningarna mellan tillbyggnader och befintlig byggnad. Fasaden saknar egentlig sockel varför det till största delen är utfackningspartier som berörs.

Upplevelsen av byggnaden från Årstaängsvägen kommer också att påverkas i viss utsträckning då flyglarna skär siktinklar. Denna negativa påverkan bedöms dock vara liten.

Skall tillbyggnader göras förefaller det föreslagna sättet att göra detta som det bäst lämpade. Här tar man upp det grepp med två separata flygelbyggnader som syns på gårdssidan på skissen från 1986. Planens intention med M19 som huvudbyggnad i en klassicistiskt inspirerad plankomposition blir kvar tack vare att tillbyggnaderna blir så låga. Ingen annan byggnad i raden mot Årstaängsvägen, varken befintlig eller planerad, har en liknande uppbyggnad utan frontar gatan med höga fasader. Motivet med låg flygel finns dessutom redan representerat mot parken.

Riktlinjer för planbestämmelser

Befintlig byggnad på M19 är uppförd i en raffinerad arkitektur med medvetet valda material och präglas av en för tiden osedvanligt hög kvalitet i utförandet. Detta ställer stora krav på utformning och detaljbearbetning av tillbyggnaderna. För att säkerställa detta införs utformningsbestämmelser i planen. Nya flyglar bör inte uppfattas som ursprungliga byggnadsdelar men bör hålla hög arkitektonisk kvalitet. Befintlig byggnad föreslås också omfattas av skyddsbestämmelser för att det kulturhistoriska värdet ska kunna vidmakthållas. Karaktärsdrag som är viktiga att ta hänsyn till vid ändring och förvaltning redogörs för i planbeskrivningen.

Tillbyggnaderna får motsvarande höjd som befintlig lågdel på östra sidan. Illustration: Equator.

Konsekvenser för stadsbilden

Tillbyggnaderna påverkar endast stadsbilden vid Årstaängsvägen där fronten mot gatan både blir mer enhetlig samtidigt som M19:s indragna läge i huvudsak fortfarande blir kvar. Eftersom det endast blir en förändring för de två understa våningarna kommer heller inte tillbyggnaderna att bli synliga för resenärerna på Södertäljevägen.

Förplatsen framför M19 har med nuvarande utformning ingen positiv betydelse för stadsbilden.

Rivning av Odelberg & Olsonhuset M 22

M 22 rivs för att möjliggöra uppförandet av ett nytt bostadskvarter vilket är i linje med stadens och fastighetsägarens ambitioner att skapa en mer levande stadsmiljö i Marievik.

Ett bevarande av M 22 har inte ansetts realistiskt från fastighetsägarens perspektiv. Byggnaden har periodvis dragits med hög vakansgrad som är en följd av dålig attraktivitet på kontorshyresmarknaden. Installationerna motsvarar inte dagens krav och nya installationer är inte möjliga att realisera på grund av låg våningshöjd. Den låga tekniska standarden gör även att hyresnivån är låg.

Konsekvenser för kulturvärden

Byggnaden är en tydlig rest från ”stålepoken” även om upplagsytorna intill huset sedan länge är bebyggda. Inte minst är det fasadernas tegel som signalerar äldre industribyggnad – övriga bevarade byggnader från epoken i Marievik har samma fasadmateriäl. Här har dock teglet till stora delar vitslammats.

Bebyggelsen har vid stadsmuseets inventering för några år sedan klassats gul. Rivningen av norra flygeln med tillhörande fasadreparationer, det ändrade entréläget och den igenbyggda portiken har inneburit så stora förändringar att såväl de pedagogiska som de miljöskapande värdena försvagats avsevärt.

De ändringar som kan sägas ha påverkat kulturvärdena negativt kan också ses i ett annat ljus då de utfördes under de år på 1980-talets andra hälft när Marievik gick en kulturhistoriskt intressant utveckling till mötes. För ändringarna svarade även här Borowskis arkitektkontor. En rivning innebär att en kugge av det man skapade under 1980-talet försvinner. Ändringarna och nytillskotten från 1980-talet håller dock inte samma höga kvalitet som de nybyggda grannfastigheterna.

Som kontors- och lagerbyggnad utgör byggnaden ett dokument över perioden som verksamhetsområde. Kontorsbyggnader från 1900-talets mitt i centralt belägna verksamhetsområden är en hotad kategori byggnader då områdena i många fall står inför omvandlingar. I områden som Västberga och Ulvsunda finns dock arkitektoniskt mer intressanta och välbevarade byggnader från tiden.

Dokumentvärden finns knutna till den tidiga aluminium- och isolerglaskonstruktionen i det uppglasade trapphuset och till takformen i vindsvåningen. Dessa förloras vid en rivning. Fastighetsägaren bör undersöka hur konstverket i entrén kan tillvaratas.

Konsekvenser för stadsbilden

Stadsbildsmässigt förloras en slät volym som är en integrerad del av fronten mot Årstaängsvägen och som är med och definierar den relativt mäktiga skalan. Det glasade trapphuset bidrar till denna monumentalitet. Inslaget av tegel som en materialmässig bas i Marievik försvagas. Det välgestaltade taket är en befintlig kvalitet i dagens stadsbild som går förlorad.

Befintlig slät fasad, uppglasat trapphus och kopparklädda takfall.

Rivning av parkeringshuset M 29 (ga:2)

För att kunna förverkliga det nya bostadskvarteret M 22 krävs att befintligt parkeringshus rivs. Nya parkeringsplatser anordnas inom kvarteret.

Parkeringshuset har dålig beläggningsgrad idag och det antas inte bli någon förbättring framöver. Det finns därför inga ekonomiska incitament för ett bevarande.

Konsekvenser för kulturvärden

Byggnaden är grönklassad och en rivning innebär att ett kulturhistoriskt värdefullt parkeringshus förloras.

Parkeringshus är en av de mest negativt laddade byggnadskategorierna som existerar då de för många förknippas med de våldsamma omdaningarna av många svenska stadskärnor under efterkrigstiden. Förhållandevis mycket få parkeringshus har ett kulturhistoriskt skydd eller är klassificerade som kulturhistoriskt värdefulla. Detta trots att de är en av de byggnadstyper som kanske tydligast symboliserar 1900-talets stadsbyggande och samhälle. Många parkeringshus, inte minst i Stockholm, har på senare år rivits eller omvandlats och parkeringshusen tillhör en hotad byggnadskategori.

Parkeringshuset i Marievik tillhör inte den mest symbolmättade kategorin parkeringshus. Det uppfördes som ett naturligt komplement till de nya kontors- och industribyggnaderna. Det var vanligt att stora kontorsanläggningar under 1970- och 80-talen byggdes med externa parkeringshus i närheten. På samma sätt kompletterades tidens bostadsområden med separata parkeringsanläggningar. De gestaltningsmässigt främsta från 1980-talet i Stockholmstrakten finns sannolikt i Skarpnäck där en ny stadsdel med stora arkitektoniska och stadsplanemässiga ambitioner uppfördes.

I bostadsområden kommer parkeringsanläggningarna sannolikt ha större förutsättningar att bevaras. I Marievik finns inte incitament trots att byggnaden är i gott skick och mycket välbevarad. Parkeringshuset har tidstypiska byggnadsmaterial och en tidstypisk färgskala. I takt med att 1960-talets parkeringshus med exponerad grå betong blev alltmer utskälda gjorde man under 1980-talet tydliga ansatser till att få parkeringshusen att smälta in bättre bland omgivande byggnader och ge dem en mer intressant och ”mjukare” framtoning. Med sin kombination av betong, tegel och klara färger i tex trapporna är det berörda parkeringshuset ett gott exempel från sin tid. Det finns dock faktorer som reducerar dess betydelse som representativ exponent för 1980-talets parkeringshusbyggande. Hit hör den överdimensionerade rampen som var avsedd att betjäna ett i framtiden kraftigt utbyggt parkeringshus, en utbyggnad som aldrig realiserades. Hit räknas också den egensinniga lösningen med bågformade plåtar som taktäckning.

Parkeringshuset i Marievik uppfördes efter ritningar av Axelsson & Borowski på uppdrag av Ratos/Stancia och är därmed en beståndsdel i den kulturhistoriskt intressanta utveckling Marievik genomgick under 1980-talet. En rivning innebär att de historiska sambanden i centrala Marievik försvagas. Den utvecklingen inleddes när förbindelsegången till M19 revs. Att parkeringshuset försvinner innebär att det blir svårare att läsa och förstå hur verksamhetsområdet fungerat.

Konsekvenser för stadsbilden

Stadsbildsmässigt bedöms rivningen inte innebära några negativa konsekvenser. Parkeringshuset ligger tämligen dolt i sitt läge mellan M 22 och M 23 och är inte någon väsentlig del i fronten mot Årstaängsvägen eller mot vattenrummet. Byggnaden kan heller inte sägas vara en utformningsmässigt väl integrerad del av stadsdelen.

Ny bebyggelse inom M 22 och M 29 (ga:2)

På platsen för M 22 och parkeringshuset M 29 (ga:2) samt mellanliggande park uppförs ett nytt bostadskvarter. Kvarteret får en kvadratisk form och bebyggs i markplan över hela ytan. Från denna sockel som innehåller förskolelokaler, kommersiella ytor och bostadskomplement reser sig sex punkthus med bostäder och förskola. Punkthusen har olika form och höjd (6, 8, 8, 10, 12 samt 21 våningar) men har det gemensamt att de uppförs längs kvarterets yttre kanter. I mitten av kvarteret anläggs en underbyggd gård. Planterade takterrasser anläggs på samtliga byggnader.

Konsekvenser för stadsbilden

Eftersom det föreslås utanpåliggande balkonger på gatufasader kommer den släta fronten mot Årstaängsvägen, som även grannbyggnaderna upprätthåller, att ändras. Balkonger blir ett nytt inslag mot gatan som tydligt signalerar bostadshus. De två byggnaderna längs Årstaängsvägen förses med en bullerskärm av glas som länkar samman byggnaderna i fasadliv. Detta bidrar till att stärka intrycket av en gemensam front trots att kvarterets front bryts upp i två byggnader med olika höjd och fasaduttryck.

I planområdets inre delar innebär det nya bostadskvarteret att det öppna byggnadssättet som det friliggande parkeringshuset ger ersätts av mer slutna gaturum. Den lilla parken från sent 1980-tal försvinner i sin helhet. Den stärkta rutnätsstrukturen och de tydligare definierade gaturummen kan dock inte sägas bryta mot 1980-talets intentioner för området.

Byggnadssättet med punkthus av olika höjd som reser sig från en gemensam bas kan sägas vara en övergång mellan befintliga kvartersstora byggnader och den föreslagna friare grupperade

punkthusbebyggelsen inom M 15. Även höjdmässigt innebär M 22 en länk mellan de befintliga byggnaderna i centrala Marievik och de betydligt högre höjder som föreslås i planområdets norra del. M 22 bidrar till denna stegring mot brofästet och udden i norr. De högre byggnaderna på fastigheten kommer att på avstånd läsas ihop med punkthusgruppen inom M 15.

Genom den utökade kvartersstorleken, mindre enhetlig front mot Årstaängsvägen, byggnadssättet med punkthus och en märkbar förskjutning i skala blir konsekvenserna för stadsbilden påtagliga. Placeringen av byggnaderna längs kvartersgränsen innebär dock en anpassning till platsen och den strävan till ordnad bebyggelsestruktur som funnits sedan 1980-talet.

Se vidare under kapitlet Marievik sett på avstånd (s.57) och Påverkan på riksintresset (s.65).

Föreslagen fasad mot Årstaängsvägen med bullerskärm mellan byggnadsvolymer. 21-våningshuset är placerat indraget i kvarteret och intill M 15. Illustration: Rotstein Arkitekter.

Rivning av påbyggd del och ny till- och påbyggnad av Varuhuset, M 27 och M 30

För M 27 föreslås genomgripande ändringar när Marievik förnyas. De påbyggda våningarna från 1980-talets mitt rivs. En byggrätt på parkeringsplatsen, M 30, utnyttjas genom att en ny byggnadsvolym uppförs intill befintlig byggnad. Mellan befintlig fasad och ny byggnadsdel skapas en ljusgård. En ny påbyggnad görs på både ny och befintlig byggnad och den låga” hyllan” i norr fylls ut med en glasad kontorsvolym. Tre nya våningar uppförs ovanför befintlig tegelfasad, i fasadliv. Ny påbyggnad innehåller en ljusgård. En takterrass tillskapas på det översta planet som annars upptas av teknikutrymmen. Samtliga tillskapade ytor förutom teknikutrymmen och lokaler i bottenvåningen är tänkta att användas för kontorsändamål. Fasadändringar genomförs på befintliga delar.

Konsekvenser för kulturvärden

Byggnaden är gulklassad men har betydelse för Marieviks historiska dimensioner då det finns kopplingar till såväl järnvägs- som stållepoken. Eftersom ett stort antal ändringar av exempelvis fönster och portar gjorts genom åren är det främst i tegelfasaderna som byggnadens betydelse avspeglas.

Rivning av 1980-talsdel

Den tre våningar höga kontorsdelen ersätts med en ny kontorsvolym. 1980-talsdelen har tekniska brister och saknar den gestaltnings- och materialmässiga kvalitet som gör att det riktas kulturhistoriskt intresse mot Marievik. Däremot var påbyggnaden startskottet för utvecklingen av centrala Marievik och dokumentvärden knutna till detta förloras vid en rivning. Rivningen påverkar kulturvärden i ringa omfattning.

Ny till- och påbyggnad samt fasadändringar

Tillbyggnaden på byggnadens östra sida innebär att tegelfasaden åt detta håll kommer att bli mindre synlig och mot norr kommer tillbyggda kontorsdelar förändra intrycket påtagligt. Påbyggnaden får något större höjd än befintlig påbyggd del och utökas i bredd. Tillsammans med att påbyggnaden kragar ut över den nya kontorsvolymen i öster kommer tegelfasaderna och byggnadens ursprungliga volym utgöra en mindre del av komplexet än vad de gör idag. Volymen utökas påtagligt.

Mot Årstaängsvägen behåller byggnaden sin verkan som del av den släta bebyggelsefronten mot Årstaängsvägen, även om den gestaltningsmässigt blir mer anspråksfull än vad den är i nuläget. Mot nordost blir fasaden efter ändringen tredelad med tegel i två våningar, glasfasad i två och överst tre kontorsvåningar med oregelbunden metallglasfasad. Detta grepp ger ett något märkligt och i bästa fall intresseväckande resultat åt detta håll. Nya håltagningar, uppglasningar och infästningar kommer att påverka 1940-talsarkitekturen. Stomdelar från 1800-talet kommer inte att påverkas.

Sammantaget innebär dessa ändringar en relativt kraftig förskjutning i upplevelsen av byggnaden och dess historia. Samtidigt kommer byggnaden att förse med en tydlighet då nya delar är påtagligt samtida och avviker på ett effektfullt sätt mot tegelväggarnas materialitet och ”hål-i-mur”-arkitektur. Arkitekturen uppgraderas på ett sätt som i viss mån uppväger de negativa konsekvenserna.

Konsekvenser för stadsbilden

Det öppna rummet öster om Varuhuset, och som till delar kommer att bebyggas, utgör en av få platsbildningar i Marievik. Ytan är emellertid i anspråktagen som parkering och angöringszon utan några gestaltningsmässiga ambitioner. Förutom nytt fasadliv kommer nya glasfasader och överkragande bostadsvåningar att ge en helt ny upplevelse av den avsmalnade platsen. Gaturummet på

byggnadens norra sida stärks. Då byggnaden förlängs mot öster kommer M 19:s synlighet att inskränkas.

Stadsbildsmässigt blir konsekvenserna i övrigt små. Ändringarna bedöms inte påverka siluetten i någon större utsträckning och från centrala Liljeholmen blir skillnaden liten.

Parkeringsytan på fastigheten M 30 mellan M 27, M 19 och M 28 hösten 2011

*Den öppna platsen blir mer lik en gata. Här visas också hur ny kontorsdel förhåller sig till befintlig tegelbyggnad.
Illustration: Rotstein Arkitekter.*

Omgestaltning av befintlig park Marievik 29 (ga:2)

Marievik är tättbebyggt och kommer att bli mer intensivt brukat om planförslaget realiseras. Platsbildningar och parker blir mycket viktiga för att erbjuda möjligheter för rekreation och möten. Befintliga parker är skapade för att tillgodose kontorsfastigheternas behov och svarar inte mot de krav och önskemål som kommer att finnas framöver. De nya bostäderna inom planområdet gör att det framledes ställs helt nya krav på ytornas användbarhet.

Landskapsarkitekternas analys av parken mellan M 19 och kajen, Marieviks viktigaste friyta, är att den är sluten, svåränvänd och upplevs privat. Ambitionerna är därför att göra platsen tillgänglig och öppen. En rad funktioner ska parken rymma, däribland lekplats för små barn. Gestaltningen av parken är inte beslutad i detta skede men vissa bärande teman har utarbetats: Generösa korsande diagonala stråk genom parkytan och att de träd som är möjliga att spara ska bibehållas.

Konsekvenser för kulturvärden

Parken har en strikt och formellt anlagd karaktär med ett planmönster som är betydligt mer invecklat än de funktionalistiska parker man anlagt före 1980-talet. Parkens uppbyggnad och beståndsdelar är tidstypiska och stadsmuseet har i sin klassificering av M 19 påpekat hur byggnadens kulturvärden stärks av den välbevarade parken. Det förefaller som om utformningen varit inriktad på att parken skall ge ett vackert intryck sett inifrån M 19. Användbarheten har inte prioriterats lika högt.

Den nya utformningen av parken är inte närmare studerad. Det står dock klart att med de brister som identifierats och de ambitioner som finns för parkens framtida karaktär och nyttjande kommer påtagliga ändringar att krävas. De diagonala stråk som föreslås finns inte representerade i befintlig struktur som bygger på raka axlar och gradängar med svängda linjer.

Omgestaltningen av parken innebär att dokumentvärden försvagas då ett exempel på 1980-talets landskapsarkitektur sannolikt omskapas kraftigt. Att befintliga träd kan sparas reducerar den negativa påverkan av en ny utformning eftersom tidsdjupet på platsen i viss mån bibehålls.

Att parken omnämns i en kulturhistorisk klassificering indikerar att den kan vara särskilt tidstypisk eller välgestaltad. Det saknas dock kunskapssammanställningar och omfattande inventeringar av så pass sentida bebyggelsemiljöer vilket gör det svårt att få perspektiv på vilka värden parken representerar. Under det framtida projekteringsarbetet med utvecklingen av parken bör man samråda med antikvarisk kompetens.

Befintlig parkutformning med svängda linjer och gradängar.

Till- och påbyggnad av M 24 och M 25

Kontorshusen M 24 och M 25 byggs på med kontorsvåningar och får nya fasader i nytt material och med ny fönstersättning. Byggnadshöjden inklusive påbyggnader kommer att bli något högre än befintliga byggnader med takupbyggnader.

Konsekvenser för stadsbilden

M 24 och 25 är tidiga 1990-talsbyggnader som i många delar är samma andas barn som 1980-talshusen, M 24 är dessutom ritat av DOM Borowski. Byggnaderna ingår i Stancias strukturplan för Marievik och bidrar till områdets karaktär. De är dock för unga för att omfattas av kulturhistorisk klassificering. Av den anledningen analyseras ändringarna endast utifrån ett stadsbildsperspektiv.

Byggnaderna ändrar delvis karaktär och postmodernistiska inslag tas bort vilket försvagar områdets befintliga tidsprägel och arkitektoniska formspråk. Strukturmässigt ändras inte mycket, rörelsemönster och entrélägen blir kvar.

På avstånd bedöms de något utökade byggnadsvolymerna inte ge några negativa konsekvenser. M 28 är påtagligt högre och även ett nyuppfört bostadshus direkt söder om M 24 upplevs idag som en högre byggnad. Tillkommande takvåningar har högre gestaltningsmässig kvalitet än befintliga takupbyggnader på M 24-M 25 och teknikvåningarna på M 26 som idag är väl synliga från Årstabron.

Befintlig situation. Foto: Equator.

Illustration av Equator som visar förslag till volymtillägg och fasadändringar.

Ny markbeläggning och ny utformning av gaturummen

I detaljplaneskedet finns ingen detaljprojektering avseende markbeläggning och möblering av gaturummet. Några huvuddrag har dock tagits fram. Flertalet gator kommer att präglas av ett gångfartssystem enligt tankegångarna om s. k. Shared space, där trafikytorna mer eller mindre utgör ett gemensamt golv för fotgängare, cyklister och bilar. Detta sätt att planera trafikmiljön är ett tydligt avståndstagande från den traditionella funktionsuppdelade gatan med upphöjda trottoarer och markerade övergångsställen.

Gatorna kommer att kantas av lövträd. Gatubredderna tillåter i de flesta fall endast plantering på gatans ena sida. Cykelställ kommer att placeras på flera håll.

Den lilla parken mellan M 24, M 25 och kajen omgestaltas och förses med gradänger. Syftet är att skapa en vistelseyta med god vattenkontakt. Vid M 24 tillkommer en liten grön yta som kan mjuka upp området.

Inom M 15 utökas parkytan mot vattnet i öster. ”Innergården” vid huvudentrén försvinner och ersätts av underbyggda parkytor. Ramper längs bebyggelsens södra och västra ytterkanter leder till en gång och cykelbro som ska möjliggöra förbättrad kommunikation mellan kajen och Liljeholmsbron.

Kajen påverkas inte nämnvärt av förslaget till detaljplan.

Konsekvenser för kulturvärden

Att de kulturhistoriskt intressanta 1980-talsbyggnaderna omges av tidstypisk markbeläggning stärker kulturvärdena och upplevelsen av kulturmiljön. Det finns idag i Marievik en mångfald av betongplattor, betongsten och kantstöd som ger en tydlig 1980-talskaraktär. Det är dock uppenbart att det saknas en helhetstanke, markplaneringen har gjorts i samband med att varje enskild byggnad uppförts och detta är en kvalitetsbrist. Såväl 1986 års stadsplan som Stancias strukturplan indikerar att man velat ha en samordnad gestaltning av området men eftersom exploateringen drog ut så långt på tiden blev resultatet synnerligen splittrat.

Klart är att en stor del av befintligt material kommer att försvinna. Det är i detta sammanhang viktigt att komma ihåg att betongmaterialet delvis har låg kvalitet och begränsad livslängd. Ett undantag utgörs av de gedigna materialen på mark och stödmurar inom M 15. Här går välbevarad och tidstypisk landskapsplanering förlorad.

I detaljplaneförslaget öppnas för omfattande användning av betongplattor och betongsten. Dessa material fungerar väl ihop med Shared space. Gångfartssystemet och Shared space stämmer också väl med hur människor idag rör sig i Marievik. Planen ger goda förutsättningar att ta vara på 1980-talskaraktären i centrala Marievik även om det blir i ett annat utförande.

Den planerade trädplaneringen bryter inte mot befintligt mönster. Ändringen av grönytan vid M 24, M 25 påverkar inte kulturvärden.

Konsekvenser för stadsbilden

Ändringarna ifråga om gator och grönytor påverkar stadsbilden i liten omfattning. Gatunätet förändras inte på något avgörande sätt. Gatornas karaktär av angöringsvägar till garageinfarter och lastkajer mildras. Vid nya bostadshus i centrala Marievik stärks gaturummen till en mer stadsmässig helhet.

Inom M 15 innebär utökad parkyta mot vattnet och framförallt nya ramplösningar påtagliga förändringar gentemot befintlig situation. Genom att röra sig upp längs, och på, de nya lågdelarna och ansluta till Liljeholmsbron via en ny bro frångås dagens sätt att röra sig. Istället åstadkoms en separerad och planskild trafiklösning besläktad med modernistismens lösningar. Denna trafik som är upphöjd från gatunivån kommer att tillsammans med en ny brolösning som ansluter till Liljeholmsbron att vara synlig på avstånd, inte minst från Södermalm. Brolösningar har dock tidigare förekommit över spårområdet och även mellan byggnader inom planområdet. Marievik har tidigare varit mindre isolerat från omgivningen än vad det är idag.

Verksamhetsområdet blandas upp

Planen medger ett stort antal bostäder i Marievik. Från ett kulturhistoriskt perspektiv är detta intressant att belysa eftersom Marievik varit ett industri- och verksamhetsområde i 150 år. Sedan början av 1900-talet har det varit ett uttalat industriområde och på 1940-talet förbjöds bostäder uttryckligt i plan enligt tidens strikta funktionsseparering. Det är endast något decennium sedan som man för Marieviks del började ändra inställning i detta avseende.

Att ett av stadens äldre verksamhetsområden nu blandas upp med bostäder innebär en påverkan på kulturvärden. Marievik har dock aldrig betraktats som ett av de klassiska industriminnena likt Electrolux på Lilla Essingen eller Luma i Södra Hammarbyhamnen. Det finns ingen tongivande äldre bebyggelse som gjort att det funnits ett kulturhistoriskt fokus. Däremot har man från kulturmiljövårdens sida uppmärksammat 1980-talets kontors- och lätta industribebyggelse. 1980- och 90-talens kontorspark kommer att reduceras och förändras.

Vid Liljeholms- och Sjövikskajen samt Årstadal har utvecklingen redan hunnit ikapp den verksamhetsanknutna bebyggelsen och det gäller sen ett par år även södra Marievik. Bostäderna har krupit ända in på planområdet i söder. Denna utveckling är helt i enlighet med intentionerna för stadsutvecklingsområdet Liljeholmen. Liljeholmen växte fram som ett samhälle med både bostäder och verksamheter och sett i det perspektivet blir den pågående utvecklingen mot ett blandat Liljeholmen särskilt intressant.

Siluett och hushöjder, Marievik sett på avstånd

De till- och påbyggnader som görs i södra och centrala Marievik innebär en mer kompakt bebyggelse och något ändrade takfotshöjder.

Inom M 15 kommer sex av sju byggnader att överskrida takfotshöjden på övrig bebyggelse inom Marievik och detsamma gäller även flera av M 22:s punkthus. Den högsta byggnaden inom M 15 föreslås bli 34 våningar och mer än 60 meter högre än befintligt punkthus. Byggnaden skulle bli den fjärde högsta i Stockholm efter Kaknästornet, Victoria Tower och Kista Science Tower.

Nya byggnadsvolymer och påbyggnader i södra och centrala Marievik håller sig inom de höjdmässiga ramar som sattes av M 22 på 1950-talet. Dessa ramar har i huvudsak följts men justerats uppåt något under 1980- och 2000-talen, då framförallt M 28 tillåts bli någon meter högre. Påbyggnaderna på M 24 och M 25 innebär en utjämning av höjderna och siluetten men detta bedöms inte utgöra en negativ konsekvens. Planerna har alltsedan sent 1970-tal gått ut på att skapa en volymmässigt relativt enhetlig bebyggelse i Marievik.

Konsekvenserna i planområdets södra del bedöms bli små eftersom den karaktärsskapande enhetligheten i siluetten inte påverkas i hög grad. Denna enhetlighet bryts dock i norr där de nya planerna för M 15 och M 22 gör att balansen i planområdets siluett och framtoning sett på avstånd, på ett uppseendeväckande vis, sätts ur spel. Förvisso dominerar M 15 genom punkthuset, siluetten idag men den effekten kommer att förstärkas kraftigt. Sett på avstånd innebär ett realiserande av detaljplanen alltså en förtätad bebyggelse med å ena sidan en mer enhetlig höjdskala i södra Marievik men också kraftiga förändringar i norra delen av planområdet.

I södra Marievik innebär nya påbyggnader att befintliga teknikutrymmen på taken inte blir lika synlig, vilket innebär en positiv förändring av taklandskap och siluett.

Det stora antalet olika höga föreslagna punkthus inom M 15 och M 22 ger en dramatisk påverkan på siluett och enhetlighet. Någon motsvarighet till koncentration av höga byggnader finns inte på någon anna plats i staden. Bebyggelsesättet är hittills oprövat i Stockholm men liknande tendenser med varierade hushöjder inom samma projekt finns på flera håll. De högsta byggnaderna inom M 15 och M 22 skulle ge en avsevärd påverkan på närområdet. Läget på en udde är utpräglat exponerat ett fritt utrymme för vidsträckta vyer. Gruppen av punkthus skulle därmed påverka stadsbild och stadssiluett även på större avstånd.

Marievik sett från Liljeholmskajen. Illustrationen av SeARCH/Brunnberg & Forshed visar siluettens upptrappning mot norr enligt planförslaget.

Synlighet

Marievik ligger på en udde i det vidsträckta landskapsrum som utgörs av Årstaviken. Årstaviken är en öst-västlig vattenfylld dalgång omgiven av höga höjder i söder och norr. Viken genomkorsas av broar varav flera har höga spann för att möjliggöra sjöfart samt för att rationellt överbrygga vattnet och de stora nivåskillnaderna. Ett resultat av dalgångens långsträckta, tydliga riktning, höjderna och förekomsten av vältrafikerade broar är att Marievik är väl synligt och kan upplevas av hundratusentals människor varje dag. Årsta holmar skymmer delvis sikten mot Marievik från öster. Trots detta är delar av Marievik möjligt att uppfatta från broarna vid Skanstull. Från Årstabroarna, i synnerhet den västra, har tågpassagerare, fotgängare och cyklister möjligheter att betrakta Marievik i sin helhet.

I sydväst finns i Marieviks närhet Nybohovsberget och i nordväst höjderna i Gröndal. Här passerar Essingeleden och tvärbanan i högt läge och från bl. a. Stora Essingen finns möjligheter att blicka ut över Mälaren och ett stort landskapsrum med obrutna vyer mot bl a Södermalm, Gröndal och Liljeholmen.

Från Södermalm är Marievik väl synligt vid det gemensamma vattenrummet Årstaviken men också från högt belägna platser som vid Södersjukhuset eller Tantolunden.

Nuvarande bebyggelse inom M 15 är med sitt exponerade läge och sin byggnadshöjd synlig från ett flera andra platser i staden, exempelvis från Västerbron och från högt belägna delar av Kungsholmens södra del, såsom Marieberg. M 15 kan dock inte uppfattas från mer centrala delar av innerstaden.

Ökad synlighet

Genom den avsevärda ökning av byggnadshöjden som föreslås i och med den nya punkthusgruppen, kommer Marievik att på ett helt annat sätt än idag uppfattas som en del av stadsbilden. Från platser där det idag inte är möjligt att uppfatta Liljeholmens bebyggelse kommer ett eller flera av punkthusen att framträda. Marievik kommer att bli ett nytt landmärke i paritet med bland annat Kaknästornet. M 15 och M 22 blir synliga från vitt skilda platser som Gärdet, Skogskyrkogården och Observatorielunden. Mälarens öppna vattenrum medför att bebyggelsen blir synlig från bl. a, Tranebergsbron, Alviks strand och Solviksbadet i Bromma.

Från Riddarfjärden, Norr Mälarstrand och vidare västerut längs Kungsholmens södra strand kommer bebyggelsen att bli ett tydligt nytilskott i stadsbilden. De högsta planerade byggnaderna kommer även att synas från centrala delar av staden, exempelvis parken vid Stadshuset och från Tegelbacken/Klara Mälarstrand. Härifrån uppfattas idag inga byggnader belägna söder om Söder. Södermalms naturliga höjder, bebyggelse och grönska tillsammans med avsaknaden av riktigt höga byggnader i Söderort medför att Södermalms och Långholmens siluett avtecknar sig mot himlen, utan synliga inslag av bakomliggande bebyggelse. Detta ändras om planförslaget realiserar. Söderort blir härmed, om än i mycket begränsad skala, en del av innerstadens stadsbild.

Tät grupp

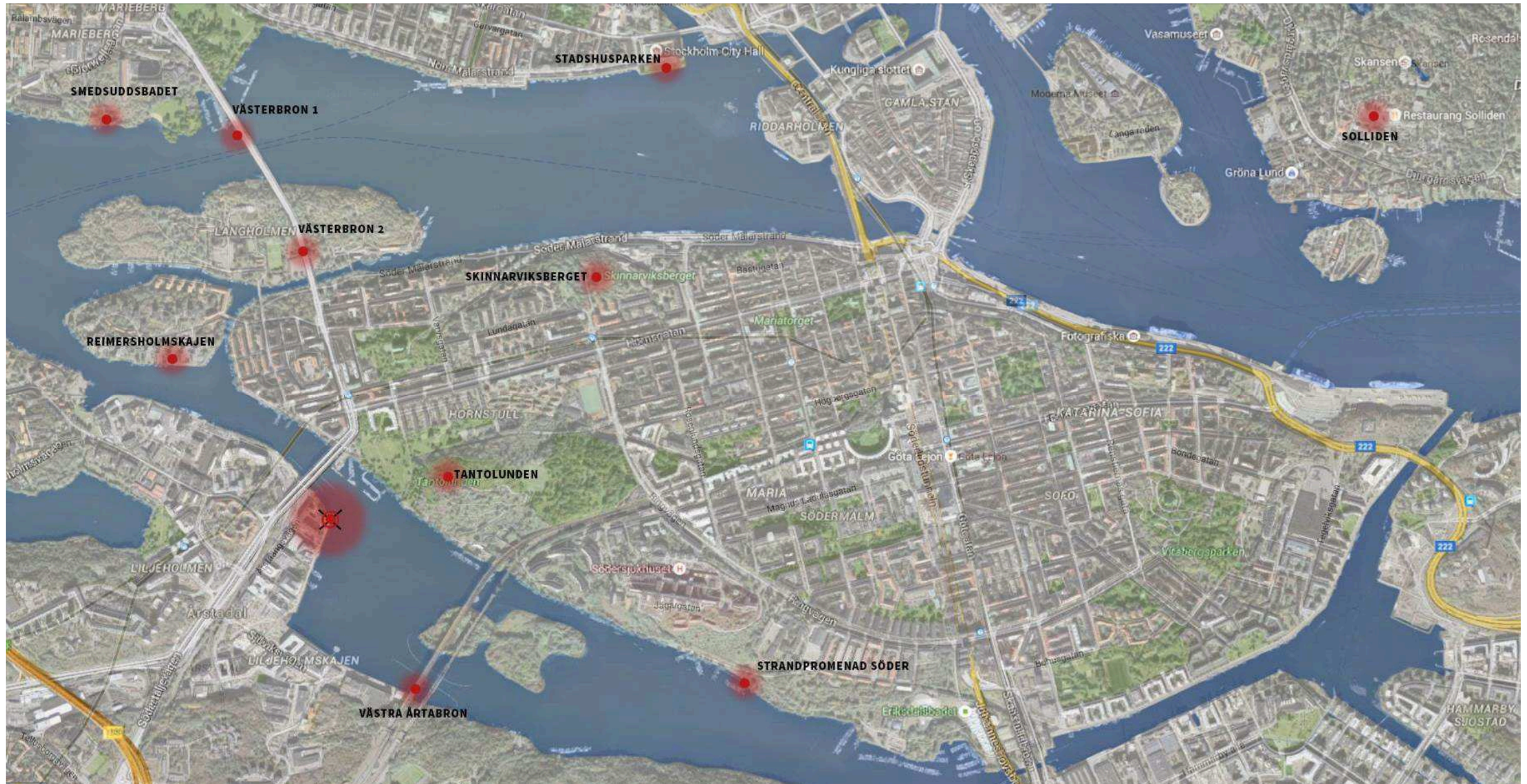
Precis som i närområdet kommer formationen av tätt placerade hus i olika höjder att sticka ut i stadsbilden från de punkter där mer än ett par av byggnaderna blir synliga. Den täta gruppen bestående av olika hushöjder kommer att bilda en taggig siluett som tydligt skiljer ut sig från all annan bebyggelse. Marievik blir ett blickfång och kommer att dominera stadsbilden från vissa vinklar, då luften mellan byggnaderna inte kommer att framgå för betraktaren. Byggnaderna klumpas ihop till en mer svårdefinierad bebyggelsemassa. Följden blir ett massivt intryck och en utpräglad dominans mot omgivningen. Denna effekt kommer att uppstå från bl. a. delar av Västerbron.

Från de vinklar där denna effekt uppstår kommer den nya bebyggelsen att skymma bakomvarande byggnader. Även i de fall då viss genomsikt finns kommer siktlinjer att skäras av på grund av den nya bebyggelsens höga höjd och täta gruppering.

Orientering i stadslandskapet

Nya landmärken stärker möjligheterna till orientering i stadslandskapet. Marievik kommer på avstånd att tydliggöra läget för Liljeholmsbron och kopplingen mellan innerstad och stadens sydvästra delar. Det finns dock risker kopplade till funktionen som landmärke. Genom den höga bebyggelsen och de varierande hushöjderna kommer många av Stockholms besökare associera husgruppen till citybebyggelse i andra städer. Då denna typ av bebyggelse ofta kopplas till stadskärnan kan det uppstå en otydlighet i vad som är den centrala staden och vad som är dess utkanter. De föreslagna husen är avsevärt högre än Hötorgsskraporna som utgör de främsta markörerna för Stockholms citykärna.

Det hårt exploaterade och storskaliga Liljeholmen möter, på andra sidan vattenrummet, innerstaden i ett Södermalm som här präglas av grönska, koloniområden och visuellt avsevärt lägre täthet i bebyggelsen. Avgränsningen mot staden kan i detta avseende bli svårläst.

Översiktskarta med fotopunkter för fotomontagen markerade. Illustration: Equator. Samtliga fotomontage på följande sidor är utförda av Equator. I några av bilderna är ännu ej uppförda men planerade byggnadsvolymer vid Liljeholmskajen och i kvarteret Packrummet i Årstaberg inlagda i montagen. Syftet är att så rättvisande som möjligt illustrera vilken reaktion planförslaget för Marievik får till omgivningen.

Vy från Tantolunden – Vändplan vid Tantolundsvägen

Från denna högt belägna punkt i bergsparken Tantolunden utgör det nya M 15 och M 22 ett verkligt dominant inslag i stadsbilden. Flera av byggnaderna avtecknar sig mot himlen. Delar av Liljeholmens topografi och bebyggelse döljs bakom de nya byggnaderna, däribland stora delar av det på 1950-talet stadsbildsmässigt medvetet planerade Nybohovsberget.

I denna vy blir den nya bebyggelsen en stark markör av Liljeholmsbrons södra fäste. Den anslutande förhållandevis storskaliga bebyggelsen framstår tillsammans med broar och vattenmiljö som småskalig i förhållande till de nytillkomna byggnaderna.

Vy från Årstaviken, strandpromenad på Södermalmssidan

Från gång- och cykelbron intill Vickergatans västra ände framträder punkthusgruppen rakt bakom östra Årstabrons valv över sundet mellan Årsta holmar och Södermalm. Den byggnadsminnesförklarade bron riskerar att läsas samman med de nya byggnaderna och förlorar sin tydliga roll och verkan i stadsbilden.

Topografin och landskapet blir mer svåräst då sundet inte framträder lika tydligt som idag. Bebyggelsen blir en av tre tydliga, storskaliga komponenter ihop med Södersjukhuset/Sachsska sjukhuset och den planerade eller delvis uppförda bebyggelsen på Liljeholmskajen och i kvarteret Packrummet i Årstaberg.

Vy från Reimersholmskajen

Från Reimersholmes möte med vattenrummet i söder reser sig den föreslagna bebyggelsen ovan den befintliga, sett till hushöjder relativt enhetliga bebyggelsen i norra delen av Liljeholmen. Stadsfronterna på båda sidor av vattnet har idag ett släktskap med enhetliga hushöjder och ett band av grönska närmast vattnet. Genom det tydliga volymtillägget på ytterstadssidan riskerar en otydlighet i stadens uppbyggnad att uppstå.

Vyn är ett exempel på hur den nya husgruppen från vissa vinklar ger ett massivt intryck då det fria rummet runt byggnaderna inte syns. Dagens förhållandevis storskaliga bebyggelse på var sida om vattnet framstår tillsammans med broarna som småskalig i förhållande till de nytillkomna byggnaderna. Siktlinjer mot broarna, Årstaviken och Söderorts främsta landmärke, Globen, påverkas inte.

Vy från västra Årstabron

Ett stort antal stockholmare, länsbor och gäster möter innerstaden från tågfenstret på väg över Årstabroarna. Marieviks täta bebyggelse är redan idag mycket framträdande i det vidsträckta stadsrummet. Planförslagets nya byggnader förstärker detta intryck avsevärt och utgör en markant skalförskjutning i förhållande till omgivande bebyggelsemiljö.

Högalidskyrkans torn står fritt med god marginal. De nya höga husen skymmer bakomliggande byggnader och topografi, från vissa punkter på bron. Hit hör punkthusen på Reimersholme.

I förgrunden, till vänster i bild, syns planerad bebyggelse vid Liljeholmskajen.

Vy från Smedsuddsbadet

Smedsudden med badplats och strandpromenad tillhör gröna och rekreativa delar av innerstaden. På motstående strand möter Långholmens lummiga grönska vattnet. Långholmens f.d. fängelse som idag utgör den enda tydligt synliga bebyggelsen i vyn får från denna punkt en ny inramning och tecknar sig inte längre mot himlen.

Vyn är ett exempel på hur byggnader söder om Södermalm blir ett nytt inslag i innerstadens stadsbild om planförslaget realiserar. Denna del av staden som idag präglas av grönska med möjlighet till rekreation i naturlig topografi och park, får ett större inslag av stad.

Konsekvenser för riksintresset för kulturmiljövården, Stockholms innerstad med Djurgården (AB 115)

Stockholms innerstad och Djurgården utgör en miljö av riksintresse för kulturmiljövården.

Att ett område pekats ut som riksintresse innebär att det bedöms ha så stora kulturhistoriska värden att det är av vikt för hela landet. I det kommunala arbetet med samhällsplanering skall dessa värden prioriteras. Om en åtgärd innebär påtaglig skada på de värden som ligger till grund för utpekandet är den enligt Miljöbalken inte tillåtlig. Även om skadan inte kan anses som påtaglig bör extra hänsyn visas. Förändringar som påverkar riksintressanta värden bedöms utifrån dess grad av påverkan. Även förändringar som görs utanför riksintressets geografiska avgränsning kan bedömas påverka riksintresset. Länsstyrelsen är tillsynsmyndighet för riksintressen.

Riksintressebeskrivning	
<p>Motivering: Storstadsmiljö, präglad av funktionen som landets politiska och administrativa centrum sedan</p> <p>medeltiden och de mycket speciella topografiska och kommunikationsmässiga förutsättningarna för handel, samfärdsel och försvar. Utvecklingen inom stadsplane- och byggnadskonsten har fått särskilt tydliga uttryck med alla epoker från medeltiden till nutid väl representerade. Residensstad, domkyrko- och universitetsstad samt viktig sjöfarts- och industristad. (Stiftsstad, Skolstad).</p> <p>Uttryck för riksintresset: Uttryck för funktionen som huvudstad och förvaltningsstad alltsedan medeltiden, men särskilt från 1600-talet och framåt. Kungliga miljöer, byggnader för rikets och länets förvaltning, kulturinstitutioner och annan bebyggelse som sammanhänger med funktionerna som huvudstad och länsstad.</p> <p>Den medeltida storstaden med tät stenbebyggelse. Staden mellan broarna, "Gamla Stan" som i gatunät och bebyggelse främst speglar Stockholms uppkomst och utvecklingen under olika skeden av medeltiden och 1500-talet, med den äldsta delens planmönster av stora oregelbundna kvarter innanför långgatorna och den senare medeltidens karaktäristiska "revbensmönster" med små smala gränder ner till vattnet. Kyrkorna och de många husen med medeltida murverk, gaturummens och torgens karaktär. Bevarade rester av det äldsta gatunätet på Södermalm. Kyrkor på malmarna, som genom läge, namn och till en del murverk bevarar minnet av medeltidens och 1500-talets stad. 1600-talets starkt expansiva stad, med stadsplanestruktur, de offentliga rummen och bebyggelsen. Gamla Stans yttre "årsring", med Skeppsbroraden, Nygatskvarteren och slottsområdet. Riddarholmen och Blasieholmen. Det stora reglerings- och utbyggnadsområdet på malmarna, med planstruktur, kyrkor, offentliga byggnader och bostäder. Den förindustriella stadens spridning av verksamheter och sociala skiktning i boendet. Områden med stenhus från 1600-, 1700- och första delen av 1800-talet, både för aristokratin, den nya klassen av rika borgare och för ett lägre borgerligt skikt - stads-palats, malmgårdar, borgargårdar samt även äldre parker och inslag av grönska. De lägre samhällsklassernas småskaliga trähus i stadens dåvarande ytterkanter och otillgängliga delar.</p> <p>Det sena 1800-talets stadsbyggande med esplanadsystemet och gator av olika bredd och karaktär, och byggnader i bestämda hushöjder. Villastaden, nya typer av offentliga byggnader, folkrörelsebyggnader och -miljöer, kommunaltekniska anläggningar och parker. Genombrottsgator och områden planlagda som "ny stadsdel" i enlighet med 1874 års byggnadsstadga. Den täta och enhetliga stenstadsbebyggelsen.</p>	<p>1900-talets stadsbyggande och bebyggelseutveckling. Lärkstaden, Diplomatstaden, Birkastan, Röda Bergen, Kungsgatan och andra miljöer som återspeglar stadsplanering och bebyggelseutvecklingen under århundradets inledande årtionden. Terränganpassade planer, storgårdskvarter, men även fullföljandet av den äldre rutnätsstaden. Parkanläggningar och grönska, innerstadens koloniträdgårdar.</p> <p>Uttryck för det moderna välfärdssamhället och dess stadsbyggande, så som Gärdet, Slussen och Hötorgscity. Smalhusområdet Abessinien i Hjorthagen. Sjöfarts-, handels- och industristaden. Hamnanläggningar från skilda tider och byggnader som hör ihop med flottan och sjöfarten. Skeppsholmen och Kastellholmen, delar av Djurgården, Beckholmen. Kontor, bankpalats, försäkringsbolag, varuhus och andra handelns och näringslivets byggnader. Industrimiljöer som speglar Stockholms betydelse som industristad alltsedan 1600-talet, bland annat Barnängen, Kungliga Myntet, Ludvigsberg, Almgrens sidenväveri och de många bryggerierna.</p> <p>Det vetenskapliga, intellektuella och religiösa livets byggnader och miljöer. Observatoriet, den gamla tekniska högskolan och byggnader och miljöer som hör samman med det gamla universitetsområdet. Byggnader för akademier och lärda samfund. Bibliotek, utställningslokaler och de många museerna. Institutionsbältet på Norra Djurgården. Bergianska trädgården. Nöjeslivets, samvarons och rekreativlivets byggnader och miljöer. Teatrar och konsertsalar, Gröna Lunds tivoli och andra nöjesetablissemang. Anrika restauranger och värdshus, ordenshus och lokaler för olika sällskap, Skansen, Fåfången, idrottsanläggningar, parker och flänörstråk.</p> <p>Djurgårdens bebyggelse och rekreativlandskap, med rötter i 1600-talets kungliga jaktpark. Utvårdshus, slott villor med omgivande parker från 1600- och 1700-talen och senare.</p> <p>Andra Stockholmska särdrag som anpassningen till naturen, fronten mot vattenrummen och Stockholms inlopp, både från Saltsjön och Mälaren. Vyerna från viktiga utsiktspunkter, blickfång, kontakten med vattnet. De tydligt avläsbara "årsringarna" i stadsväxten. Stenstadens tydliga yttre gräns. Stadssiluetten med den begränsade hushöjden där i stort sett bara kyrktornen och offentliga byggnader tillåtit höja sig över mängden.</p> <p>Byggnader och miljöer med anknytning till konstnärliga verk och historiska personer. (Delar av området utgör Nationalstadspark enligt NRL 3 kap 7 §).</p>

Uttryck relevanta för Marievik
Nedan redovisas vilka delar av riksintressebeskrivningens uttryck som bedöms vara relevanta för Marievik och som kan beröras av detaljplaneförslaget.

Uttryck:
1900-talets stadsbyggande och bebyggelseutveckling. Lärkstaden, Diplomatstaden, Birkastan, Röda Bergen, Kungsgatan och andra miljöer som återspeglar stadsplanering och bebyggelseutvecklingen under århundradets inledande årtionden. Terränganpassade planer, storgårdskvarter, men även fullföljandet av den äldre rutnätsstaden. Parkanläggningar och grönska, innerstadens koloniträdgårdar.

Motivering:
Högalidskyrkan är ett viktigt uttryck på det terränganpassade byggandet under 1900-talets första årtionden. Under denna period förlades monumentalbyggnader och då främst kyrkor till högt belägna platser. Ett av syftena var att medvetet skapa landmärken och betona stadens topografi. Högalidskyrkan dominerar västra Södermalms stadssiluett på ett tydligt sätt. Även Högalidskolan från 1920-talet är en exponent för samma stadsbyggnadsideologi där offentliga byggnader fick dominera över omgivningen. Från vissa lägen i staden avtecknar sig skolans taklinje mot himlen, ovanför omgivande bostadsbebyggelse.

Till samma period hör även koloniområdena som har störst utsträckning och koncentration på Södermalm, längs Årstaviken.

Konsekvenser:
Högalidskyrkans majestätiska verkan i stadsbilden kommer till största delen att bestå. Från Stadshusparken och östra delen av Norr Mälarstrand blir ett par av de föreslagna byggnaderna synliga men de konkurrerar inte med kyrkan. Längre västerut längs Norr Mälarstrand och från Riddarfjärden kan punkthusen komma att hamna intill eller rakt bakom kyrktornen. Höjdmässigt kommer dock kyrktornen att rå över den nya bebyggelsen.

Från Västerbron blir den nya punkthusgruppen ett lika starkt blickfång som Högalidskyrkan. Kyrkan har dock ett stort fritt utrymme åt alla håll. Upplevelsen av Högalidskolans betydelse för stadssiluetten och dess roll i stadsbilden minskar i omfattning från delar av Västerbron och från högt belägna delar av Långholmen. Denna effekt uppstår då skolan från vissa vinklar tecknas mot en bakgrund av de nya husen.

För koloniområdet i Södra Tantolunden innebär detaljplaneförslaget att kontrasterna mellan den markanta lummiga sluttningen och berget med de små kolonistugorna på Södermalmssidan och den täta, delvis mycket höga bebyggelsen som reser sig från vattennivån på Liljeholmssidan. Dessa kontraster på var sida om vattnet skapar en spänning i stadsbilden. Delar av koloniområdet kommer dock att vissa tider på året tidvis skuggas av de nya byggnaderna.

Uttryck:
Nöjeslivets, samvarons och rekreationslivets byggnader och miljöer. Teatrar och konsertsalar, Gröna Lunds tivoli och andra nöjesetablissemang. Anrika restauranger och värdshus, ordenshus och lokaler för olika sällskap, Skansen, Fåfången, idrottsanläggningar, parker och flanörstråk.

Motivering:
Till rekreationslivets miljöer hör badplatser och strandpromenader, däribland Smedsuddsbadet och anslutande strandpromenader på Kungsholmen, liksom Rålambshovsparken. Norr Mälarstrand är ett av Stockholms viktigaste flanörstråk och parken längs dess västra del är ett huvudnummer i den svenska landskapsarkitekturens utveckling. Även strandpromenaden längs Årstaviken mellan Skanstull och Hornstull är ett mycket välfrekventerat flanörstråk med stark koppling till de kulturhistoriskt värdefulla koloniområdena. Skansen är ett i riksintressebeskrivningen särskilt utpekad nöjesetablissemang.

Konsekvenser:
Planförslaget får inga direkta konsekvenser för någon av dessa miljöer, undantaget viss skuggning av strandpromenaden nära Hornstull under delar av året. Konsekvenserna utgörs istället av att den nya husgruppen blir synlig från en rad platser längs dessa flanörstråk och från Solliden på Skansen, en av stadens viktigaste utsiktsplatser.

Från Rålambshovsparken blir effekten att ett par av de nya byggnaderna framträder över Västerbron. Från Smedsudden avtecknar sig flera byggnader mot himlen, antingen ovanför Långholmens obebyggda och av natur präglade front mot vattnet, eller rakt ovanför den tidigare fängelsebebyggelsen, som i sig har höga kulturvärden. Från dessa punkter medför nytillskottet negativa konsekvenser för vyn mot dessa gröna och relativt orörda historiska miljöer, på grund av det nya tidslager som byggnaderna representerar. Harmonin i stadsbilden påverkas negativt.

För den som rör sig längs Årstavikens norra strand från öster mot väster kommer den nya bebyggelsen att bli ett nytt blickfång längs en lång sträcka. Tillsammans med de ännu ej uppförda bostadstornen på Liljeholmskajen medför ny bebyggelse i Marievik att grönskan och topografin som dominerar intrycket kommer att få en inte försumbar konkurrens. De förhållandevis storskaliga byggnaderna på var sida om vattnet harmonierar idag relativt bra med den grönska som omger vattenrummet. De nytillkomna byggnaderna kommer att bidra till en storskalighet som inte följer denna harmoni mellan bebyggelse och grönska. Storskaligheten är dock delvis redan etablerad genom hög bebyggelse på Liljeholmskajen.

Från Solliden på Skansen erbjuds besökaren ett storslaget panorama över Strömmen, Södermalm och Gamla stan. Södermalms siluett är händelserik. Ovan den mörka öst-västliga förkastningsbranten reser sig Åsöberget, Vita bergen, Katarinaberget med Mosebacke och längre i väster avtecknar sig Mariaberget med Högalidskyrkans dubbeltorn. Sofia och Katarina kyrkor är tongivande bland de byggnader från olika tider som avtecknar sig mot himlen. Även Skattehuset och Söder torn är markanta inslag i siluetten. Inga byggnader i Söderort framträder över Södermalms topografi och bebyggelse. Planförslaget innebär att ca fyra av punkthusen blir synliga intill Maria Magdalenas torn. Relativt stora delar av de nya byggnaderna blir synliga eftersom de reser sig ovan den dalgång mellan Katarinaberget och Mariaberget som tydligt framträder från Solliden. Planförslaget innebär att en grupp av icke offentliga byggnader utanför innerstaden som tar plats i siluetten. Den nya bebyggelsen ger ett mer massivt intryck, till skillnad från befintlig situation där siluetten tydligt domineras av lätt urskiljbara solitärer.

Uttryck:
Andra Stockholmska särdrag som anpassningen till naturen, fronten mot vattenrummen och Stockholms inlopp, både från Saltsjön och Mälaren. Vyerna från viktiga utsiktspunkter, blickfång, kontakten med vattnet. De tydligt avläsbara "årsringarna" i stadsväxten. Stenstadens tydliga yttre gräns. Stadssiluetten med den begränsade hushöjden där i stort sett bara kyrktornen och offentliga byggnader tillåtit höja sig över mängden.

Motivering:
Samtliga av dessa karaktärsdrag som är viktiga för Stockholm och stadens utveckling hittills kan i någon mån sägas beröras av detaljplaneförslaget. Undantaget är ”Stenstadens tydliga yttre gräns” som inte

Anpassningen till naturen
Ifråga om anpassning till naturen utgör Marievik liksom flera andra omvandlade industriområden längs Stockholms stränder exempel på områden som är minst anpassade till topografin. Stora delar av Marievik utgör medveten utfyllnad i Årstaviken och bebyggelsen dominerar genom den tydliga fronten mot vattenrummet. Årstaviken i övrigt är dock starkt präglad av den naturliga topografin med omväxlande branta stränder och vegetation.

Konsekvenser
Förslaget till ny bebyggelse innebär att den tydliga topografin längs Årstaviken i övrigt blir mindre framträdande. Den täta, höga husgruppen understryker inte befintliga höjdförhållanden, likt exempelvis Södersjukhuset, utan verkar istället som en egen stark struktur i landskapet.

På större avstånd framträder de föreslagna byggnaderna ovanför de grönskande miljöerna, där det gröna Långholmen bildar siluett.

Fronten mot vattenrummen
Årstavikens vattenrum delar innerstad och ytterstad. Sedan länge har mötet med vattnet vitt skilda karaktärer på respektive sidor. Det hårt exploaterade f.d. verksamhetsområdet direkt vid kaj vid Sjövik och Marievik har haft en väsensskild prägel jämfört med Tantolundens park med koloniområden och den från stranden tillbakadragna bebyggelsen i Drakenbergsområdet.

Konsekvenser
Omvandlingen till tätt exploaterade bostadsmiljöer med starkt markerad front mot vattnet på Liljeholmssidan kommer att förstärka dessa skillnader. Denna utveckling bedöms inte påverka denna aspekt av riksintresset på ett negativt sätt.

bedöms vara relevant i detta ärende. Se vidare nedan under respektive rubrik.

Stockholms inlopp
Före järnvägens och biltrafikens genomslag var vattenvägen i många århundraden den viktigaste vägen in till Stockholm, en avgörande faktor för stadens lokalisering och tillväxt. Farledsmiljön från Mälaren har stor historisk betydelse. Marieviks bebyggelse är i dagsläget inte ett påtagligt inslag sett från inloppet utan har istället större betydelse för det tidiga 1900-talets infrastrukturprojekt Hammarbyleden som möjliggjorde passage från Mälaren till Saltsjön via öppningsbara broar vid Hornstull, Skanstull och Danvikstull.

Genom den avsevärda ökningen av hushöjderna i norra delen av Marievik kommer de högsta punkthusen att bli synliga från stora delar av inloppet från väster. Bebyggelsen blir landmärken synliga från vattenrummet mellan Bromma och Hägersten och sannolikt även från delar av Mälaröarna. Den nya bebyggelsen blir synlig längs en betydande del av vägen in mot Riddarfjärdens inre del och stadens historiska kärna. Från Riddarholmen och Gamla stan bedöms dock byggnaderna inte framträda ovan Södermalms siluett.

Konsekvenser
Byggnadernas dominans i stadens siluett associerar till byggnader av betydelse för stadens grundläggande funktioner, vilket är missvisande. Det kan påverka avläsbarhetens av stadens struktur och medför negativa konsekvenser.

Vyerna från viktiga utsiktspunkter
Vissa punkter i staden är särskilt betydelsefulla för riksintresset för kulturmiljö. Från dessa punkter kan Stockholms speciella förutsättningar och resultatet av stadsbyggandet sedan medeltiden upplevas och uppfattas. Gemensamt för många av dessa platser är att de är välbesökta av både stockholmare och besökare. Ofta är platserna högt belägna och erbjuder vyer över både vattenrum, det karaktäristiska skärgårdslandskapet och bebyggelse från olika epoker.

Konsekvenser
De tydligaste konsekvenserna ifråga om vyer från viktiga utsiktspunkter är att Södermalms siluett, som idag sällan påverkas av byggnader i Söderort, kommer att ändras. Från Solliden och Stadshusparken kommer ca fyra respektive två byggnader att avteckna sig mot himlen, ovanför Södermalms bebyggelse.

Från Skinnarviksberget kommer Marieviks nya byggnader att framträda tydligt, tillsammans med annan befintlig och planerad hög bebyggelse sydväst om innerstaden. Här påverkas inte de ojämförligt mest betydelsefulla vyerna ut över Riddarfjärden.

Liknande är förhållandet från Västerbron där vyerna in mot centrala staden och ut mot mälarlandskapet inte påverkas. En särskild effekt uppstår istället för dem som rör sig längs bron från norr mot söder. Här framträder punkthusgruppen med massiv verkan.

Från de välbesökta utsiktspunkterna på norra Södermalm; Monteliusvägen, Mosebacke och Fjällgatan framträder inte planförslagets byggnader.

Blickfång

Blickfång i Stockholms innerstad är ofta medvetet planerade som sådana, som effektfulla inslag placerade i fonden för en gata eller som markörer av höjderna. Framträdande exempel är de högt belägna kyrkorna men också 1950- och 60-talens höga kontorsbyggnader som Skattehuset och DN-huset. Även broarna över vattenrummen utgör blickfång som är karakteristiska för Stockholm.

Konsekvenser

När förändringar planeras i Marievik är det främst Högalidskyrkan och dess roll i stadsbilden som berörs, se ovan (sid. 65). Även Högalidskolan har en inte oväsentlig roll som blickfång på västra Södermalm. Dess betydelse i stadsbilden avtar som en följd av skalförskjutningen i Marievik i högre utsträckning än vad Högalidskyrkan påverkas.

Från Sofia kyrka i Vitabergsparken utgör Skattehuset ett starkt blickfång. Dess tydliga vertikala volym omges av ett stort fritt rum. Den föreslagna bebyggelsen i Marievik framträder intill Skattehuset och minskar dess fria avteckning mot himlen. Funktionen som blickfång utmanas dock inte.

Längs Årstaviken sett från öster uppfattas idag Årstabron som ett blickfång i den vattenfyllda dalgång som Årstaviken utgör. De nya byggnaderna kommer att framtona sig bakom Årstabron, vilken förtar brons idag så centrala roll och ger negativa konsekvenser för upplevelsen av bron.

De tydligt avläsbara årsringarna i stadsväxten

Länge växte Stockholm koncentriskt, från den historiska stadskärnan och utåt. Även om formuleringen i riksintressebeskrivningen omfattar innerstadens tillväxt finns en betydelsefull koppling till de delar av ytterstaden som är synliga från innerstaden. Här framgår hur staden växer ut över tullarna och hur det under 1900-talets senare del kom att bo flera stockholmare i ytterstaden än i innerstaden. Från flera punkter på malmarna är det idag lätt att avläsa hur nyare stadsdelar byggts utanför tullarna. Hammarbyhöjden, Årsta och Traneberg är från innerstaden synliga exempel på hur stadens expansion nått utanför innerstadens gränser.

Industriområden vid vattnet har i många fall fungerat som förtrupper i utvecklingen av ytterstaden. Under flera årtionden har en omvandling av dessa områden till bostads- och blandstadsmiljöer pågått. Karaktäristiskt för dessa miljöer är en tät bebyggelse med tydlig frontverkan mot vattenrummen. Marievik var ett tidigt led i denna utveckling, även om inriktningen här var att bygga kontor på de gamla industrifastigheterna. De vattennära hamn- och industriområdena runt innerstaden har genom omvandlingen kommit att bilda en egen årsring i staden, en sen årsring infogad mellan äldre lager.

Konsekvenser

Den föreslagna utvecklingen av Marievik följer en röd tråd för stadens utveckling och stärker delvis den årsring som utgörs av de omvandlade hamn- och industrimiljöerna. Genom den nya bebyggelsens täta gruppering minskar dock den visuella kontakten mellan innerstaden och historiska utbyggnadsetapper i ytterstaden. Främst är det bostadsområdet Nybovhov i Liljeholmen som blir mindre synligt från delar av Södermalm.

Stadssiluetten

Stadens och i synnerhet Södermalms siluett har belysts tidigare i denna konsekvensbeskrivning. Formuleringen i riksintressebeskrivningen om att ”i stort sett bara kyrktornen och offentliga byggnader tillåts höja sig över mängden” visar på en lång tradition av att den religiösa, statliga och kommunala makten låtit den egna bebyggelsen annonsera sig tydligare i staden än vad privata intressenter tillåts göra. Ett flertal undantag från denna reglering finns dock, från olika epoker. Enstaka solitära affärs- och kontorshus liksom ett antal högre bostadshus har uppförts under 1900-talet. I boken ”Alla tiders Stockholm”, en pedagogisk beskrivning av stadens riksintressen, påpekar länsstyrelsen och Stockholms stadsmuseum hur denna komplettering med enstaka solitärer tillåts. Grupper av högre byggnader eller byggnader som höjer sig över siluetten på längre sträckor har däremot undvikits.

Konsekvenser

Planförslaget för Marievik skulle om det realiseras påverka siluetten genom en tät grupp av höga bostadshus. I detta avseende innebär det föreslagna byggnadssättet en förändring av stadens siluett på ett delvis nytt sätt. I perifera lägen i innerstaden och i dess gränzoner har grupper av höga bostadshus uppförts tidigare. Danviksklippan och Reimersholme byggdes med punkthus på 1940-talet och på centralt belägna Kungsklippan uppfördes en för tiden hög bebyggelse på 1930-talet. Skalan kan naturligtvis inte jämföras med den som föreslås i Marievik.

Vy från Skinnarviksberget

Från Skinnarviksberget avtecknar sig fem av punkthusen mot himlen, ovanför stenstadsbebyggelsen vid Lundagatan. Även befintligt högt bostadshus vid Liljeholmskajen framträder tydligt. Högalidskyrkans torn har fortsatt rymd omkring sig. De viktigaste vyerna, mot Riddarfjärden och centrala delar av staden påverkas inte. Till vänster i bild syns planerade projekt i Liljeholmskajen och Årstaberg.

Vy från Västerbron 1

Från Västerbrons västra sida blir flertalet nya punkthus synliga ovanför Södermalms flerbostadshusbebyggelse. Från vissa delar av bron läses punkthusen ihop till en massiv byggnadsvolym.

Högalidskyrkan har stor fri rymd men utmanas som huvudsakligt blickfång. Den mest betydelsefulla vyn från Västerbron ur ett riksintresseperspektiv, den över Riddarfjärden österut, påverkas inte.

Vy från Västerbron 2

Från punkter längre söderut på bron kommer Högalidsskolans tak och tornhuv inte längre att endast avteckna sig mot himlen utan mot en bakgrund av de nya byggnaderna. Planförslagets bebyggelse blir från denna del av bron betydligt mindre framträdande än från punkter norrut på bron.

Vy från Stadshusparken

Från Stadshusparken domineras vyn av Riddarfjärden och Södermalms centrala och västra front mot norr. Skinnarviksberget och Münchenbryggeriet är tillsammans med storskalig bostadsbebyggelse från 1900-talet tongivande. Högalidskyrkans torn är viktiga landmärken.

Den nya bebyggelsen tecknas mot himlen ovanför bostadshusen vid Heleneborgsgatan och Münchensbacken. Ytterstadens bebyggelse tar därmed plats i Södermalms siluett. Byggnaderna framträder dock på ett diskret sätt och påverkar inte Högalidskyrkans betydelse.

Vy från Skansen, Solliden

Från Solliden på Skansen framträder Södermalms siluett från öst till väst. Flera framträdande landmärken från olika tider avtecknar sig mot himlen. Topografin med Åsöberget, Vita bergen, Katarinaberget och Mariaberget är tydligt avläsbar.

Fyra av punkthusen blir synliga ovan bebyggelsen vid Slussen och mitt i den flacka dalgång som breder ut sig mellan Mosebacke och Mariaberget. De nya byggnaderna står i denna vy tätt intill Maria Magdalena kyrkas torn. Maria Magdalenas torn är inte ett av siluettens starkaste individer men är en viktig orienteringspunkt i det historiska stadslandskapet.

Påverkan på riksintresset - samlad bedömning

Riksintresset för kulturmiljö påverkas av detaljplaneförslagets bebyggelse genom att byggnaderna blir synliga på stort avstånd och genom en skalförskjutning som påverkar upplevelsen av stadens topografi och läsbarhet.

Harmonin minskar i några delar av innerstaden som idag präglas av grönska. De föreslagna byggnaderna framträder ovanför Långholmens till stora delar obebyggda norra strand. Detta kommer att upplevas från det västra inloppet till staden och från strandnära rekreativmiljöer på Kungsholmen. Även vid Årstaviken påverkas upplevelsen av de naturgivna förutsättningarna som så starkt präglar Stockholm. Den nya bebyggelsens skala medför tillsammans med höga hus vid Liljeholmskajen en ny tydlig struktur i landskapet.

Södermalms siluett sedd från viktiga utsiktspunkter som bl.a. Solliden på Skansen och Stadshusparken förändras genom att byggnader belägna i ytterstaden kommer att framträda i siluetten. Idag är Södermalms siluett från många punkter opåverkad av bakom liggande bebyggelse. Den tydligt avläsbara topografin med förkastningsbranten mot norr och de olika höjderna (Vita bergen, Katarinaberget, Skinnarviksberget m.fl.) samt landmärken i form av de församlingarnas kyrkor och andra höga mestadels offentliga byggnader formar en karaktäristisk och från riksintresseperspektiv tydligt läsbar stadsbild. När de nya punkthusen framträder i siluetten minskar denna läsbarhet något. Att stadens siluett förändras med en grupp högre byggnader avviker från det tydliga bebyggelsemönstret som hittills har gett siluetten sin särprägel, nämligen att kyrktornen och senare uppförda höga byggnader utgör solitärer som distinkt bryter av mot en relativt homogen bebyggelsekontur.

Östra Årstabron och Högalidskolan är blickfång i staden som påverkas negativt av den nya bebyggelsen. Det från riksintresseperspektiv mest betydelsefulla blickfånget på västra Södermalm, Högalidskyrkan, behåller i huvudsak sin särställning. Sett från Västerbron får kyrkan konkurrens av den nya bebyggelsen på grund av att de föreslagna punkthusen här ger en massverkan. Från delar av Norr Mälarstrand kan nya byggnader komma att bli synliga intill Högalidskyrkans torn och ger en lokal negativ påverkan på dess roll som landmärke.

Bland de uttryck i riksintresset som berörs av detaljplaneförslaget finns också sådana där påverkan bedöms bli ingen eller liten. Hit hör stadens front mot vattenrummen och de tydliga årsringarna i stadsväxten.

